

Veliko Berilo

in

Pogovorilo

za vajo učencov drugega odreda.

Veljajo zvezane v platnenem herbtu 22 kr. C. M.

V Beču, 1855.

Troškom c. k. prodavnice šolskih knjig.

V javnih šolah se je, ako ministerstvo uka in bogočastja izjeme ne dovoli, samo predpisanih, s štampelnom šolsko-knižnega prodaja zaznamovanih bukev poslužiti. Tudi ne smejo višje cene biti, kakor je na prvem listu postavljena.

63785

F2C 1114/1953

1. Juterne sonce *).

1. Tema po noči zemljo pokriva, in vse počiva, tiho kakor v smertnem spanju. Spanje in smert ste si brat in sestra. — Dan napoči, juterna zarja se po gorah cedi, in vse oživi, kar leze in gre.

*) Pozor! Visoko ces. kr. ministerstvo uka priporoča, naj se v šoli pervega odreda serce učenceov oživi za Boga in véro, za cesarja in domovino; za resnico in pravico ogreje. K temu načinu služi naj Malo berilo. V drugem odredu naj se učencem glava izbistri, izjasoi razum in razevetó blage dušne moči, naj mladina svoj sveti poklic spoznâ, in pa namen toliko in takih božjih stvari po svetu. V izobraženje glave, pa tudi v obširneji omiko serca naj služi ovo: Berilo in pogovorilo v naj potrebnějšíh rečéh. Samo čitati, pogovarjati se z učenci pa ne, bilo bi vodo žejnemu s sitom zajemati, okno zabijati in pa temo v šolo nositi. Mladini naj sije sonce modre spoznave, naj pije željna duša čisto vodo zdravega nauka. Za to je šola.

Kakor pa daja le sonce zemlji toploto in luč, tako daja šoli pravega razsvetljenja in omike pomoč samo Bog — Jezus Kristus, nebeški ljubej otrok; in kakor je bila blagoslovljena hiša Egipčana, v koji je Jožef gospodaril, tako bo blažena le tista šola, v kateri bo Jezus vsakega nauka začetek in konec. Bratje! to učite, tako storite, in bote živeli vi, in vaši učenci. Amen!

2. Milo juternico zvoní in budi verne k božji časti. Sonce izza gor prisije, mrak iz doline beži, in vse stvari se po soncu ozirajo, ktero jim daja toploto in luč. Veselo ptice pod nebom pojó, pisano rože po polju cveto, ribice plavajo po vódi; tudi deca po trati skakljajo, kajti je mlado jutro veselega dné. — Oh kako lepo je to! — Ali ni, kakor bi vsemogočni Bog vsako jutro vnóvič svet stvaril? — Jeli nam Stvarnik ne prižgé luči, naj bi spoznavali božje stvari, kako so dobre, kako lepe, in za nje hvalili Očeta, ki nam jih da? —

3. Tema nevednosti tudi deco pokriva, dokler se ne zavé, in ne podučí. Matere in pa očeta nauk je otroku juterna zarja; podučenje v šoli je mladenču in mladenčici življenja luč. Hočeš lepo jutro imeti, ne smeš sonca zaležati — ne šole zamuditi. Sonce juterne nam sije samo kratek čas na dán, in kdor dolgo spi, ga zamudi; zamujenega časa pa ni nazaj.

4. Ljubo sonce ves svet obsija, in vsako stvar osvetli; tudi mi imamo spoznavati mnogo-verstne stvari, dobrote božje. Bodimo še tako pridni in pazni, vsih darov božjih le spoznali ne bomo; toliko jih je. Štejmo po zemlji listje in travo, gledajmo po vódah ribe, po planinah zverino, perutnino po gojzdih, po hlevih domačo

živino — premislimo červov in mergolinov nepreštevili roj, na jasnem nebu svetlih zvezdic neizmerni broj, bodemo se čudili toliki moččnosti božji, ter hvalili Boga, kateri vse ohrani in nam vse da v hasek in veselje. To, o človek, je tvoj poklic! *)

5. Sonce romeno hodi junaško svoj pot, in se na večer milo po hribih ozira, poprej ko svoj tek dokončaje za gore gre. Tako otroci rastejo in se postarajo, ter zavživajo, češar so se v mladih letih naučili. Sedaj je setva, nekdej bo žetva. Kdor po malem séje, bo tudi po malem žel; kdor pa obilno séje, ter se prav pridno uči, bo na svoje stare dni obilno dobrega žel. Tudi serec in babela gledata rada v svoje mlade dni nazaj, ker je mladost življenja sladkost, ako se modro in pa pošteno zavživa.

6. Prídejo oče, doidejo mati iz daljnih krajev domu, veselo jim deca naproti gredó, rekoč: Ljubi atej! draga mama! kaj ste nam prinesli dobrega? — Skoraj skoraj bo došel tudi Oče nebeški po nas: zdaj bo ovega, zdaj bo unega zaklical; v kratkih letih bo vse k sebi vzel. Kaj pa nam bo dal? Kar si bodemo zaslužili; kar človek seje, to bode žel. Deca!

*) Kaj je človekov poklic?

dokler nam sije sonce juterno, brez utruđenja pridni bodimo; sonce juterno nam sije samo kratek čas na dan.

2. Modróst.

1. Ni na svetu boljšega blaga, ni nobena stvar tako draga, kakor je sveta modróst. Ona, mladih dni lepota, je tudi starosti dragota; njo oskerbi si, mladost!

2. Modrih naukov se učiti, sveto čednost si svojiti: to mladini da modróst. Ona se nam ne postara, tudi tat za njo ne mara; večna je njena vrednóst.

3. Bode enkrat vse minilo, nas posvetno zapustilo, nam ostane še modróst. Tam med angeli častila se modróst bo, in delila nam nebeško visokóst.

3. Sv. Lovrenc Justinian in njegova nevesta.

Svetemu Lovrencu Justinianu, nade polnemu mladenču plemenitega rodu v Benetkah, se je prikazala, kakor nam sam pripoveda, v podobi častitljive device božja modróst. Svetleje od sonca je bilo njeno obličje, prijazne nje besede, s kojimi je nagovorila mladenča, rekoč: „Pokaj se daš motiti posvetnim

stvarem, preljubi moj, in jim svoje serce dajaš, veselja in miru pri njih iskaje? Le jaz imam, česar ti želiš; pri meni najdeš stanoviten mir in naj slajše veselje že na ovem svetu. Blagor ti, če mene izvoliš v svojo nevesto.“

„Kdo si pa ti, nebeška prikazen?“ mladeneč veselo zamaknjen popraša. Pohlevno mu ona odgovori: „Jaz sim božja modrost, Očeta nebeškega izvoljena hčer. Včlovečila sim se ljudi izveličati; in kdor mene najde, življenje najde, in bo izveličanstvo od Gospod Boga prejél. Juternja, kojo tebi prinesem, je svete védnosti čisto zlato, in moja lastina je vesela večnost v svetem raju Najvišega.“ To izgovorila, in zginila je; njegovemu sercu pa je sveto željo zapustila po božji modrósti. Od veselja in ljubezni mu je serce gorelo vse žive dni do te nebeške nevéste, ktero je iskal in srečno našel. Izrastel je imeniten mož, dušni pastir, in je sedaj svetnik v nebesih.

Mladenči! deklice! si ne bomo izvolili ravno te svete družice tudi mi? — Ona bodi naša družica — naša vodila sveta modróst!

1. Spoznava sveta.

4. Popis zemlje sploh.

§. 1. Bog je svet k svoji časti stvaril, in nam zemljo v prebivališče dal. Vidno nebo s soncom, z mesencom, in zvezdami brez števila, in pa zemlja s svojimi stvarmi se beli svet zóve, veličastna dvorana božja, ki nam Stvarnikovo vsemogočnost in modrost očitno kaže.

§. 2. Zemlja, na koji bivamo, je terdo oblo, neprezorna krogla, ki v zraku plava, in se vsako léto enkrat okoli sonca — vsakih 24 ur pa krog svoje osi osuka. Ona stran, ktera se k soncu oberne, ima dan, nasprotna ima noč; kajti zemlja svojo svetlobo od sonca dobiva. Da je zemlja okrogla, naj se nam ravno ne vidi, nam ljudje pričajo, kateri so zemljo obhodivši se iz enega kraja (ravno) po morju podali, in so (ravno) od nasprotne strani na prvi kraj

1) V koliko dneh je Bog svet stvaril? —

Zakaj je Bog svet stvaril? —

došli; kar bi ne bilo mogoče, ako bi zemlja ne bila okrogla. Tudi se lahko sami prepričamo, kako na veliki ravnini hribje, drevje, stolpi in hiše nam vproti rastejo kakor iz globovine; kar bi ne bilo, naj bi vsa zemlja ravna bila.

§. 3. Suhe zemlje je le četerti dél, ki ima visoke gore in globoke doline; tri déle zemlje voda pokriva, in se v morje, jezera, reke, potoke in vire ali studence delí. Voda je velika božja dobrotá za piti, za umivati in za kuhati. Brez vode bi sterneno ne rastlo na polju, bi se travniki ne zelenili, bi ne rodilo drevje po sadunosnikih. Kako malo pa vodo obrajtamo, dokler je obilno imamo! Le kadar od dolge suše zemlja razpokana po dežu zeva, polje vene in drevje omaguje, ljudje in živina veliko žejo terpé, prosimo Boga za pohlevnega deža.

§. 4. Suha zemlja se razdeli v pet velikih délov sveta. Pervi je Europa, v kojem mi bivamo; drugi se imenuje Azia, v katerem je bil prvi človek stvarjen, in nam Izveličar rojen. Tretji dél se zove Afrika, kder je naj hujša vročina. Četerti dél je Amerika, ktero je verli mož Krištof Kolon léta 1492 našel. Nam je ravno nasproti, in ima noč, kadar je pri nas dan. Peti dél se veli Australia

ali Oceania, otokov množina, koje so v novih časih barkovci našli. Pervi trije razdélki zemlje se zovejo stari — poslednja dva novi svét. Naša Europa je sicer naj manjši pa naj lépsi, in do sedaj tudi naj srečnejši dél sveta, v kojem je pojás ali podnebje *) naj bolj zdravo, zemlja naj gorše obdelana, ljudje naj bolj omikani ali izobraženi, in svéta véra naj bolj razširjena. Žalibože, da veliko Europejcov to svojo sréčo premalo spozná in obrajšta!

§. 5. Svét razdelimo v štiri poglavitne strani. Oberni se v kraj, kder se nam zjutrej solnce prikaže, imaš pred seboj vzhod ali jutro, — za seboj zahod, zapad ali večer, — na desni poldne ali jug — na levi polnoči ali sever. Učeni možje so razmerili zemljo v 360 stopov (gradov). Vsaki stop ima po 15 nemških milj. Zemlja ima, za obhoditi nje krog, 5400 nemških milj. Naj viši gore na zemlji so kakor zerna peska na krogli, naše jezera so kakor kaplje na vedru vode. Tako velika je, pa vendar ni večja od pike v širjavi stvarjenja.

§. 6. Ljudi na zemlji črez en tisuč ali tavžent milionov živí, ki razne podobe, svoje različne šege in verozakone imajo, in mnogo-verstne jezike govoré. Veliko ljudi je po svetu

*) Klima.

omikanih in podučeni, pa še veliko več divjih, ki v temi nevere in krivovere živé, in še Stvarnika svojega prav ne poznajo. Najde se sirovih narodov, pri kojih ljudi kakor pri nas živino prodajajo, pa divjakov, ki clo človeško meso jedó. Omikane ljudstva poljsko delo in živinoreja redi, divjake pa ribji lov in lov zverine. Rokodelstvo in obertnija ste le pri omikanih ljudéh doma.

§. 7. Ljudje, kateri po enih krajih v družbi živé, se imenujejo ljudstvo, p. austrianske ljudstva. Ljudje, kateri en jezik govore, se imenujejo skupej narod, p. slovenski, nemški narod. Dežela, v koji smo rojeni ali prebivamo, je rojstna ali materna dežela, očetnjava ali domovina; njeni prebivavci so med seboj deželjani ali domorodci, in rodoljubi, ako svoj rod ne le v besedi, marveč v djanju ljubijo. Kakor razni so pa po svetu ljudje, ter ni človek človeku clo enak, smo saj vsi otroci Očeta nebeškega, bratje in sestre med seboj, naj se pošteno ljubimo in drugi drugim pomagamo, k časní sreči in v izveličanje večno.

5. Popis Europe.

§. 1. Imamo obraze ali podobe zemlje, ktere imenujemo zemljevide, v kojih vidimo

lice zemlje, morja, jezér, hribov in dolin, rek, kraljestev in dežela, to da v lični, mali postavi. V zemljevidih se meri podoba zemlje po dolgem s čertami navzgor, po širokem s čertami poprék, da se najde, pod katerim stopom ali zobom bivamo. Po tem računu je Austriansko med 42. in 51. stopom ali zobom severne strani. Na zemljevidu se lice suhe zemlje v dve plati razdeli, na prvi je stari svet, Azia, Afrika in Europa; na drugi plati je novi svet Amerika in Australia. Spodobi se od vsakega dela sveta kaj vedeti.

§. 2. Europa je naj manjši del sveta. Ljudje so beli, marljivi in zastopni, kraji zdravi in rodovitni. Europejci so po večem kristiani, pa tudi Židovi in Mahomedanci. Prebivavcov Europa blizo 255 milionov ima. Po jeziku je naj več Slovanov; po tem so Nemci, Angleži, Lahi, Francozi, Španjoli, Vogri, Turki, Gerki, i. t. d. Potreba nam je naj poprej svojo ljubo domovino, austriansko cesarstvo, spoznati, v katero nas je Bog postavil, naj bi srečno živeli, in se za veselo večnost pripravljali.

§. 3. Austriansko cesarstvo ima 12,237 □ milj prostora, in broji nad 38.333,000

1) Poglej: obraz cele zemlje v dveh polokroglih, ki se v Ljublani dobi.

stanovnikov, ter je za Rusovskoj naj vekša država v Evropi. Vse dežele austrianske so v srednem, zdravem podnebjju, in imajo mejaše v sončnem vzhodu Rusijo in Turčijo, od juga Turčijo in jadransko morje, papeževe države, vojvodini Modeno in Parma, pa sardinsko kraljestvo; v zahodu Sardinio, Švajcarsko in Bavarsko, od severja Saksonsko, Prusko in Rusovsko. Mnogo kronovin (dežel austrianske krone) je; one so: spodnja Austrianska, ktere poglavitno mesto je Beč ali Dunaj, v kojem prebiva 477,876 stanovnikov. Beč ima 36 predmestij, 13,745 hiš, veliko verlih poslopij, učilišč in blagotvornih naprav. Zgornja Austria, v kateri je glasno mesto Linc na desnem bregu Dunave. Salcburžka kronovina, v kateri je Salcburg glavno mesto, in sedež nadškofa. V teh kronovinah je beseda nemška.

§. 4. Štajerska vojvodija se razdeli v tri kroge. Poglavitno mesto je Gradec, ki ima 50,000 prebivavcov. Mariborg in Bruck sta sedeža krogov. V mariboržkem krozi po

- 4) Kako se imenuje naša domovina ali očetnjava? kako naše cesarstvo? — V katerem delu sveta je? — Ktere dežele so našej sosede? Iz katerih krajev nam sonce vstaja — zahaja? — po zimi — po letu? —

slovensko govorijo, v unih dveh pa nemško. Vojvodija **Krajnska**, ktere poglavitno mesto je **Ljubljana**, v katerem 15,000 ljudi prebiva. Po **Krajnskem** sploh slovensko govore. **Koroška** vojvodija ima poglavitno mesto **Celovec**, kder 12,600 ljudi prebiva. Beseda je po krajnski strani slovenska, po **Tirolski** in **gornji Štajarski** pa nemška. **Primorsko-Goriška** kronovina ima glavno mesto **Terst**; po tem je **Gorica**, sedež nadškofa, blizo **Soče**. Beseda je po večem slovenska, pa se tudi veliko laško govori, posebno po mestih. Blizo Gorice za teržaškim morjem je stalo staro, imenitno mesto **Oglej**, ktereга je grozovitni **Atila**, kralj **Hunov**, šiba božja imenovan, razsúl. **Tirolska** kronovina za **Koroškoj** leži, in je silo gorata dežela. V severnem **Tirolu**, kder je beseda nemška, je glavno mesto **Inspuk**. V južnem je beseda po večem laška. V tem kraju je imenitno mesto **Trident**, v kojem se je vseobčen cerkveni zbor od 1545—1563. leta obhajal, in se sveti **Tridentinski** zbor imenuje.

§. 5. Slovita kronovina **Austrianska** je **Vogersko** ali **Madjarsko** kraljestvo, v kojem so glavne mesta **Budim** in **Pešt**, **Požun**, **Ostrogon** i. t. d. **Kremnica** in **Ščavnica** ste dve kraljevi mesti, v kojih se naj gorše zlato v **Europi** koplje. V južnih krajih **Vogerske** je

vojvodina **Serbska** in temeški **Banat**, kder so mesta **Temešvar**, **Karlovc**i in **Novisad**. Na sončnem vztoku leži **Erđelj**. Na južni strani **Vogerske** je kraljevina **Hervaška**, z glavnim mestom **Zagrebom**, **Slavonska** in **Dalmatinska**. Beseda je v teh kronovinah sploh **ilirski**a; v **Dalmacii** za morjem se po mestih tudi **laško** govori.

§. 6. **Imenitna kronovina je Češko kraljestvo** (**Böhmen**), v kojem je poglavitno mesto **Praga**. Beseda je po večini **češka**, pa tudi po mnogih krajih **nemška**. **Hališko kraljestvo** (**Galicia**, **Lodomeria** in **Bukovina**). V **Hališki kronovini** je glavno mesto **Lvov**. Beseda je tu **poljska**. **Moravia**, kder so znane mesta **Berno**, v kojem se veliko sukna stori, in pa **Olomuc**. V tej kronovini je beseda večidel **češka**.

§. 7. **Prelépo kraljestvo je Laško**, (**italiansko**), **Benečansko** in **Lombardia**. Glasovite mesta so **Milan**, **Benedke** ali **Mletke**, na otocih v morju zidane; **Padoa**, **Verona**, **Mantova**, **Videm**. Beseda je sploh **laška** ali **italianska**. — Vse te kronovine, mnogoterih narodov domovine se kakor sestre deržé, in storé slovito deržavo **austrianskega cesarstva**, dota našega svetlega cesarja.

§. 8. **Vôde po austrianskih deržavah naj**

imenitnejše so Donava, ktera iz Nemške memo Beča po Vogerskem na Turško teče, in se v černo morje izliva; Moldava ali Veltava in Laba na Češkem, Tisa na Vogerskem. Po Štajarskem teče Mura memo Gradca, Drava iz Tirola po Koroškem pride in memo Mariborga na Hervaško gre. Sava po Krajskem pride, na Hervaško gre, in se pri Belemgradu z Donavoj združi. Manjše reke so po Slovenskem Savina, ki memo Celja teče, Kulpa na spodnjem Krajskem, Soča za laškoj Goricoj i. t. d. Po vseh teh vodah vozijo na parobrodih, ladijah, šajkah in flosih žito, vino, les in mnogo drugih kupčijskih stvari. Velike jezera so na Vogerskem Blatno in Nižidersko jezero, na Laškem Komo in Lokarno, na Koroškem Celovško, na Krajskem pa čudno cirkniško jezero, ktero po letu vsahne, po zimi pa nateče.

§. 9. Gore in planine so po austrijskih deržavah velike; posebno gorati kraji so Tirolski, Salcburški, gorno Štajarsko, Koroško

-
- 8) Ktere reke in potoki so v našem kraji? Kde izvirajo? kamo tečejo? i. t. d. kako se loči voda od reke — potoka — studenca — studenee od vrelea? Kaj je zezero?
- 9) Ktere gore — hribe — griče ali holmee poznate?

in **Krajsko**. Po **Laškem** in **Vogerskem** so velike ravnine. Naj imenitnejše planine so na **Češkem** rudne gore na saksonski, in **Kerkonoše** na **Šlezki** meji. Na **Vogerskem** so velike **karpaške** gore, na **Koroškem**, **Tirolskem** in **gornem Štajarskem** so visoke planine s svojimi snežniki. Naj viši snežniki so na **Koroškem** **Zvonik**, in na **Krajskem** **Triglav**. V sredi slovenskih krajev se razlega **košato Pohorje**, rodovito pogorje na desni strani **Drave**, ki ima veliko lesa, železne rude, marmora, pa tudi dobrega vina. Naj rodovitnejše so vesele **Slovenske gorice**, na kojih žlahna vinska terta raste.

§. 10. **Blaga mnogoverstnega Austrijsko** toliko pridela, in pa tako vrednega, da ni države na svetu **Austrijski** enake. Za trgovino ali kupčijo imamo železnice in druge ceste po suhem, barke in parobrode po vodah, da se blago lahko iz enega kraja v druge pošilja. **Zlato** in **srebro** kopljejo na **Vogerskem** in **Erdeljskem**, **cin** na **Češkem**, **svinec** na **Koroškem**, **živo srebro** v **Idrii** na **Krajskem**. **Dobro železo** se na **Štajarskem** in **Koroškem**

-
- 10) Po katerih cestah pri vas vozijo? Kako se loči železnica od drugih cest? Kdo popiše barko? ladijo? i. t. d.

najde. Sol napravljajo posebno v Salcburškem, v gornem Austrijskem in v Velički na Hališkem; pa tudi se veliko morske soli iz jadranskega morja dobi.

§. 11. Vina in žita se po Slovenskem in Nemškem v dobrih letinah čez več pridela in v druge kraje prodaja. Poljsko delo, živinoreja, rokodelstvo in obertnija po austrijskih deželah cvetó. Tudi za šole in za omiko ljudi se skerbi, naj bi srečno in veselo kakor otroci ene velike rodbine živeli, cesarske postave spoštovali, in dopolnili zvesto dolžnosti poštenih deržavljanov.

§. 12. Svitli cesar *), samovladar, naj vekši deželski oblastnik, imajo v Beču svoje ministre, v vsaki kronovini pa svoje namestnike: kakor so cesarski namestniki v Gradcu, v Ljublani, v Terstu, v Celovcu i. t. d. Vsaka kronovina ima svoje kroge in obsege, pa tudi svoje cesarske uradnije, ktere za blagost ljudi, za ljubi mir in za pravico skerbé.

§. 13. Hočemo v lépem miru veselo in srečno živeti, imamo biti svetlemu cesarju iz serca vdani, kakor otroci skerbnemu očetu,

11) Po katerih austrijskih deželah gre železnica? Kdo pové naj imenitneje mesta po železnici? Ktere ceste so v našem kraju?

*) Kako imenujemo svitlega cesarja?

pa tudi svoji deželski gosposki pokorni, kakor nas sveta vera uči, ki pravi: „Vsak človek bodi vekši oblasti podložen; zakaj le od Boga je vsaka oblast, in vsi kateri imajo oblast, so od Boga postavljeni. Kdor se tedaj oblasti zoperstavlja, se božji volji zoperstavlja.“ Rim.13, 1—2. „Bodite tedaj vsem človeškim stvarjem zavoljo Boga pokorni; bodi si kralju, njemu naj vekšemu, ali oblastnikom od njega poslanim v strahovanje hudodélnikov in v hvalo pravičnih. Tako je volja božja, da z dobrimi déli usta zamašite nespametnim in neumnim ljudem, kakor prosti, pa ne kakor taki, kateri imajo prostost v zagrinalo hudobije, marveč kakor služavniki božji.“ I. Petr. 2, 13—16.

§. 14. Duhovska gosposka za naše kraje so, pod naj višim poglavarjem rimskim papežem, nadškofi v Salcburgu in v laški Gorici. Škofi so v Gradcu, v Ljublani, v Terstu, v Celovcu in pri sv. Andreju na Koroškem. Za njimi so dehanti, fajmoštri in njih pomočniki. Vsak kraj ima svoje dušne pastirje, kateri za podučenje, za božjo čast, in za izveličanje vérnih skerbé. — Sveta katolška véra je po austrijskih deržavah naj pervá, in katoli-

14) Kdo mi vé na zemljevidi pokazati naj imenitneje mesta, vode, gore? i. t. d.

čanov naj vekše število; je pa tudi Staro-
vércov, Lutranov in Judov po nekaterih krajih
veliko.

6. Naša draga domovina.

1. Vsak pošten človek ima svojo domo-
vino, koju toliko ljubi, da življenje za njo da,
ako je potreba. Naša ljuba domovina je dežela
materna, prevesél kraj, kder je naša zibka
tekla, kder smo perve rožice brali in lovili
pisane metule. — Tudi ptičica svoje gnezdo
pozna; kako bi človek svoj rojsten kraj pozabil!

2. Slehern zelen homec ali hrib nas pomni
veselih mladih dni, vsak studenc ali vrelc nam
pripoveduje od srečnih rajnih časov pretekle
mladosti. Travniki zeleni in ledince pisane nam
kažejo, kako veselo je svoje dni naše življenje
bilo. Kdo bi svoji ljubi domovini za vse to
hvale ne vedel? — kdo s hvaležnim sercom
za svojo domovino ne poskerbel?

3. Naša ljuba domovina je pa tudi caro-
vina, v koji srečni bivamo, je dežela, ki nam
kruha da, da si ga zaslužimo, je vsak kraj,
v kojem smo domá. — Pomagajmo svojemu
kraju, kolikor premoremo, naj bo lepše in še
gorše prebivališče prave sreče in pa zadovolj-
nosti. Ne sramuj se svojega kraja, ne naroda,

ne svojega jezika, ktereга so te tvoja ljuba mati naučili. Beseda materna je živa priča ljubezni materne; kdor njo zataji, matere vreden ni.

4. Brani svojo domovino, z njoj tudi celo carovino zunanjih sovražnikov, kateri z orožjem prideró hrame in mésta palit; varuj tudi sebe in vse svoje skrivnih zapeljivcov, kateri deželane podpihujejo, na tihem ljudstvo puntajo nad poglavarje, kralje in cesarje, ter strašnega razboja ogenj v streho nosijo. Taki prerokovavci, sleparski oznanovavci stare pravde, so naj nevarnejši sovražniki občinske sreče domovine. Svobodo, enakost in bratinstvo oklicujejo, za ubogo slepo ljudstvo pa železje kujejo, da se Bogu usmili!

5. Bog nam daja kralje in cesarje, nam pošilja poglavarje, nam gosposko daja duhovsko in deželsko. Oblasti ni, kakor od Boga. Dobra gosposka je božji dar, huda pa ojstra šiba, koje potrebujemo, če ravno zdihujemo; pokorni moramo biti, dokler je volja božja. Tudi Jezus, božji Sin, je pokoren bil, pokoren do smerti križa, in je svét s tim odrešil, nam izgled zapustivši, da ga posnemamo. — V ognji hiša pogori, v punti pa dežela. Bog nas tega varuj! Varujmo se pa tudi mi, in dopolnujmo dolžnosti do svoje ljube domovine, kakor verli domorodci, jaki domoljubi.

7. Zunanje deržave v Evropi.

S. 1. Deržave austrianskim sosede so bavarsko ali pajarsko kraljestvo, koje se solnigraske kronovine derži, in nemška beseda ima. Imenitne mesta so Monakov, Augsburg, Pasova i. t. d.

— *Prusko ali prajsovsko kraljestvo, v kojem je glavno mesto Berlin, in beseda v tistih krajih sploh nemška.*

V pruski Silezii je imenitno mesto Vratislav, beseda česka, poljska, pa tudi nemška vmes. V pruski oblasti so tudi zali kraji za Renom, imenitnoj rekoj, ki nekoliko med Nemškim in Francozkim teče. Imenitne mesta so Keeln na Renu, Achen, i. t. d.

S. 2. V sredni nemške zemlje so saksonska, virtemberska in hanoverska kraljestvo, in več drugih manjših

deržav. Glasovite mesta so v tih krajih
 Drazdani, Frankfurt Manjski, in
 pa Lipsko, na kojem polju je bila
 leta 1813 slovita bitka z Napoleonom.

S. 3. Za nemškim morjem je Danica,
 Švedia in Norvegia. Proti sončnemu
 zahodu so Holandia, Belgia, in Fran-
 cozka, v kojem je imenitno mesto
 Pariz. Za Tirolom na večerni strani
 je Svajcarsko, za lombardsko deželo
 pa sardinsko kraljestvo.

S. 4. V spodnem Laškem jesu naj-
 imenitnije deržave Toskana, kder je
 glavno mesto Florencia; in papežev
 deželo, v kojih je glavno mesto vsega
 katoličanstva Rim, in druge imenitno
 mesta Polonia, Jakin, Maria Lo-
 reto i. t. d. — Za papeževimi
 deržavami pa jugu je napolitansko

kraljestva, v kojem je Neapolje glavno mesto. Gora Vesuv ogenj pljuje, kakor tudi na sicilianskem otoku gora Etna.

J. 5. Pod večernim jugom se francoskih deržav španiolsko kraljestvo derži, v kojem je poglavitno mesto Madrid. Za španiolskim v zahodu je portugalsko kraljestvo, in glavno mesto Lisabon. — Kaj dalje v zahodu je angleško, irsko in šotlandsko (škotsko) kraljestvo, na otokih, v kojem je London naj večše mesto Evrope, ktero šteje čer 2.000,000 stanovnikov. Angleri so znajdeni ljudje, imenitni trgovci in brodnarji, ki imajo svoje lastine po vsih petih delih sveta.

J. 6. Pod severjem se derži austrijskih deržav rusovsko carstvo; ktera svoje dežele v Evropi, Azii in Ameriki

ima, in je naj večja dežava v Evropi. Glavne mesta so St. Petersburg, Moskva, na Ruso-Poljskem pa Varšava. Beseda je po večem ruska, te poljska i. t. d. —

S. 7. Tursko carstvo, nam od jutra in juga, ktero ima svoje dežele v Evropi, Azii, in Afriki. Glavno mesto je Carigrad. Druge imenitne mesta so Solun, Edrene, Sarajevo, Travnik i. t. d. Pod Turkom so tudi dežele Serbia, Moldava in Vlahia. Za Turskim leži Grško, malo kraljestvo, kder so imenitne mesta Atene, Korint i. t. d.

8. Popis ostalih delov sveta.

S. 1. Azia, ribela človeškega rodu, v kojem so bili naši prvi starši,

6) Skoz ktere dežele se gre na Rusovsko — Tursko — Francozko? —

od nas proti jutru leži, in se Europe na Rusovskem derži, je okoli 800,000 štirjaskih mil velika, in blizo 690 milijonov ljudi ima. V sredi med černim in kaspizkim morjem na gori Ararat je barka Noetova ob času obhaja potopa obstala. — V Azii je za sredozemeljskim morjem sveta ali obljubljenca dežela, v kateri je barji Sin rojen bil, terpel, umrel in nas odrešil, katero so nekdanj Kanaan imenovali, zdaj se pa kliče Palestina. Druge slavite dežele so v Azii mala Azia, Arabia, Perzia, India, Jupanica in veliko kitajsko cesarstvo. Tartaria, in strašne sibirsko puste. Velike znane vode ali reke so Eufkrat, Tixer, Jordan i. t. d. Imenitne svete gore so Sinaj, Horeb, Libanon, Bar-

mel i. t. d. Tam so svete mesta Jeruzalem, Bellehem, Nazaret, potem Smirna, Damask i. t. d. Veliko slovitih starih mest je tako razrušenih, da se njih celo težko najde, p. Babilon, Ninive, Balbek, Palmira i. t. d.

J. 2. V Azii so bile naj poprej umetnosti in učenosti doma, kraji svoje dni lepo obdelani, zdaj so večidel pušče, ljudje malokaj pridni, večidel mahomedanske ali pa druge krive vere. Zverine oroslanov, tigrav, ris in slonov je veliko, tudi velikih instrupnih kač se najde. Herščanski Azianci so se večidel od svete katoliške cerkve ločili; luč prave vere jim je ugasnila, pa tudi časna in večna sreča jih zapustila.

J. 3. Afrika se Aric derži, leži nam od juga in obseže 530,000 □ mil, pa le okoli 110 milionov ljudi v tem delu sveta prebiva, kojega večina je grozovitna puščava, in pa vročina naj hujša. Imenitne dežele so Egipt ali Mizirsko, nekdanja žitnica, čudno rodovita. Polem so deržave Tunizia, Tripolj, Maroko in Feo; Algirio zdaj Francozi v oblasti imajo. V tem kraju je staro slovito mesto Kartago stalo, kder je sv. Ciprian živel in za sveto vero keru prelit. Blizo tam je bilo mesto Hipo, kder je sv. Augustin živel in učil. Sedanje imenitne mesti v Egiptu ste Kairo in Alexandria. Naj imenitneje za nas vodi ste Nil in pa rudeče morje.

S. 4. V Afriki so naj strašneje
puščave, v kojih se cele gore pekočega
pešča nametejo; kraji so nezdravi in
nečidel suhi. Ljudje, kterim za morci
pravimo, so černi, mahomedanci in
neznanogi. Veliko sto jezic teh rečnih
divjakov se vsako leto polovi in v
hudo sužnost poprodi. V Afriki so
orostani, tigri, krokodili, velike kače
in drugi grozovitni zmaji doma;
veliko krajev znotranje Afrike je
nam pa še clo neznanih.

S. 5. Amerika je ravno na drugi
plati zemlje, kder ljudje noge ravno
k nam derže, in grejo spat, kedar
mi ustajamo. Amerika se v južno in
severno Ameriko deli, je od vsih
krajev v morju. V starih dobravah
še veliko divjih Indianov živi; najdes

pa tudi vsih narodov in jezikov ljudi, belih in črnih, naj več pa bakra-
 stega lica. Angleri, Francozi in
 Španiolci imajo v Ameriki svoje
 dežele; naj več je pa samosvojih,
 posebno redinjenih severno-amerikanskih
 dežev.

S. 6. Naj imenitnejše mesta v
 severni Ameriki so Vašington, Fila-
 delfia, Boston, Novi-Jork, Cinci-
 nati i. t. d. V južni Ameriki so
 dežele Brazilia, Laplata, Pata-
 gonia, i. t. d. V Ameriki so naj
 visokejše gore, pa tudi naj večje
 vode. Amaronška reka je pri irtoku
 v morje 70 ur široka. Zemlja je
 rodovita, pa še velika puste celine
 in goščave. Vsakovrstnega blaga
 Amerika ima; od tam smo dobili

krompir, tobak i. t. d. V Ameriki je veliko zlata in srebra, veliko bogastva, pa ubostva še več.

§. 7. Australia ali Oceania, množina otokov v sredi širokega morja, je od nas pod večernim jugom, najporneje najden svet. Veliko otočanov je še tako divjih, da človeško meso jedo, pa tudi bogatoječih kristianov se najdejo lépe kerdela.

9. Popotnikova pésm.

1. Popotnik pridem čez goró, od doma vzamem še slovó; in kamor se okó ozrè, povsod se mi nov svet odprè. Tudi tukaj sonce gre okrog, dolino vidim, hrib in log; pa sonce naše bolj blisči, in hrib naš lepše zeleni.

2. Tud tu ovetó ovetlióice, po njih sámé lučelice; pa naših roz' je lepši ovet, lučelio naših slajši méid. Ikoz mésta hodim in vási, pousod drugač se govori; jaz, ptujo, nikogar ne poznam, in vsred ljudi pousod sim sam.

3. Prijatli se objemajo, pojejo, si napivajo; jaz grem po potu tih mem' njih, vse prazno v persih je mojih. Može se in se ženijo, veseli se in ukajo; pa meni raste rozmarin le v moji ljubi domovin'.

4. Dežela ljuba, kje ležiš, ki jezik moj mi govoriš? kjer znanci moji še žive, prijatli moji v grobih spi. Zdikujem, prašam vedno: kje? prijatli, k vam želi sercè! Berute méti si želim, da k vam domu, ko ptič, zletim.

10. Krištof Kolon in novi svet.

1. Krištof Kolon bil je rojen Lah v Genovi, primorskem mestu, ubogega suknarja sin. Veliko veselje imel je do mornarije, se je po širokem morji vozil in veliko skušil. Po velikem premišlovanju mož bistre glave spozna, da na drugi polovini krogle zemlje imajo tudi suhi kraji biti in ljudje živeti. Sklene se po atlanski morji podati v zahodne strani nove dežele iskat; ali kaj da premoženja nima!

2. Kolon prosi kralje, kar jih je blizo vedel, naj li mu pomagali; pa vse njegove prošnje so bile zastoj; rekli so, da se mu le sanja. Poslednič poprosi španskega kralja Ferdinanda, in bogoljubna kraljica Izabela

svoj kinč zastavi, da toliko dnarjev
 dobi, Kolonu tri barke za daljno pot
 pripraviti in z vsem potrebnim na
 sedem let oskerbeti. Vesela Kristof
 3. avgusta 1492 odrine, in 120 milj
 z njim. Nad dva mesca že po širokem
 morju jadrojo, ter drugoga ne vidijo
 kakor nebó in vodo. Ker dober veter
 imajo, že 400 milj nernanega
 morja prevestajo, ali če ravno ptice
 srečajo in po morju poremešjske stvari
 plavati vidijo, suhe zemlje še le ni.
 Mornarji začnejo obupovati, in nad
 Kolonom godernjati, rekoč, v koliko
 nesreča jih je zapeljul, da bodo
 morali na morju konec storiti, in
 suhe zemlje ne bodo viditi več. Hočejo
 se že obrniti in čugajo Kolona v
 morje vreči, aha jim ne stori. Kolon

jih toliko potolazi, da še tri dni poterpijo; in če v treh dnevih sveta ne bo, se hoče obrniti.

Tretji dan napoči; celi dan se vozijo, pa nikjer suhega ne ugledajo. Pozno v noč, 11. oktobra, zarpije mornar iz jamborke: „Zemlja!“ Kakor blisk na barke planejo, in od daleč ogenj zagledajo. Kdo popiše njih veselje! — Vsi puntarji pred Kolona pokleknejo, in ga za zamero prosijo, ter mu prisegajo vedno pokorščino. Približajo se kraju, v kojem so luč vidili, za krajem poprimejo, veržejo mačke in na morju prenoče.

Drugi dan, bilo je 12. koroperska, v čolnicah na suho veslajo, pokleknejo,

Koliko mescov in dni je bil Krištof Kolon na morji novega sveta iskaje?

zemljo kušinejo in kralijo Boga, da jim je življenje ohranil. Bil je lep zelen otok, ves z germočjem in lepim drevjem obraščoen. Oločani so ga zvali: Guanahani; Krištof Kolum po križ postavi, špansko bandero vanj rasadi, za pričo da bo španskega kralja, in ga imenuje po španski: San Salvador, po slovenski: Sveti Odrašenik! v zahvalo, da ga je Bog tolike nevarščine rešil.

Po malem so se prikazali prebivavci, goli, rjavne kože, pa černih las, vsi prižani; od daleč stojé, in osupnjivo gledajo nove ljudi. Blahi se niso hitro upali; polagoma so le dohajali in prijemali glazevino in take čače z velikim veseljem v dar, in so imeli Španiolo za bogove iz visokih nebes. Viditi, kako se po vojaški snujejo,

ostermé; in ko zaslišija vse, ko bi trenul, vstreliti, od strahu popadajo, posebno ko top razgromi. Za ves so mislili, da so bogovi k njim došli, in so jim radi stregli.

Kolon je še več otokov našel, ktere je zahodno Indio imenoval. Na otoku Kuba je uperuo vidil divjake tobak kaditi, pa ne skor usta, ampak skor nosdre. Kaval je veliko zlata, amerišanskega popra, in mnogo dragih, neznanih stvari, kojih še Europejci vidili niso. Tudi 12 Indiancov je seboj vzel in se srečno povernil, ter je 39 svojih mož v Ameriki pustil.

Kralj in kraljica sta Kolona v veliko častjo in veseljem sprejela. Trikrat se je še Kolon po tem v novi svet peljal; ali sovražniki so ga kralju

počernili, kakor bi Helon novi svet
 sebi hotel osvojiti. Nedolžnega v zelerje
 denejo, in uklenjenega v Španio naraj
 pripeljajo. Ako ravno nedolžen spoznan
 in oproščen, je vendar žalosti umrl,
 in na smertni posteli ukaral, ga z
 zelerjem pokopati. — Tako je nera-
 hvata plačilo sveta; veliko svojim običa,
 pa malo dobrega da.

11. Popis morja.

J. 1. Suho zemljo od vsih krajev
 morje obdaja, zelenkasta, gorjupa,
 slana voda, ktera ni za piti, tako
 da mornarji v srēdi morja žeje po-
 merjejo, ako jim sladke vode po-
 manjka. Malokdaj je morje pri miru,
 ampak se neprenehoma meri, da se
 ne usmradi.

J. 2. Boglavitni oddelki morja so: Severno in južno mravno ali ledeno morje, kder je veči del zima in led. Večerno, atlanska morje med Evropoj, Amerikoj in Afrikoj. Tiho morje med Azij, Amerikoj in Australij. Indiansko morje med Azij in Afrikoj.

J. 3. Nam naj bliže je jadransko morje, ki med Laškim, Heruvaškim in Dalmatinskim leži in do Tensta sega. Dalje pod jugom je sredozemsko ali sredno morje med Evropoj, Azij in Afrikoj. Černo morje stoji v Turškem in Rusovskem, v katero naše velike vode tečejo.

-
- 3) Po katerem morju se pride v Ameriko? — v vzhodno Indio? — v Azio? — Zakaj je nevarneja vožnja po mokrem kakor po suhem?

S. 4. Pod morjem so velike gore in doline kakor po suhem, to da jih voda zaliva. Po enih krajih je morje veliko tisuč čevljev globoko, po drugih pa plitvo, in se zmeriti da. Morje vsakih 6 ur pada, ter veliko čevljev od kraja odstopi; drugih 6 ur pa zopet narasča in hitro nastopi. Padanje morja se odlok, rast pa pritik zve.

S. 5. Velika jerekov ljudi na morju živi, kateri v parobrodih in barkah po vseh krajih sveta blago vozijo. Parobrode goni sopuh, druge barke pa veter, hitrejšo ko ptica pod nebom leti. Na morju so velike nevarščine, in mornarji ali barkovci si veliko straha užijejo. Resničen je pregovor: Kdor moliti ne zna, naj se na morje poda.

12. Popotnika.

Iz suhe zemlje se popotnik po mokrem v ptujo deželo poda, in se pervopot po nevarnem morju vozi. Lepo vreme in prav veter je bil, sonce prijazno sijalo in barka je gladko tekla po zelenih valovih. Veselo si barkovci pojó, in krog barke morske ribice odskakujejo, kakor bi jim bil kratek čas v tovaršii veslati.

Popotnik na brodu stoji, in se z mornarjem pogovarja, rekoč: „Kako dolgo prijatelj na morji služite?“ Mornar: „Od svojih mladih dni, gospone.“ Popotnik: „Kaj so pa vaš oče bili?“ Mornar: „Tudi barkovec, ko jaz, in so se pred dvajset leti potopili, kajti jim se je barka v silnem viharju zdrobila.“ Popotnik: „Kaj so pa vaš dedek bili?“ Mornar: „Moj dedek so tudi na morju služili, in so utonili v strašnem brodolomu; in ravno tako smert so storili tudi moj preded, kakor sim praviti slišal, kajti se jim je korablja na brodu razklala, in ste prova in kerma broda potonile.“ Popotnik: „Oj prederzni! Kako se upate vi na morje?“

Mornar popotniku reče: „Prijatelj, kde pa so vaš oče umerli?“ Popotnik: „Doma na

svoji postelji.“ In kde pa vaš dedej in preded?
„Obadva doma na postelji.“ Mornar: „Čudim
se, da si upate doma v posteljo iti, v koji so
vsi vaši predvamci pomerli.“ — Smert nas
najde na potu, kakor doma, na suhem, kakor
na vodi; pripravljene bodimo!

Zastavica ali vganka.

*Beri besedo nazaj ali naprej,
Vode veliko pomenim vselej.
Kdo me vganiti vé?*

II. Spoznava prirode.

13. Priroda in stvari.

§. 1. Po suhi zemlji, kakor po vodah je brez broja mnogoverstnih stvari, kojih množina se narava, priroda ali natora imenuje. Vsaka stvar ima od Boga svoje posebne lastnosti in moči, s kojimi svoj namen doseže, ktere ga ji je neskončno dobri Stvarnik odkazal. Ena drugi pomaga, se prikaže, premenja in sopet zgine po svojih naravskih postavah, ktere je Bog celi naravi dal, da njega veličasti in človeku hasne. Kdo bi se ne čudil premišlovaje toliko milionov različnih stvari od malega červa v prahu do zalega človeka, od kamena na cesti do romenega sonca na nebu! Kdo bi ne hvalil toliko dobrega Stvarnika!

§. 2. Nektere stvari živé in občutijo, kakor živali; njih množina se zove živalstvo ali živalsko kraljestvo. Druge stvari sicer živé, pa ne občutijo, in se samovoljno po

svetu premikati ne zamorejo, kakor drevje in rastline; njih množina se imenuje rastlinstvo ali rastlinsko kraljestvo. Tretje stvari ne občutijo, ne živé, in se ne premikajo same od sebe, kakor kamenje in ruda; njih množina se pravi rudstvo ali rudno kraljestvo. Te stvari hočemo spoznavati, in pa hvaliti milega Boga, ki nam jih je stvaril, in jih ohrani. Pred vsemi spoznajmo človeka, kateri je krona in gospodar vsih vidnih stvari.

Povedka.

Svoje dni so učitelji svojim učencom pripovedali, kako se vse vidne stvari v trojna kraljestva razdeli: živali v živalstvo, drevje in rastline v rastlinstvo, kamenje in ruda pa v rudstvo. „V katero pa človek sliši?“ pitaja školnik svoje solce? Vse je tiho. — „Kdo vé?“ pobarujajo še enkrat. — Solarček roko povzdigne rekoč: „Človek sliši v nebesko kraljestvo, ker je stvarjen

*po božji podobi.“ Ali je prav odya-
vanil? —*

14. Človeško truplo.

§. 1. Perva in naj imenitnejša stvar na tem svétu je človek stvarjen po božji podobi, venec stvarjenja. Ravno ko sveča je človeško telo, svetla ko luč sta njegov um in pamet. Spodobi se in je potrebno, da dušo in telo prav spoznavamo.

§. 2. Telo človeško je duše orodje, s kojim živi, in ga oživlja, da človek svoje déla opravlja. Je telo zdravo, je tudi duša vesela; žaluje duša, tudi truplo medli, ter mu ne diši ne jesti ne piti; tudi počivati ne more. Toliko sta si združena, da nju le smert — pa tudi ona večidel težko razkruši. Telo vidimo in lahko ošlatamo, kajti velikoverstnih terdih in mehkih délov ima. Duše sicer ne vidimo, pa jo občutimo, ker život vlada in živi po svojih duhovskih zmožnostih in krepostih.

§. 3. Truplo obstoji iz kosti, kit, žilic, iz mesa in kervi. Kosti so trupla terde slemená, ktere po vsem telesu razstavljene život derže, da se ne zdruzgne. Kite na sklepah kosti vežejo, da se ena druge močno derže.

Hrusteci na členkih in gležnih kosti varujejo, da se med seboj ne dergajo. Kostni se po vsem truplu pri 250 našteje, ktere so terdna stava života. Mnogoverstne so kosti, vekše in manjše, kojih nekoliko je po sredi votlih, kakor pišale, po kterih žlahni muzeg teče, jim dajaje živo moč. — Telo se v tri poglavitne déle razloči, kteri so: glava, čok ali trup, in ostali zunajni udi, roke in noge.

§. 4. Glava je visoka čuvavnica, v koji imamo za čelom možgane, sedež uma in pameti. Možgani, spredej veliki in v zatilniku mali, ktere terda lobanja, čepina ali buča krije, se v dve kepi razdelé, iz kterih se kakor iz klobčiča, belkaste néžne tenke nitke po vsem životu kakor mreža snujejo, in jim je živci ime. Po njih občutimo, in se zavémo in gibljemo. Raniš možgane, omedliš, lahko ob pamet prideš, in tudi umerješ. Glavo odevajo lasi, tenke votle cevke, ki v koži svoje koreninice imajo, in se z glavnikom čedno razčesajo. Verh glave je teme, na vsaki strani pa sênci, in zadej zatilnik. Pod čelom so oči, in v sredi nos, po vsakem kraju pa lice, in za licoma ušesa ali uhi; pod nosom pa usta nad bradoj. Vse te očitne dele imenujemo obličje ali človeški obraz, na kojem se človeku veselje ali žalost,

elo misel in želja pogosto pozna, katero v sercu ima.

§. 5. Usta imajo dve čelusti ali skranji zgorno in spodno, v kojih stoji po 28 do 32 zob. Četirje spredni zobi vsake čelusti se zovejo nožniki, kateri jedila odrezujejo ali odgrizajo; za nožniki so 4 ojstri podočniki, v kotu je 20 pložnovatih, tumpastih kotnikov, kateri hrano zmučkavajo in pomiljajo. Srečen je, kdor ima zdrave, čerstve zobe, da lahko živež dobro zgriza in prežveka, kar posebno zdravju tekne. Torej je potreba zdrave zobe varvati, ne premerzlega piti, ne pregorkega jesti, ne gristi preterdih reči; pa tudi zobe po vsakem obedu izmiti je dobro.

§. 6. Trup ali čok na vratu glavo nosi, in persi, kotel, pa herbet obseže. Vrat je toliko gibek, da lahko glavo gibamo in po volji sučemo, pa tudi tako čverst, da veliko težo nesemo. Herbtanec je močen steber ko dob, pa tudi gibek ko terst, in ima 24 herbetnic ali herbetnih koščic, ktere so čudno umetno vložene, v srédi izdolbene in muzga polne. Herbtine se 24 réber derži, po vsaki strani po 12, ki so podolgovate locnate kosti, ktere kakor močen spleten koš serce in pluča obdajajo, in persi storé. Na spodnem koncu herbta se dvoje kuk (kolk) ali kukovic iz

bedernih kosti vzdiga, in bok obdaja, v kojem trebuh leži, ktereга sreda je popek. Za bokom je dvoje gnjat ali krač, na kojih sedimo.

§. 7. Zunajni udje so roke, kakor na ramah privezane, in pod ramami pazuhe ali pazduhe. Na herbtu je dvoje pleč, in na plečih dve lopatki ali lopatici, kterih se desna in leva roka deržite. Vsaka roka ima zgorno in spodno cel, naročo ali ramo, kteri se na laktu deržite. Roka ima perstov pet, palec (pavec), kazavec, sredinec, perstinec in mezinec. Vsak perst ima po tri členke, da se lahko giblje; pa tudi svoj rožen noket, da terdneje primemo. Stisnemo perste, naredimo pest, in lahko z njoj peščico dnarja ali persti zagrabimo. Na dlan se nam lahko dnarja našteje. Roke so čudno umetno stvarjene; z njimi si človek svoj kruh služi, in neizrečeno veliko lepih in koristnih reči naredi. Kdo bi hvaležno roke ne povzdigal in hvalil Stvarnika za toliko dobroto zdravih rok!

§. 8. Noge nosijo trup na stegnih, kojim z mesom ob enem bedra pravimo. Na kolenih klečimo; kolen se stopalni pišali in meči deržite. Pod gležnjem je pëta, potplat, in po pet nožnih perstov z nohti. Potplati so toliko žilavi in močni, da vso težo trupla

nosijo. Kdor hoče zdrave noge imeti, naj jih tople ohrani in pa mokrote kolikor mogoče ovaruje.

15. Ozir na človeško telo.

§. 1. *Vsi udi človeškega trupla kažejo Stvarnika čudno modrost. V mladih letih so kosti mehke, se pomalem uterdijo, in še le v dvanajstem letu starosti popolnom krepke dorastejo; na stare dni pa če dalje huje slabé, dokler se sopet v prah premene, iz kojega so stvarjene.*

§. 2. *Kite ali bele žile so našega života zaveze, ki iz mesa rastejo in kosti ovijajo, se nategujejo in kerčijo, ter storé, da lahko noge in roke gibljemo, se vsedemo, vležemo in spet vstanemo, ako smo čerstvi in pa zdravi. Gibičnost kit in mišic je velika, tudi močna njih krepóst; pa jih je potreba od mladih lét vaditi in krepčati, da bomo močni in krepki, ne pa puhli ljudjé.*

§. 3. *Žile so votle cevke, po kojih kerv po celem životu lije. Ciplje ali serčne žile kerv od serca gonijo, kervnice ali kervne žile pa kerv zopet v serce peljajo, in tako kerv po vseh koncih in krajih trupla krog teče.*

§. 4. Živci ali čutne žilice se snujejo iz možganov in iz herbta po dvoje in dvoje po vsem životu, in storé, da čutimo. Ako možgane kaj stisne, ali se živci na kakem udu prerežejo ali prevežejo, človek ne občuti in se ne zavé. Po živcih se pa tudi gibljemo; za to tisti ud človeškega trupla odreveni, kterega živec se ukonča. Hude strasti ali pregrešne navade, jeza, togota, strah, nečisto djanje, žganje in vse močne pijače živce slabé in pokvarijo.

§. 5. Koža je človeškega trupla odéja, in brez števila veliko luknjic ima, ki se produšnice ali potnice zovejo. Po njih zrak ali sapo v sebe serkamo, in vodén čad ali sopuh iz kervi potimo. Pod zgornjo kožo je polt, žlezasta roba, pri nas béla, pri zamorcih pa černa ali bakrasta, ktera se skoz zgorno kožo lešči, in človeku bojo ali barvo daja. Koža, živci in drugi deli života med sebo sklenjeni nam dajo pet počutkov, po kojih občutimo in spoznavamo zunajne stvari.

§. 6. Oči pod čelom so nam okna, da gledamo, in se lepote stvari veselimo. Oko je čedno, zlo občutno jabelko iz mnogo kožic stkáno, ktere kožice svojo mokroto hranijo. V sredi očesa je napeto jedro, v kojem se

zunajne stvari utrinjajo, ktere gledamo. Ako v očesu mokrota usahne ali izteče, človek oslepi. Tudi mrena oko rada preraste in vzame človeku ljubo luč. Stvarnik je oči v koščene, globoke jamice postavil, jih z zgornjo in spodnjo trepavnicjo ogernil, da jih varujete, in jim je obervi za streho dal, naj bi jim znoj ali pot od čela ne škodil. Potreba je oči varovati, ne brati v mraku, ne na soncu, ne v takem kraju, v katerem se preveč blišči. Predrobno délo in pa predolgo napenjanje oči slabi, in ljudi prisili očale rabiti. Slepec je ubožec. „Vesela je luč, in očem ljubo sonce viditi:“ pravi sv. Duh.

§. 7. Ušesa *) so dvojne stranske vrata postuha, lepo skrožene ko polžev rog, po kojem glas na znotrajni boben, rahlo kožico zadoni, da slišimo. „Uho ki sliši, in oko, ki vidi, je Gospod naredil,“ pravi Salomon. Kadar človek meži, in terdo spi, ušesa čujejo. Koliki božji dar je uho! — Le radi dobre nauke poslušajmo, in hudemu ušet nikoli ne odprimo. —

Ušesno maslo brani, da nam kaj v uho ne vlez, in preojstra sapa sluhu ne škoduje. Preblizo pokati ali streljati ušetom ni zdravo,

*) Ušesa ali ušeta.

tudi za uho vdariti lahko človeka oglušči. Prehudi vetrovi maslo v ušesih posušé, in nas po malem oglušijo. Mnogo glušakov se že vleže, kateri tudi govoriti ne morejo, kajti ne čujejo besede. Modri možje pa gluhoneme izučé, da znajo pisati in brati, ter jim na perste govoré.

§. 8. Nos v sredi lica je čuvaj, ki čuje in voha klinčke, violice in druge cvetlice, pa tudi sodi po svojih nosnicah, jeli diši kaka stvar, ali smerdi, jeli je dobra, ali ni, kar oko in uho ne zapazi. Nos nam pomaga dihati in tudi razumneje govoriti, nos nam pové, če začne goreti, še poprej ko ogenj ugledamo. Premočno dišeče cvetlice in druge dišave so škodljive; od njih glava boli, in tudi mertvica človeka lahko obide. Pa tudi bolnika lahko okrevamo, če mu močno dušeče stvari povohati damo.

§. 9. Usta so poglavitne vrata, skoz katere sapa in živež v človeka gre. Jezik je vratar, ki z ojstrimi, živimi bradovicami vse okusi, presodi in pové, ali je za jesti ali ne, da pojemo, kar nam diši, ali pa zaveržemo, kar je škodljivega. Okus nam naznani sladko, in grenko, kisló ali žerko. Ni jezik čist, pravega okusa nimamo, in nam jesti ne diši. Nad jezikom je nebo polno

žlez, po katerih se sline cedijo. S slinami jedila omesimo, da nam bolje teknejo. Mali jeziček je pokrivalo dušaka, da nam živež va-nj ne zaleti, marveč ga po malem požiramo. Usta zaklepajo dve ustnici ali žnabli, koje brada podpira.*)

§. 10. Po vsem životu občutimo, ako smo zdravi, skoz živce in kitice, ktere je Bog po vsem telesu razprosterl. Občutimo merzlo in toplo, mehko in terdo, golo in kosmato; le nohti, lasi in pa kosti občutanimajo. Naj bolj tenko občutimo na koncih perstov, s kojimi ubogi slepci prav dobro dnar spoznajo in clo knige čitajo, ktere so za take sroteje posebej storjene. Tudi predica na perstih čuti, jeli je nit tenka zadosti. Tako je dal modri Stvarnik človeku pet čutov; počut, okus, povoh, posluh, in pogled, kakor dragih pet talentov, naj bi počutke prav modro rabil, sebi in drugim koristil, in veliko dobrega za večno življenje storil.

§. 11. Ravno tako modra je pa tudi človeka znotrajna priprava, koja opnica ali preponka v zgorno in spodno telo

*) Kdo mi pové vse zunajne ude našega trupla? — Kdo znotrajne? — Koliko počutkov imamo? ali imajo vse vsi? —

razdeli. *Serce* je v našem zgornem truplu jedro ali jederce, iz kojega po vsem životu kerv teče, ktera človeku toploto, sok, moč in rast daja. *Serce* v persih na levi strani v serčno mreno zavilo stanuje, in dve kamrici ali posodvici ima, v koje kerv zajema, se razprostiraje, in sopet po célem životu pluje, se stiskaje; za to *serce* plati*) čutimo. V enem drobičku**) *serce* blizo 30 ℥ kervi, koje odraščen človek ima, po vsem životu razlije, in sopet na se polegne. V malem otroku *serce* v eni minuti po stokrat vdari, pri odraščenih ljudeh pa le okol 70 krat. To se zove *kervotok*, in je našega zdravja vir. Ako *serce* prenašlo polje, nam naznanja, da človek ni prav zdrav, kar zdravnik po serčni žili pozná, koje pošlata. *Pregrešne navade* in *hude strasti kervotok* kvarijo, in nam življenje krajšajo; potreba se jih je varovati.

§. 12. *Pljuča* so človeku meh, in *serce* po vsaki strani odevajo, in napolnijo persi. Po njih dihamo, zdravo sapo skoz dušak na se potegamo in škodljivo iz sebe pihamo. *Pljuča* so mehke, morski gobi podobne, imajo dve plati in so polne shrambic za sapo, s

*) *Serce* polje, pluje, bije, kolje ali tolče.

**) *Drobiček* ali sekunda ure.

kervjo podlitih. Zdrava sapa človeka okreva in daja življenju novo moč; potreba je torej okna pogosto odpreti, in prevetriti prebivavnice, posebno tam, kder je veliko ljudi'skupej. Tudi ni zdravo persi stiskati ali pisaje se na nje naslanjati; tesne persi so slabe. Ako preveč letaš, skakaš, plešeš, piješ vina ali žganja, pljuča s kervjo prenapolniš, in lahko nevarno zbolíš.

§. 13. *Je kerv v pljučih prevročá, se ti rade vnamejo; in če se na vročino prenaglo napiješ, in se prehitro shladiš, se kerv v pljučih sterne ko kisló mleko, da ne more po žilicah dalje, in pljuča začno gnjiti in se gnojiti; neduha ali pa sušica spravi človeka od kruha. V pljuča sápo dušák ali dušnik pelja, ki se pljuč po dveh cevih derži, in pod gerlom ker helj ima, kateri se na vratu premika, kedar požiramo. Kedar sápo skoz dušák izženemo, se lahko tenko ali debelo, rahlo ali močno oglasimo, govorimo ali pojemo, ter gerlo stisnemo ali razprostremo, ktero mali jezíček zakriva. Presilo dreti se ali upiti, je nevarno; lahko pljuča in gerlo oškodujemo, ter glas zgubimo. Govor ali golč je velik božji dar, kojega živina nima; le pošteno vselej govorimo.*

§. 14. *Želodec je kuhinja človeškega*

trupla, in v spodnem truplu pod sercom^{*} verh črev leži, malemu mehu podoben. Živež želodec iz ust po goltu ali goltancu skoz požiravnik dobiva, ga s pomočjo žolča, ki po jetrih iz kervi izvira, pokuha in razdeli, da kerv, sok, meso in vsaka kost svojo hrano dobi, kar stori, da novo moč dobimo. Ostali živež želodec v čeva prepusti. Slezena ali vranica kerv raztanjšuje, da rajše teče. Obisti ali ledvici v boku ležite, kerv čistite, in precejate slano vodo v mehur, da iz trupla pride. Čreva, kojih se šestkrat toliko namotà, kakor je človek dolg, so drobne in široke, čedno v branico povite in priraščene, da se ne zamotajo, in neprenehoma tople in mokre ostanejo, ter ohranijo životno mleko, blato pa po mastnici odpade. Vsa znotrajna priprava trupla se zove drob ali drobovina. Tako čudno in modro je človeško truplo vredjeno. Vsak ud ima svoje posebne lastnosti, pa tudi svoje opravi; vsi ob enem so zalo, umetno delo vsegamogočnega Stvarnika.

§. 15. Človek raste v svojih mladih, in pojema v starih letih. Vleže se dete možkega ali ženskega spola, po tem priraste deček, publič ali fantek, in punca; na to izraste zal mladeneč in mladenčica, dekle, sa-

mica ali devica. Iz mladenča bode mož ali gospod, iz device vdana, umožena zakonska žena ali gospá. Mož in žena se postarata, in sta starček pa babelá, poslednič serec in štara babica na kraju graba. Sv. pismo pravi: „Naši dnevi ginejo — naše léta so kakor pajčina. Doba življenja našega je 70 let, in pri naj močnejših 80 let; in kar čez više, je težava in britkost.“

16. Človeški udi se spuntajo.

Svoje dni — tako se pripoveduje — so vsi udi človeškega trupla se naveličali želodcu služiti, in se spuntajo rekoč: „Pokaj bi mi težko delali in njemu pripravljali, on pa brez dela sladko užival?“ Nogi niste hotle več nositi, roki ne delati, ne zobi gristi; tudi nos se je vihal, in povohati branil. „Saj smo vsi udi enaki, so djali, vsi bomo uživali in po enako veselo živeli.“

Pervi dan svoje nepokorščine so še prav dobro zhajali, čversti in pa dobre volje so bili. Drugi dan že začno slabeti, tretji dan onemagavati; četerti dan so bili tako nevečni, da se niso mogli zmeziti, in peti dan je bilo puntarjem za umreti.

Puntarski udi pozovejo državni zbor, se posvetovat in svojovlado postaviti; ali na revo! Oči so tako vpadle in oslabele, da niso zamogle reči razločiti; noge so omahovale in niso bile v stanu trupla nositi; roke so se slabosti tresle; in tudi jezik, poprej naj hujši podpihovavec, se ni mogel po ustih obračati. Truplo je za cestoj obležalo in pojemalo.

Sedaj se glava oglasi, rekoč: „Prevzetni puntovci, sedaj vidite, kamo ste prišli! Želodcu niste hotli odrajtovati, kar mu gre, pa tudi vam nima dati moči, koje potrebujete; vi mu nočete pomagati, zato vam tudi on pomagati ne more.“ „Resnična je ta, poterdijo udi, prav želodec ima, da nas k delu priganja.“ Voljno vsak ud za svoj posel seže, vsi dajajo radi, česar želodec potérja, in v kratkem so vsi udi okrevali in močni bili.

Taka se vsaki državi godi, v koji je delavcov, pa tudi vladavcov potreba. Podložniki plačujejo davke, gosposka jim daja pa moč. Enemu brez drugega ni živeti mogoče; Bog je tako naredil.

17. Kako za zdravje trupla skerbeti.

§. 1. *Naj bolje blago je zdravo telo na zemlji; zdravje več velja ko bogastvo; potreba*

je torej že v mladih letih za ljubo zdravje skerbeti, ker se zdravje ali pa bolezen v mladosti utemeli. Mnogi mladeneč, mnogotera mladenčica si iz nevédnosti in iz dušne lehkote za vse svoje žive dni bolešno truplo zadene. V mladosti se slabo truplo popravi, pa tudi čversto telo lahko pokvari. Mladina ima torej dobro spoznati, kaj zdravju hasne, kaj škodi, kajti je lažje zdravje ohraniti, kakor zgubljeno popraviti.

§. 2. Zdravju škodljiva je požrešnost ali samogoltnost v živežu, brez prave mere piti in jesti. Krog želodca imamo naj imenitnejše orodje življenja našega, serce, pljuča in jetra. Je želodec prenadevan in ko boben napel, nam tišči pljuča in težko dihamo; stiska serce in nam kervotok po životu opovira. Ne jejmo torej nikoli nikar več, kakor toliko, da smo nahranjeni ali siti, in vselej jesti poprej nehajmo (henjajmo), kakor nam zastoji. Tudi ne jejmo, če se nam gabi. Potrebno je vsako jed dobro zgristi, in vsak grižljij prav pridno prežvekati, poprej ko ga požremo, da želodec jed lažje pokuha in nam živež bolj tekne. Prevročje ali premerzlo, premastno uživati, ali pa nezrelo sadje jesti ni zdravo. Težkih jedil, ki rade v želodcu obležé, p. kumare, gobe i. t. d. pa tudi ob enem premno-

goterih jedil pojesti, dobro ni; od njih rad želodec boli.

§. 3. Ravno tako zdravju sovražna je nezmerna pijača. Za mladino je mleko in pa studenčnica naj bolj zdrava. Na kumare, slive in take jedi vode ne pij, da se ti želodec ne prehladi in merzlice ali treslike ne dobiš. Vsaka skisana, močna pijača, naj si bo ol (pivo) ali vino, nam kerv prehudo razgreje; le pomalem ga naj pijemo, ako ga imamo; žganja pa clo ne okusimo. Žganjepivci zarano onemorejo, pogosto nagle smerti umerjejo, ali pa po sušici in vodenici v zemljo zlezejo, ter ne ućakajo polovice svojih dni. Veliko pijancov ob pamet pride, ker jim pijačin ćad ali sopuh možgane pokvari in s kervjo podpluje; mnogo jih obdivjá, da jih morajo priklepati. Želodec se pijancom skerći in drobovina jim operhne, da je pirova kakor perhljad. Tudi premoćna kava ni zdrava; ako jo pijemo v mladih lćtih, naj bo mleka moćno bćla. Sv. Duh ući: „Kdor po modrosti in zmćrno ućiva, mirno in zadovoljno spi, ter je vselej prigoden in dobre volje. Nezmernost jih je veliko pomorila.“

§. 4. Škodljiv je zdravju posebno v mladih lćtih tobak. Od tobaka zobi sperhne, in se tobakajcu za toliko hitreje zdrobć, za kolikor

prehitro je kaditi začel. Od tobaka se persi sušé, ter tobakajec več ali manj svojega zdravja izpljuje, če ni posebno tolstega života. Tobakaja kerv kali, sapa usmradi, slabi želodec, draži pljuča in oči, ter ljudem več ali manj življenje krajša. Pa tudi duhan ali šnjopavec možganom škodi, po nosi preveliko mokrote iz glave potegne, in dela šnjoparcom mnogo betegov in težáv.

§. 5. *Se naglo prehladiti je zlo nevarno; se na vročino napiti dá lahko naglo smert, ali pa sušico. Je tebi vroče, in se potiš, ne vsedi se hitro, in ne hodi v tak kraj, po kojem sapa ali veter vleče, temuč pomalem se prehodi in ohladi. Veliko mladenčev in mladenčic na smert zboli, ker iz plesišča prehitro na hlad leti, ali se prenaglo napije. Nezdravo je spomlad in v jesen na mokri, hladni zemlji ležati in pospavati, po létu pa kôpati poprej ko se dovolj ohladiš.*

§. 6. *Po zimi prehitro iz mraza na vročino ali pa za peč iti, je zlo škodljivo; zatorej zmerznjenega človeka na toplo ne zanesó, ampak v sneg zakopljejo, da se palagoma otali. Kdor ozebe, ne smé za peč, marveč naj ozeblino s snegom dergne, ali pa omerle ude v ledeni vodi derži.*

§. 7. *Pretežna obleka ni zdrava, kajti*

truplo tišči in kervotok po životu opovira. Pretesna obutev noge pokvari, in pretesni njederci so krivi persnih bolézni. Pretoplo, kosmato oblačilo za mlade ljudi zdravo ni. V taki obleki se truplo ne more izpotiti, ne zdrava sapa do živega priti. Pretopla obleka stori razvajene, mehkužne ljudi, kojim vsaka sapa škodi. Glavo, vrat in persi le prav lahko pokrивaj, trebuh in noge pa tople ohrani, ter se varuj mokre noge imeti.

§. 8. Snaga je ljubega zdravja prijateljica, nesnažnost pa velika sovražnica, mati mnoge bolesti. Nesnaga zamaže potne luknice in zapahne na koži produšnice, da se život prav ne izpoti; kar mnogotero bolézen izplodi. Hočeš imeti svetle oči, zdrave ušesa, zobe, glavo in noge, le čedno in pa varno jih umivaj. Ne dotikaj se človeka, kateri garje ali srab, ali še kako hujšo neznano bolezen ima, ne vsedaj se na njegovo toplo mésto, pa tudi njegove obleke ne rabi; take nalezljive bolezni se rade primejo, in težko odpravijo. Nevarne so tudi oblačila rajnih, ki so na sušici ali neduhi pomerli.

§. 9. Počitek je nam toliko potreben ko živež; potrebujemo spanja, in po težavnem délu oddihe. Ali predolgo poležavati ni zdravo; zalezuh se uleni in oslabi. Délo in hoja nam

mišice oživlja in ude krepča; lenoba nas meglene in nevečne stori.

§. 10. *Kedar zboliš, prevaruj, da se ti bolezen ne zaide; od kraja zdravi telo, da ti ne bo prepozno. Odhenjaj težko delati, le pomalem pij in jej, ali se clo posti, dokler ti jesti ne diši, in svoje bolezniprav ne spoznaš. Ne jemlji zdravil od vsake babele, popra na žganju, mišnice ali kaj tako hudega se varuj; ako za čern nohet preveč dobiš, bo tvoja smert. Pošlji po modrega zdravnika, in zvesto vbogaj, kar naroči. Kadar pa po vraštvo ali zdravilo pošiljaš, zastopnega človeka pošlji, da bo naročilo prav izporočil. Mazecov, babjih vraž in vsih praznovérnih zdravil se varuj; vse to je rado škodljivo in gréh. Poterpežljivosti je bolnikom naj bolj potreba, in pa popolnoma podanja v sveto voljo božjo. Bog nam pošilja težave in križe, ter nas po njih spravlja bliže svetih nebés.*

§. 11. *Imajo v soseski nalezljivo bolezen, legar, ognjenico, grižo i. t. d. ne hodi tešč k bolnikom, ampak vzemi serkljej jesiha (kisa) ali dobrega vina v usta, ali pa brinjevega (smolkovega) zernja požvekaj, da se obtešiš. Varuj se bolnikove sape, slin ne požiraj in v bolnikovi izbi ne pij in ne jej, tud na njegov topli stol ne sedaj. Ako bol-*

niku takemu strežeš, umij se večkrat, preobleci in skerbi, da bo v sobi zdrava sapa, v koji bolnik leži. Bolnišnica naj bo čedno pometena; mokrote in soparce blizo bolnika ne terpi. Okna se naj večkrat odpró, bolnik pa zakrije, da se ne prehladi. Dobro je brinja požgati, ali pa kisa na razbeljenem kamenu ali na železu pokaditi, da se zrak izčisti. Tudi je dobro škaf vode bolniku pod posteljo djati, zjutraj in zvečer pa spremeniti, da slabo sapa na se vleče, in se bolnik ne preleži. Postelja ne smé preblizo peči, in bolnik ne preveč zavezujen in odét biti.

§. 12. *Bolnike obiskati, jim postreči, jim prestlati in preoprati je telesno dobro delo, ktero bo Kristus povernil, kakor bi se bilo njemu storilo. Pa tudi pri Bogu pomoči iskati ne smemo odlagati. Bolnika tri dni v nevarni bolezni imeti, in pa po mašnika ne poslati, je pregrešna zanikarnost. Kar bolniku na pamet ne pride, na to naj zdravi mislijo. Pogosto se bolniku po prejetih svetih zakramentih kamen od serca zavalí, in kmalo se boljše počuti. Bolnika k vredni prijemi svetih zakramentov vpoliti in mu po gospoda iti, je angelsko dobro delo. Take prijatle bo bolnik u večnosti hvalil, in usmiljeni Jezus jim poreče: „Balite, blagoslovljeni mo-*

jega Očeta! posedite kraljestvo, ktero vam je pripravljeno od začetka sveta; zakaj bolen sem bil, in ste me obiskali. Resnično vam povém, kar ste storili kteremu mojih najmanjših bratov, ste meni storili.“

18. Jaka zidar.

Jaka je bil mlad in čverst junak, in že v svojem štirnajstem létu za vsako délo. Njegova dva brata sta bila zidarja; tudi Jaka je hotel biti zidar, ter se je šel ž njima zidarije učiti. Med sirovimi, razujzdanimi zidarji ni kaj čednega vidil ne slišal. Zidarji so se radi kregali, kleli, nesramne pesme peli, pa žganje so pili. Jaka se spervič žganja brani, ali zapeljivci so ga zasmehovali, rekoč: „Dečko! če hočes vreden zidar biti, moraš čerstvo žganje piti.“ Prisilijo ga, da začne po malem pokušati; in v kratkem mu je žganjica ravno tako gladko tekla, kakor drugim zidarjem. Viditi, kako zidarji neprenehoma lulo v zobih imajo, je Jaka mislil, da mora tudi on tobak kaditi, če hoče kaj vreden zidar biti, in si lulo kupi. Pa mnogokrat mu je slabo bilo, in tobak se mu tako ogabi, da ga ni pogledati mogel; tovarši ga pa tako dolgo dražijo, da se tobaka dobro privadi. Zdaj je mislil Jaka,

da je cel mož, kajti je vse razvade svojih tovaršev dobro znal; ali v kratkem boleha. Poprój belorudeč ko roža, začne bledeti; poprej čerstev ko gliva, začne slabeti. Ne diši mu jesti, in želodec veliko jedil ne terpi, kojih je poprój prav rad jedel. Ne veseli ga delati; zdaj ga glava boli, zdaj grize in pogosto mu roke in noge trepečejo. Kaj pa je Jaketu, da je tako zhudel in ob ljubo zdravje prišel? — Neumni ljudje so staršem svétovali, naj mu le dobrega, močnega žganja piti dadó. Jeli je bil dober svet? — Dajajo mu žganja in se nadjajo ga okrevati; ali Jaka jim ni povedal, kako razujzdano je živel.

Jaka ni samo žganja pil in tobaka kadil, dal se je tudi še u vekše hudobije zapeljati. V nedéljo se za kratek čas v kerčmo podá, kder so godce imeli. Tovaršev nekoliko je pilo, in tako močno tobak kadilo, da je vsa soba polna dima in sopuha bila. Začeli so kvartati, in tudi Jaketa prisilili ž njimi igrati; pa on še kvart ne pozná. Eden tovaršev mu pokaže, in v prvi igri Jaku sréča potegne. Drugo nedéljo Jaka misli, da bi lépo ne bilo, če bi ne igral, ker je prvo nedéljo na dobičku bil. Veliko veselje Jaka do igre ima; ali sreča je opoteča. Večidél svoj zaslužek zaigra, si nima kosilca kupiti s čim in pogosto strada,

ter mora iti brez večerje spat. To Jaketa sicer ni veselilo, pa igre opustiti le ni mogel, ter je hotel pozadobiti, kar je popréj zaigral. Kako žalostno se je iz kerčme potegnil, ker ni beliča več v žepu bilo.

Bil je enkrat v toliki sili, da si ni vedel pomagati; sklene hudobnež bram okraati, v kojem je délal. Vzel je novo suknjo in pa sreberno žlico; pa strah in groza ga je bila. Oh, naj bi bil rajše gladoval, ali pa vbogaime poprosil! Ko je sreberno žlico naprodaj ponudil, so ga izpazili; dolgo je moral v jéči sedeti. Od te dobe ni bil vse žive dni več vesel, je slabo izhajal in zarano umerl. Tako človeka pijančevanje, tobakaja in pa igra izdela.

19. Prislovice.

Jubelka je zjutraj zlato, opoldne sreberno, zvečer pa suinčeno.

Prutka večerja, dolga življenje.

Kedar preveč pije, malo popije;

Kedar pomalem pije, velika spije.

Dobra jed se sama ponuja.

Po slabi družbi rada glava boli.

Starost prihaja, moč odhaja.

Dobra misel je pol zdravja.

Dolgi bolezní konec motika.

Smert nosi koso, ne sekine.

*Vsi pojdemo v kertino deželo, da bi
le tudi v deželo Očetovo!*

(Kako je to? — Zakaj tako?!)

20. Človeška duša.

§. 1. Duša je toliko skrivna, čudna stvar, da je ne vidimo, pa za toliko bolj jo občutimo, kakor serce v persih skrito. Boga tudi ne vidimo, pa ga vendar po njegovih délih spoznavamo; ovako spoznamo svojo dušo, pre-mišlovaje, kaj duša stori. — Duša čuti po peterih počutkih života: vidi z očmi — sliši z ušesi — okusi z jezikom, ovoha z nosom, in občuti po vsih udih. Se duša trupla loči, umerje človek, in merlič ne vidi, da si ravno oči ima, ne čuje, da si ima ravno ušesa, ker duše nima.

§. 2. Duša premišluje, kar sliši, vidi ali občuti, in se tudi zavé. Naše misli so dobre ali hude. Hudih misel se je varovati;

in če pridejo, jim hitro dati slovó, kajti so misli korenine pregrešnih željá in hudobnih dél. — Kar duša vidi, čuje ali spozna, od tega si namislik naredi. Naši namisliki od stvari, reči in resnic so temni, ako jih slabo — pa tudi jasni, ktere čisto in na tanko po znamenkih razločimo; in takih namislikov je nam potreba. Skerbimo toraj, da vsako reč prav slišimo, in prav spoznamo.

§. 3. Kar vam po slovenski rečem, me dobro razumite ali zastopite; če vam pa po nemški povém, me malokdo vas razumi. Otroci dobro razločijo, kar je bélo ali černo, sladko ali grenko. Mladenči pa tudi dobro vedó, kar je dobro ali hudo; možje in žene lahko spoznajo, kar je krivo ali prav; oni so si že veliko poskusili in izvedili. Kdo pa razloči in umi vse to? — Ne telo, ampak naša duša umi; in ta dušna moč se imenuje um ali zastopnost. Kdor ne loči hudega od dobrega, in mu je vse eno krivo ali prav, je neumen, nezastopen človek.

§. 4. Razum je moč, s kojoj človek uzroke in nasledke stvari razločno in jasno spoznava. *) Zbirá si z razumom razumeenje

*) Kaj je uzrok? Kaj nasledek ali čin?

onih reči, katerih se po počutkih zavé, in koje pamet ohraní. Obraznost ali obrazna moč ponavlja in oživlja, kar človek vé ali čuti. Gostokrat si pa človek tudi domisli, kar ni, in si domislik naredi, ktereга v istini ne najdemo; in ta dušna moč se zove domišljivo st. Razum je imeniten božji dar, kojega neumno živinče nima. Ono pomni, kar je občutilo, pa premisliti ne more, ker žival razumna ni. Jeli so pa vsi ljudje razumni ali zastopni? — Pamet je bolja ko žamet. Otroci, ki hočejo razumni, prav zastopni biti, morajo na vse zvesto paziti, kar je dobro in prav, vse pogledati in vse zaslišati, kar je poštenega; pa tudi premisliti, česar se učé, in z Davidom Boga prositi, rekoč: „Daj mi razúm, da se tvojih zapoved učim.“

§. 5. Naša duša razsodi, kar zapopade ali razumi, jeli bo prav ali ne, jeli je resnica ali laž; in ta dušna moč se zove razsodnost. Pogosto človek tako hitro, ojstro in bistro predmet kake pravde razloči, da nam prav ustreže. Dušna moč, lahko razsoditi, v čem ste si dve reči enaki, se imenuje bistrournost. Ojstrournost pa je razločiti naglo, v čem ste si dve reči razne ali enake. Razumen človek po ednem razsodku drugega sklene, rekoč: Ker je to ali uno tako bilo,

bo po téh dokazkih tudi to tako; in ta dušna moč se zove razumnost.

§. 6. Po razumnosti duša nove resnice osnuje, po njej človek dopriča ali dozvedočí kar reče, poterdi kar je prav, in overže, kar je krivega. Če kdo vse po resnici in pravici sklene, mu pravimo, da je moder in pameten človek. Živina razumnosti nima, ampak vse po svojem naravnem nagonu stori. Mnogotera žival ima močnejše počutke kot človek, pes bolj tenko ovoha, ponočne ptice ostrejše vidijo, jelen bolj tenko čuje, vol je močnejši in konj hitrejši; pa je vendar vsim tem in takim stvarém človek gospodar vsled svoje razumnosti, koje živina nima. Koliko toraj razumnost in pamet velja! Ona je dušna luč. Kako gerda in pa žalostna je neumnost ljudi! Ona je dušna tema. Zato veli usmiljení Jezus: „Dokler imate luč, po luči hodite, da vas tema ne obide; zakaj kdor v temi hodi, ne vé, kamo gre.“

§. 7. Človek pomni, kar je čul ali videl, kar je čital ali svoje dni spoznal. Kdo ne vé lepe prigodbe od egiptovskega Jožefa? Kdo ne pomni, kako veselo je lani o veliki nedéli ali pa o binkoštih bilo? Še vémo, kako sladke so bile črešnje, kako so nam breskve dišale, i. t. d. Vsega tega pa ne pomni roka

ne noga, ne uho ne oko, temuč le duša, in ta dušna moč, s kojoj se spomni preteklih reči in jih sopet v pamet vzeme, se zove spomin ali pamet. — Spomin je velik božji dar. Kaj bi začeli, ako bi si ne mogli zapomniti, česar se lépega učimo? Kdor pa dobro pomniti hoče, mora zvesto poslušati, kar se uči. Učenec raztresenih misel bo malo zapomnil, bo le na pol znal ali pa celo nič. Želimo lahko in dobro pomniti, moramo večkrat pomisliti, kar smo dobrega čuli. Priden šolec se čedalje lože uči, in bolj zvesto pomni. Vse svoje žive dni ne pozabimo, česar se lepega naučimo!

§. 8. Pisanke ali pirhi otrokom močno dopadejo; vsak bi rad o veliki noči svojo pisanko imel, to se reče: otrok pisanko poželi, in ima moč poželenja. Ima pa tudi moč studiti, kar otroku ne dopade. Tako se o veliki noči kolača, potice, gibance in mesa veselimo, kar nam za toliko bolj diši, za kolikor dalje smo se postili. Dajmo kužeju na véliki petek kos ali falat mesa, hitro ga bo pojedel. Zakaj pa mi v petek mesa ne jémo? — Naša duša spozna dobro od hudega, ona vé, kar je prepovedano ali dopuščeno, kar je prav ali ni prav, in po tem izvoli dobro, in opusti hudo, ker ima prosto ali svobodno voljo.

§. 9. Naj se nam ravno mesa spoljubi, se ga vender zderžimo, ako le hočemo, dokler je naša volja prosta; cucek se pa ne more posiliti, da bi mesa ne jedel, če ga ima, ker nima volje, timveč le naravni nagón. So pa tudi ljudje, koji se ne morejo zderžati ne prepovedanega ne škodljivega, in zauživajo, kar se jim poljubi. Taki ljudje so svojo žlahno, prosto voljo zapravili, so jo zapili ali zajedli in se poživinili. — Naše poželenje brez pameti je konj brez ujzde, ali pa voz brez voznika, ki se hitro v jarek zverne. —

§. 10. Bog je človeku prosto voljo dal, da lahko izvoli, kar je prav, naj se mu ravno ne poljubi, in mu ne dopade, p. postiti se; pa tudi lahko opusti, kar je hudo, če ga ravno mika in vabi. Ta dušna moč je naj žlahnejša, in daja človeku naj vekšo vrednost, ako vse po pravici poželi, izvoli, in stori, kar premore. Zato so angeli peli ob rojstvu Jezusovem, rekoč: „Slava Bogu po višavah, in na zemlji mir ljudem, ki so dobre, pravične volje.“

§. 11. Hočemo prosto, pošteno voljo imeti, ne smémo dati meseni poželjivosti gospodiniti, si ne vsega dovoliti, česar slabo poželenje hoče. Potreba si je pogosto česa pritergati ali odreči, se skerbno premagati in storiti, kar

je naša dolžnost, in nam mogoče, naj bi nam še toliko težko hodilo. Potreba je čuti in moliti, se postiti in sredstva posvečenja in izveličanja našega vredno rabiti, da nas hudobno poželenje v sužnost ne dobi. Po živinjen človek poželi kar mu diši in se mu spoljubi, po živinski; razumeten, posvetno moder, kar mu dobiček ali hasen obljubi, po človeški; pravičen poželi, kar mu postava dopusti, kar je po pravici; bogaboječ pa poželi, kar Bogu dopade; in to je prav po kerščanski? —

§. 12. Kakor se um in pamet glavi pripišeta, tako poželenje in volja iz serca izvirata. Je serce dobro, čisto in pošteno, so tudi dobre naše misli in želje. Kakor je naše serce, je tudi naša volja. „Iz obilnosti serca usta govore, uči Kristus. Dober človek iz dobrega zaklada dobro prinaša, in hudoben človek iz hudega zaklada hudo prinaša. — Blagor jim, kateri so čistega serca; oni bodo Boga gledali.“ Tudi Bog le na serce gleda, jeli je naša volja dobra ali hudobna.

§. 13. Kakor ima naše telo pet počtkov, ima tudi duša petero posebnih moči: zavéd, da misli in se zavé, um ali zastopnost, da zastopi in razumi; razum ali razsodnost, da razsodi in prevdari; spomin

ali pamet, da pomni, in pa prosto voljo, da lahko izvoli, poželi ali studi, stori ali opusti, kakor hoče. — Ako človeka noge ne nesejo, oči zapustijo, mu roke oslabé i. t. d. je truplo bolno; in če se ne ozdravi, umerje. Tudi duša je bolna, ako se ne zavé, česar ji je potreba, ne spozna, kar je prav, in noče, kar Bogu dopade. Tudi duša umerje, kadar s hudobnoj voljoj gréh dela, gnado božjo zgubi, in pravico večnega življenja zapravi. Kar je truplo brez duše, to je duša brez posvečujoče gnade in prijaznosti božje. Potreba nam je torej tudi za dušo skerbeti. *)

2i. Kako se za dušo skerbi.

§. 1. Kar je za truplo telesna, zdrava moč, da svoje dela lahko opravlja, to je za dušo duhovska krepóst, da svoje dolžnosti pridno spolnuje. Duše perva krepost je prava véra. Kaj pa je véra? Oče so svojim otrokom pripovedali, rekoč: „Danes sem kaj lepega slišal in videl, kar me v serce veseli. Srenjski župan so me v drevesno sadišče, kojemu

*) Ktere so petere dušne moči? Kako se zove moč, s kterej pomnimo, česar smo se naučili? i. t. d.

vertna šola pravijo, zaklical. Bilo je več gospodov in mnogo možev zbranih, kateri so odraščene šolce v sadji reji poskušali. Prav dobro so odgovarjali, kako se zemlja za sadjorejo pripravi, kako piške séjejo in drevje presaja. Po tem so vse čisto pokazali, kako se drevesca na precep, kako na oko požlahtné. Naj pridnejši so lepe darila prejeli, in prav radovali so se. Tudi nas može je veselilo spoznati pridno mladino, ki nam prihodno blagost obeta, še lepšo ko požlahnjeno drevje. Za ti koristen nauk sadjoreje šolskemu gospodn zahvala gre, ki šolce vsega potrebnega naučé, kakor skerben oče svoje otroke. Otroci! so djali oče, sadunosno drevje nam velik hasen daja. Kako nam zrelo, srovo sadje diši! Kako dobre so suhe slive, gruške in jabelčni režnji za kuho! Celó bolnikom sadja kuhana voda tekne. Koliko dobrega gruščevca na svetu popijejo, koliko jabelčnika povžijejo, ali pa dober kis iz njega naredé! Sadje je v resnici velik božji dar! Blagor mu, kdor sadunosnike požlahtnuje; on tudi za prihodne narode skerbí.“

— Otroci mislijo: oče dro resnico pravijo. Za resnico imeti, kar kdo drugi pravi, se veli vérovati ali verjeti; kar pa sami zvemo, vidimo ali slišimo, to vémo. Oče so vedeli, kar se je v drevesnem sadišču godilo, otroci

so pa verjeli, kar so jim oče povedali. Človek sam vsega ne premore zvédeti, marveč mora tudi drugim verjeti. Resnični; pravični ljudje, kateri vedó in se ne zlažejo, so verjetni ljudje; takim ljudem verjamemo. Bog je pa večna resnica in modróst, ki ne more goljufati, ne goljufan biti: Bogu verujemo kar nam razodene. Sv. Paul uči: „Brez vére ni mogoče Bogu dopasti.“

§. 2. Vsakemu človeku ne smémo verjeti; ker vsakdo resnice ne vé, ali pa povedati noče. — Paulek iz šole gredé Lenčeta sreča. Lenče mu lep vinjek za pet grošev ponudi, Priden Paulek se spomni, da šolci brez dovoljenja starišev kupčevati ne smejo. Reče Lenčetu: Jeli so ti stariši rekli vinjek prodati? Lenče pravi, da mu je nekdo vinjek v dar dal, ter ga slobodno prodá komur rad. Paulek je mislil: Kdo vé, jeli je to res, ali ni? Nož je predober kup; nožar bi mi ga za en gol-dinar ne dal. Ni ga hotel. V enih dneh se je zvedelo, da je Lenče vinjek ukradil, in za to prav oostro tepen bil. Paulek je bil vesel, da ni ukradenega blaga kupil. — Misliti, jeli je resnica, ali ne, kar kdo reče, se pravi dvo-miti, (na dvoje umiti). Nam je dvomiti, če nam kdo kaj pové, ki rad laže. Otroci imajo starše ali učitelje pobarati, jeli bi verjeli.

Resnica je ljuba Bogu in ljudem; le po resnici vselej govorimo.

§. 3. Druga dušna krepost je terdno upanje. — Nanika je v šoli veliko pridnikov dobila, in trikrat zlate bukve iz šole prinesla. Mati so djali: Nanica! če boš tako pridna in mi ob skušnji častivno darilo prineseš, hočem ti novo jopico kupiti. Z velikim veseljem Nanika na to misli, kaj so ji mati obljubili, ter se nadja in zanaša, da bo darilo dobila; in to se zove upati: kaj dobrega ali veselega dočakovati. Pridni otroci upajo, da jim bodo starši vse potrebno omislili; bolnik upa, da bo ozdravel. Ni človeka na svetu, ki bi česa ne upal, in upati je duši sladko. Ne zamoremo komu pomagati, kakor bi radi, saj potolažimo ga, in mu upanje naredimo. Dokler človek upa, še ni celo nesrečen; kadar pa upanje zgubi, obupa, in ta nesreča je naj vekša. — Na ljudi se ne moremo vsigdar zanesti; eni nam nimajo, drugi pa nočejo dati, kar so obljubili, ali so nam dolžni. Na Boga pa vselej lahko terdno zaupamo; Bog ima, pa tudi rad da, kar je obljubil; Bog je neskončno zvest v svojih obljubah.

§. 4. Prihodnjih reči se veselimo, ako so za nas dobre, in jih upamo; če so pa hude, in nam niso po volji, se jih bojimo. Mno-

goter je žalosten, osupnjen in pobitega serca, kedar na smert pomisli, ter se smerti boji. Grešniki se imajo smerti bati; pravičnim smert svete nebesa odpre. Jezus nam je obljubil, da bo tudi naše truplo zadni dan od mrtvih vstalo, se sopet z dušoj sklenilo, in veselo pri Bogu vekomaj živelo. Na Jezusa se lahko terdno zanesemo, in zaupamo, kar je obljubil. Gotovo se bo zgodilo; le Bogu lepo služimo! — Ako Boga prav radi imamo, se Boga žaliti bojimo; in sveta bojazen je bogaboječnost, ali strah božji, začetek modrosti. Sv. Duh pravi: „Strah božji serce oveseljuje, daja radost, dobro voljo in dolgo življenje. Kdor se Boga boji, mu bo dobro na koncu; on bo srečen ob dnevu svoje smerti.“

§. 5. Tretja naj imenitnejša dušna krepost je ljubezeu (ljubav). Učitelj: Kaj smo dolžni ljudem, ki nam kaj dobrega storé? Učenci: Zahvalo smo jim dolžni. Učitelj: Kako so nam pa pri sercu dobri ljudje? Učenci: Radi jih imamo, pa z veseljem na nje mislimo. Učitelj: Koliko dobrega so vam storili vaši ljubi starši, in vam še storijo! — Ako vse to prav premislite, kako bote vi svoje starše imeli? — Kaj jim storili? — Učenci: Prav radi jih bomo imeli, in pa pridni bomo, da nas bojo veseli. Učitelj: Starše za ljubo

imeti, jim veselje storiti in pa pri njih radi biti, se pravi starše ljubiti. — Kdo pa staršem toliko dobrega da? Učenci: Bog staršem vse dobro da. Učitelj: Kaj smo toraj Bogu dolžni, kateri nam naj več dobrega da? Učenci: Bogu smo naj vekšo zahvalo dolžni. -- Učitelj: Ktere učence učitelj naj rajše ima? Učenci: Tiste, ki so naj bolj pridni, dobre glave in pa žlahnega serca. Učitelj: Kdo pa ima naj gorše lastnosti in naj svetejše čednosti? Učenci: Bog ima naj gorše lastnosti; Bog je naj vekša dobrota. Učitelj: Kako smo toraj dolžni Boga imeti? Učenci: Boga smo dolžni čez vse za ljubo imeti, njega čez vse stvari spoštovati, kajti je Bog vse ljubezni vredna dobrota in lepota. Sv. Janez pravi: „Ljubimo Boga; saj nas je on popréj ljubil.“

§. 6. Ne bilo bi pa zadosti le Boga ljubiti; tudi bližnega imamo zavolj Boga ljubiti, ki je stvarjen po božji podobi, odrešen in poklican k večnemu življenju kakor mi. — Blaže in Nežica sta prišla po zimi iz šole domu, in na pragu siromaka srečata, kateri je ves raztergan od mraza trepetal. Ubožec prosi: „Dajta mi kosček kruha; lačen sim.“ Nežica mu reče: „Le pojdi z nama v toplo izbo; boš tudi kuhe dobil.“ Nežica hiti mater prosit, naj siromaku

jesti dado, Blaže pa očeta prosi za dvoje škoren, kajti revež vse razdrapane čevlje ima. Oče so djali: Prav tako, da do ubogih usmiljenje imata, in jim rada pomagata; to nam Bog veli. — Revo drugih občutiti se pravi usmiljenje z drugimi imeti. Ako nam terplenje drugih serce omehči, imamo dobro, usmileno serce; če pa usmiljenja z drugimi nimamo, smo terdega serca. To bi ne bilo prav. Jezus veli: „Resnično vam povem, kar ste storili kteremu mojih naj manjših bratov, ste meni storili.“

§. 7. Kaj pa je storiti, če nimamo komu pomagati, kakor bi radi? Mu imamo saj dobro želeti; Bogu naša blagovoljnost, naše sočutje toliko velja, kolikor naše djanje, ktero nam je nemogoče. Dobro voljo bližnemu dobro storiti vsakdo, tudi naj vekši ubožec lahko ima, pa tudi pomore naj, kolikor premore, ali pa naj druge poprosi, kateri lahko pomagajo. Jezus veli: „Ta je moja zapoved, da se med seboj ljubite.“

22. Česa dušo varovati.

§. 1. Ljubezni smertna sovražnica, huda dušna bolezen je zavist ali nevošljivost. — Oče so Mihalku, ki je v šolo hódil in se

prav pridno učil, za zimo novo kapo kupili. Jakopec, njegov starejši bratec je bil tega žalosten, in se je cel dan kujal. Na večer ga ože pokličejo rekoč: „Kaj ti je Jakopec, da si žalosten? Jeli je tebi žal in ti merzi, da si Mihalku kapo kupil? Ta tvoja žalost je huda strast in se zavist ali zavid imenuje, kajti si žalosten, da se drug veseli. Zavid človeka toliko izpridi, da se celó veseli, kadar se bližnemu huda godi. Bog nas te pregrehe ovaruj! Kaj je storil hudobni Kajn svojemu bratu Abelu? — Kaj so učinili zavidni bratje egiptovskemu Jožefu? Zakaj so hinjavski farizeji nedolžnega Jezusa krivo tožili in grozovitno na križu umorili? — Ko si lani tebi novo sukno kupil, Mihalku pa ne, bi bilo tebi ljubo bilo, da bi se bil Mihalek zato kujal? — Kar li želiš, naj bi tebi ljudje storili, stori jim tudi ti. Kako moraš torej biti, Jakopec, kedar se komu dobro godi?“ Jakopec: „Vesel imam biti.“ — Tako sv. Paul uči: „Veselite se z veselimi, in žalujte z žalostnimi.“

§. 2. Grozna bolezen naše duše je huda jeza; ona vleče zarano našo truplo pod grudo, našo dušo pa v pekel, ako se jeze od mladih dni ne odvajamo. — Nacelj se je pridno učil in rad ubogal, ali prehude jeze je bil. Za vsako malo reč se je razserdil in svoje sošolce

toževal. So ga učitelj posvarili, se je od jeze jokal. Tudi je Nacelj v jezi rad klel, in drugim priimke dajal. Z sosedovim Franceljnom sta v šolo hodila, in Francelj mu enkrat gredé reče: „Ker si ti Nacelj tako rad hud in odljuden, ne bom več s teboj hodil.“ Ta beseda Naceljna tako razjezi, da se Franceljna po potu loti in ga tak gerdo zdela, da je ves kervav domu prišel. Za to gerdo djanje so jezovega Naceljna doma in tudi v šoli prav ojštro postrahovali. — Ta huda strast človeškega serca, ki za prazne reči drugim hudo hoče, in tudi stori, če le more, se pregrešna jeza zove. Jezov človek nikoli ni prav zdrav; kar v jezi zavžije, mu škodi, kar govori ali stori, ni prav. V hudi jezi človek pogosto pamet zgubi, izdivja, in je divjačini podoben, ki vse krog sebe razterga. Sv. Duh pravi: „Zavid in jeza krajšata življenja dni, in skerb prerano postara.“

23. Duše lepota.

J. 1. Duše prelepe lastnosti so krotkost, pohlevnost in pa potrpeljivost; one so naj gornji kinc našega serca, njih se je v mla-

dosti vaditi potreba. — Julika je bila prav zala in pridna deklica. Pogosto so jo pohvalili, ali pohvale se ni prevreła, da bi se bila nad svoje uerstnice povzdigala. Kakoli so v šoli prašali, je Julika znala; pa za to ni bila avdasta. Pohlevno je roko povzdignila v znamenje, da ve; ter je mirno čakala, jeli jo bodo popitali, ali ne. Je šla česa kupit, in ji niso mogli na ravnost postreči; je djala: „Bom že počakala.“ Julika je bila pohlevna. Je kdo Juliko razžalil, se ni razvrdila, ni klela, in se ni vjedala, temuč mirno se je odgovorila; ona je bila kratka, in nihče se ni smel ra kaj z njoj prepirati. Ko je Julika bolela, so skerbni stariši hitro po uračitelja poslali; in

mati ji pravijo: „Julika, le voljno poterpi in pa terdno v Boga zaupaj; dal ti bo spet ljubo zdravje.“ Julika je materi odgovorila: „Kakor Bog hoče, sveta volja božja naj se zgodi.“ Prada je grenke vračitve jemala, in je v kratkem odravela, ker je bila poterpežljiva. Tih svetih ošdnost nas usmiljeni Jezus uči rekoč: „Učite se od mene, ker jaz sem kratek in iz sercu ponižen, in hote pokoj našli svojim dušam.“

J. 2. „Otroci! dobra vest je mehka vajšnica, na koji se stavlka spi, in enkrat lahko umerje“, so djali gospod šolski; za dobro vest sherkhite“. Kaj pa je dobra vest? pitajo učenci. Za odgovor jim učitelj lična povest poveda, rekoč: Lonika sa oče

v štacuno poslali bankovec za 50 gl. zmenjat. Tergovec Loni hitro dnarjev našteje, Lonika pa gredi dnarje prebroji, in najde, da je za 5 gl. preveč. Tergovec se je uštel, si Lonika misli, kaj mi je storiti? Mož 5. gl. ne bo pogrešil, če jih obdržim, 50 gl. pa očetu nesem. Pa nikar tega! — plujega vzeti ne smim, bilo bi kakor ukradeno. Tako pomisli in dirja 5. gl. tergovcu odrajtat, kar se mu je toliko dobro zdelo, da je Loniko pohvalil in ji 1 gl. v dar podal. To je Loniko v sercu veselilo, in kaj znotranjega jo je hvalilo, da je tako pravo storila. — Kdo pa je Loni djal pluji dnar odrajtati? Saj ni nikdo vedel, da je preveč dobila? Vest jo je opominjala. Kdo je Loniko

za dobro delo hvalit, da je toliko vesela bila? Dobra vest jo je hvalila, znotranji božji glas, ki nas pred hudim svari, nas graja, če hudo storimo, pa tudi hvali za dobro. Dokler se hudega varujemo in dobro storimo, imamo dobro vest, storimo greh, imamo hudo vest. Vest nas peče, in serce boli. Huda vest je neusmiljen rabelj, kateri nam greni veselje in vsako srččo skali. Sv. Duh pravi: „V svojih vsih delih slušaj zvesto svojo vest, ta se reče po zapovedih božjih ravnati.“

S. 3. Blagoz človeku, v kojega zdravem telesu tudi zdrava duša brez vsake strasti prebiva, kar je za trupla bolezen, to je za dušo pregrešna navada. Lepe lastnosti in svete čednosti

so duši svatovska oblačila, v kojem bo srečno in vesela živela vekomaj, zakaj duša je neumorjača. Neumerljivost je duše naj večja cena in vrednost; za njo naj več skerbimo. Naša duša v svojih mislih in željah trupla ne potrebuje. V senjah mislimo, kedar trupla spi, se v mislih povzdignemo čer hribov in dolin, v pluje kraje in visoko nad zverde k svojemu Bogu, kadar tela na zemlji ostane. Lahko bo torej duša živela, mislila in poželela, naj se ravno trupla v prah in pepel premeni. Kar nam že naša pamet pravi in naše serce poželi, tega nas Bog zagotovi, da bo naša duša vekomaj živela, rekoč: „Gledi ljudje so, ki mislijo, da vse v človeku umerje. — Duše pravičnih so v božjih rokah.“

— Zdi se čósm neumnežev, kakor bi umrli, ali oni so v pokoju.“ Jezus veli: „Ne bojte se tistih, ki trupla umorijo, duši pa kaj ne morejo; bojte se ga, ki duša in telo lahko verze v večni ogenj.“

J. 4. Kakor sta duša in telo, dva dela človeka enega, skupaj služila, dobro in hudo storila, bota posledni dan tudi spet združena za večno življenje ali pogubljenje, kakor Jezus uči, rekóč: „Ura pride, da bodo vsi, ki so po grobih, slišali glas Sina človečjega, in bodo prišli, kateri so dobro delali v ustajenje življenja, kateri so pa hudo delali v ustajenje obsojenja.“ „Kakor po Adamu vsi umrjemo, uči sv. Paul, bomo po Kristusu vsi ustali; on bo premenil trupla našega ponizanja po

svojem telesu." Kako imenitna je pač naša duša! Koliko vredna je naše telo! Škerbimo torej za lepo dušo, pa tudi za zdravo telo.

24. Slava.

(Iz 8. psalma Davida.)

O Gospod, naš Bog, kako prečudna je tvoje ime po vsem svetu! Tvoje veličastva se čez nebesa porzdiha.

Iz ust otročajeu in dojenčou si sebi popolnoma hvalo pripravil, naj sovražnik in maševavec omolkne.

Ako pogledam nebo, tvojih rok delo, meseno in zverde, koje si stvaril!

Kaj je človek, da se ga spomniš?
Kaj je sin človeka, da ga obiščeš?

Le malo pod angele si ga pomnjšal, o slavoji in hvaloji si ga

cuencial, ter ga postavil čez dela
svojih rok.

Vse si njegovim nogam podvergel
ovce in govedino, vse ob enem;
ravno pa tudi polja zverino, ptice
pod nebom in ribe v morju, ktere
po morskih stazah plavajo.

O Gospod, naš Bog! Kako pre-
čudno je tvoje ime po celem svetu! —

25. Imenitnost človeka.

Učitelj. Decu! povejte mi pred-
stava*), po kojih se človek od živine
loči? Učenci: Človek lahko ravno
gre, živina pa k zemlji pripognjena
klobaca.**) Učitelj: Ravna postava
je veliko predstvo človeka, kterega mi
je dobri Bog dal, naj bi se na

*) Predstvo ali lastnost, koje pred drugimi ima.

***) Kobacati ali pa po malem hoditi.

sonce, meseno in zvezde oziral, pr
mislil v svojega Stvarnika, ki je vse
tako lepo naredil. Katera predstava se
na človeku vidite? Učenci: Čeden
obraz, lepo prijarno lice. Učitelj:
Obraz človeški je očito kazalo, da
imenitna stvar v človeku prebiva, ktere
veselje ali žalost, začuda in groza, pri-
jarnost in mraz se na obrazu poznata;
in ta stvar, je naj imenitnejše pred-
stava človeka. Kako pa se imenuje?
Učenci: Neumerjava duša, po-
božji podobi stvarjena.

Učitelj: Kaj storé znanci in
prijateli, kadar se srečajo, ali pa
poslové? Učenci: Kako si podajo,
rekoó: Bog daj srečo! Učitelj:
Kiste tudi roki posebno predstava
človeku? Kako čudno umetne dela

človek z rokami opravlja! Kako mišna orgla, kdor zna! Slepci oelo z rokami čitajo, in naj priličnejše dela storijo. Dobro je, da levica kakor desnica pridno vadimo; saj obě raki enaka veljate, ter ste si pristne sestri, ne poloplutne.

Učitelj: Po čem poznate znanca in znanke, ako jih ravno ne vidite p. po noči? Učenci: Znanca poznamo po guči ali marnji, ako se nam oglasijo. Učitelj: Vsak človek svoj posebni glas ima, po kojem se spozna, če ga ravno ne vidimo. Vsak po svojem glasu lahko govori in piše, kar živina ne more, ktera neprenehoma eno goni. Veliko predstvo je to; le radi Bogu hvalo poprevajmo, pobožno molimo, čedno čitajmo, in

pa pošteno govorimo. Kaj počnejo
rudovedni šolarji, ako česa, p. števstva
prav ne razumijo? Učenci: Gospod
učitelja poprosijo, da jim razloži in
razjasni. Učitelj: Vsigdar iz serca
rad v em in pokazem, kajti mi je
Bog predstvo poobčenja ali podeljenja
dal, kakor vsakemu zdravemu človeku.
Živina si ne more tako povedati,
kar ve, ali občuti. Vi slisite v šoli
toliko lepega od življenja Kristusovega;
kaj imate tudi doma storiti? Učenci:
Radi imamo doma povedati, česar
se v šoli naučimo. Učitelj: Tako
lahko človek človeka podučiti, mu povedati
in pokazati, karkolj ve, dobro, kar
je prav, pa tudi hudo, kar ni prav.
Kevredne česar koristnega podučiti je
duhovsko dobro delo. To je nova

mašica bila, in v našem kraju nad novim mašnikom veliko veselje, je priden šolar meni rekel: „Oh da bi jaz toliko srečen bil v častiti duhovski stan priti!“ — Kaj mi je šolarček s svojim gučom razodel? Učenci: Svoje želje vam je povedal, da bi tudi rad mašnik bil. Učitelj: Le prav priden bodi, skerbno se uči in pa čedno se nosi, sim mu djal; Bog ti bo srečo dal, in dobri ljudje ti hočejo pomagati, da v mašni stan prideš. Kaj te besede v sebi imajo? Učenci: Kaj bode priden in pa zaupa, da mu bode Bog pomagal. Učitelj: Pogledjte, tako lahko človek človeka svoje serčne želje razodene, mu žalost pove, ga odzali in sladke nade napolni, kar živina ni v stanu storiti.

Učitelj: Letunoj sim ranikar-
nemu učencu rekel: Slabo si navedajo
izdelal, tvoja pisarinja je greda. Moraš
bolj priden biti! Kaj pa ti guč povč?

Učenci: Posvari lenega, in mu
ukaze, naj se poboljša. Učitelj:

Tako lahko človek človeka posvari in
pohvali, množico uči in narode vlada
s svojim jezikom; v to mu je Bog
besedo, guč, marenj ali govor dal,
kojega živina nima. Kako veliko pred-
stvo imamo, da lahko govorimo! Kaj
bi le tudi vselej prav govorili! —
Pa tudi čedno je govoriti potreba.

Brevič po domače gučati, in besede
ravijati, ni lepo. Solci, kateri besede
po svoji narvadi, ne omikano izrekajo,
s tim narnanijo, da se v soli čedno
ne uč' lepoglasno govoriti. Zanimarna

deca rajši dervarje posnemajo, kakor pa omikane može in izobražene, čedne žene, več jih veseli oikljače ukarjati, kakor posnemati učene gospode. Taka šega ni čedna.

Bridni učenci v šoli lepoglasno očitajo, vsako slovko umerno izrekó, ter se skerbno vadijo enako čedno govoriti, kakor se oita in piše. Tenko na uho vlečejo in parijo, kaka gospod učitelj izgovarjajo, in poskušajo ravno tako olikano govoriti. Tim učitelj kaka beseda popravijo, jih ni tega sram, ampak jih le veseli, da se nauoč prijeto marjjevati. Taka se učenci lepoglasja hitro privadijo; in take je veselje poslušati, kaka gladka in mično jim beseda teče.

Hi dovolj samo lepoglasno — po-

treba je tudi modro govoriti. Mladi ljudje naj molčijo, kadar starejši ali imenitnejše osebe govorijo. Drugim v besedo segati, ali pa besede ne dati, se ne spodobi. Prarne besede kramljati je čenčati; in to ni brez greha. Kdor vedoma laže, greši in svoj jezik gendo ostruni. Vsaka laž določa mori. Od drugih ljudi hudo marjjevati za krutek čas, se reči opravljati in drugim čast jemati. Čez druge gendo legati je obrekovati in krasti dobro ime, kar je velika hudobija. Nesramne reči kvantati ali klafati se pravi pohujšanje dajati in nedolžnost moriti. Bolje bi takemu bilo, naj bi se mu kamen na vrat obesil, in se v globočino morja pogreznil tak gendojeričnik. Samega sebe

in svoje preveč hvaliti, se zvee bahati; in to je gerd napuh. Kvernano kleti, voliti se in zavrozovati je groza in strah, in tako navado le u pekla imajo. Boljše je uočidel molčati, kakor govoriti; bilo bi pa tudi molčati greh, kadar je govoriti pristojno, ali pa sveta dolžnost. Sv. Duh pravi: „Več se jih z jezikom pogubi, kakor z mečem pomori. Kdor hoče veselo živeti in viditi dobre dni, naj svoj jezik hudega varaje, in njegove usta naj goljufije ne govore.“

26. Življenje.

1. Popotovanje, bratje, je naše življenje! mož modrih od nekdanj je to govorjenje. Skor ktere dežele pa pot nas pelja, naj pesmica moja na znanje uam da.

2. Po travnikih pozna nas pisunih
pelje, marjetoc, zlatice v storice nam
stelje. Otroci breskerbni po travi teko,
v romenkaste lasce cvetice pletó.

3. Mladenčev, dekličev je druga
dežela, varlega se petje veselga kardela.
Si delajo sanje od zlatih gradov,
pa skušnje jim manjka, modrosti
darov.

4. Po tretji hladno je, gre pot
čez visave, se keru že umini, se zjas-
nijo glave, se trudijo z delom postavni
mozje, sad truda berejo, za prihod
skerbi.

5. Čez gale verbove v četrti so
pota, pa ~~medela~~ že v serou, ne greje
gorhota, pa ~~starečkom~~ kmalo deželo
je krajov ~~mojstev~~ tak' je na zemlji
le kratek naš raj!

27. Prislovice.

1. Mala деца, mala skerb, veliki otroci, velika skerb.

2. Bolja je ena iskra božjega spoznanja, kakor garmada posvetnega modrovanja.

3. Dober glas gre v deveto vas (ves), pa slab glas ostane rad ves čas.

4. Tabelko ne pade daleč od jablane.

5. Dober sosed je boljši, ko deset stricov, pa tudi ni podjeda od hudega soseda.

6. Kopriva (kropiva) ne poreče.

7. Priložnost greh dela.

8. Dobrota je sirota.

9. Na sedem let vsaka reč prav pride.

10. Bitni bratje v mladosti, siromaštva svatje v starosti.

11. Bogatin je ravno tak zadovoljen s svojo bogatijo, kakor siromak s svojo beračijo.

12. Eno leto je dolgo, veliko jih pa hitro mine.

28. Čudo živalstva.

§. 1. Brez števila veliko žival pod nebom leta, po zemlji leze in gre, po vodi plava, in tudi v zemlji prebiva. Pozná se jih nad 30.000 plemén; veliko jih še ne poznamo. So tudi tako maličke živalice, da jih z golim očesom ne ugledamo.

§. 2. Vsaka živalica na svetu svoj živež najde, ena svojo travico, druga svoje zernce, tretja svoje meso, kajti ena drugo povživa, da se škodljivih plemen preveč ne zaplodi. Dva vrabeljna s svojimi mladiči na teden po 40.000 gosenic pozobljeta. Oče nebeški vse preživi o pravem času. — Vsaka žival ima svoje različno telo, tako modro stvarjeno, kakor ga potrebuje, s takimi lastnostmi, kakše se ji priležejo. Ene po malem lazijo, druge naglo létajo, zdaj po dveh, pa po štirih, tudi po šesterih, in še po več nogah se pomikajo. Ene

imajo habe in noge, druge nimajo nog ne perút, kakor červi, kateri le zgibljuje se po zemlji lazijo. Ribe imajo plavute, s kojimi kakor blisk po vodi švigajo.

§. 3. Različna in prav prikladna je živini odeja, katero ji je dobri Bog omislil. Živali vročih krajev imajo večidel tenko dlako kakor slon; po merzlih krajih pa kožuh, kakor medved. Pérje pticam, dlaka konjem, volom in kravam na zimo bolj gosta raste, da jih ne zebe. Ribe imajo gladke, terde špire ali luske s polzkoj žlezoj prevlečene, da lahko po vodi plavajo, se gibljejo, in se po kamenju in po germovju ne ranijo. — Obleka živali tudi človeku služi, nam da kožuh za zimo, ptice nam dajo pérje za posteljo, in ovce ovno za sukno; celó zajec nam da svojo mehko ovno za klobúk. Kako modro Oče nebeški vse oskerbi!

§. 4. Vsakemu živinčetu je Bog potrebno orodje dal, s kojim si živeža pojišče in pripravi. Ropni ptiči imajo terdne kremplje, da svoj plen zgrabijo in terdno deržé; povodne ptice, kakor race in gosi, imajo široke noge z kožami, da lahko plavajo in veslajo; močirni ptiči, kakor štorke in kljunači, imajo visoke noge in dolge kljune, da si lahko iz močirja živež pobirajo; ropne ribe, kakor ščuke,

imajo ojstre zobe, z katerimi svojo hrano popravijo.

§. Tudi orožje je modri Stvarnik vsaki živalici oskerbel, da se svojega sovražnika brani. Dal je volu roge, konju kopita, svinetu zobe, ježu ojstre ježice, ter jim je sovražnika pokazal, da ga od daleč čutijo in se ga varovati znajo. Jastreba kura visoko v zraku zagleda, zakriči, in piške se skrijejo. Pridere volk nad konje na pašo, mu hitro vsi konji kopita obernejo, voli pa roge vanj pobodejo, da jim volk blizo ne more. Tudi bučelica ima svoje želo, s kojim nasprotniku svoj serd v roko zapiše. Pač čuden je Bog v svojih brezštevilih stvarih!

§. 6. Živina sicer razuma nima, ima pa svoj vrojeni nagib, ki jo vlada si vse potrebno opraviti. Vsak mladič pozna svoj živež, kakor hitro se vleže. Gosenica pojišče svoj zelen listek, govedo svojo travo, pišče svoje zernce, in mače miši lovi. Mlade race zapusté svojo kokljo in v vodo poskakajo, ptice začno letati, kakor hitro se izgodnjajo. Ni človeka, ki bi toliko lično stanico naredil, kakor jo bučelica napravi; ni prele, ki bi tako tenko predla, ko pajek.

§. 7. Živina se tudi po svoji šegi zastopi. Koklja svoje piščeta zove, kokot pred

kanjuhom svarí. Kužej napové ptujca, lovski pes zajeca, in od veselja poskakuje in laja, svojega gospodarja sopet ugledati. — Tudi po starosti življenja se živina razloči. So žužki, kateri se v enem dnevu vležejo in poginejo; so pa tudi sloni in postojne, ki po 200 let svoje starosti učkajo. Tako ima vsaka živalica svoje prigradne, potrebne lastnosti, s kojimi svoj namén doseže, kterega ji je neskončno modri Stvarnik odkazal.

§. 8. Koristno in potrebno je spoznavati mnogoverstnih žival glavne plemena, ktere v 6 redov razpadejo. Živali so: 1. Dojivke ali sesajóče čveteronožnice. 2. Ptice. 3. Dvoživke, golaznice ali zemljevodnice. 4. Ribe. 5. Žužki, mergolinci ali pretisnjenke in 6. Červi.

29. Dojivne živali.

§. 1. Dojivke ali sesávne živali se žive poveržejo, in starke svoje mlade dojé; imajo pljuča za dihati, in so večidel štirinogate. Po večem na suhi zemlji živé, nekoliko jih pa tudi plavute ima, in v vodi biva. Dojivne živali imajo skoro vse kosmato odejo, mnogotere baže in barve; nekoliko jih pa tudi terde igle nosi kakor oklèp. Vse imajo gorko, rudečo kerv. Naj koristnejša je domača živina,

ktero za delo, za živež in v svojo zložnost rabimo.

§. 2. Naj prvi in naj vekši hasen nam goveja živina da, med kojoj štejemo bike, vole, krave in teleta, ki se trave, detelje, sena, slame in drugih zelenjav redé. Junci pri-rastejo voli, junice ali telice pa krave, ako se lepo redijo. — Vol ima ploščnato, podolgo-vato glavo, nosi visoke, gladke roge, kateri so znotraj votli, in ima razceplene parkle, ktere po nekterih krajih podkovajo. Voli nam vozijo in orjejo; so sicer počasni, pa močni in goto-vo potegnejo. Po Koroškem jim devajo jarem na glavo, po Štajarskem telege na vrat, po Kranjskem pa tudi vole v komote vpregajo, da lože vlečejo; in ta šega je naj bolj hvale vredna.

§. 3. Krava se zove hišna mati, ktera nam daja mleko, smetano ali verhnjo, srovo in kuhano maslo. Ubogim ljudem tudi krav-šeta vozijo; po tem pa bolj po malem mol-zejo. Kdor hoče dobro molzel (molžo) imeti, mora kravi prav dobro streči, kajti krava pri gobcu molze.

§. 4. Govedina ali goveje meso daja dobro juho in tečen živež, naj si bo sirovo

ali povojeno. Teletina ali telečje meso se peče, in dobro pečenko da. Iz volovskih kož napravlja usnjar močne podplate, iz kravjih pa vlačno usnje za knežne in urbase. Telečje kože so mehke za šolne in drugo žensko obutev. Goveja mast da loj za sveče in mjilo; iz rogov delajo žlice, glavnike itd. Govejo dlako podévajo v sedila, komote in druge blazine. Govednik daja dober gnoj za verte, njive in senožete. Tako nam vsaka stvarica govedine v dobro pride.

§. 5 Koristna domača živina so svinje, ki nam dajo salo za zaseko v zabelo, pa tudi slanino, meso za klobase, krače in plečeta, ščetine pa za ščeti ali kertače. Merjasec je hud prešič in ima dolga postranska zoba; presica po 12 in še več praset poverže. (Židovi in Turki ne jedo svinjine). Svinje ljubijo suho gnjezdo in pa vodo ali lužo poleti za kopati; pitavne hočejo tečno pičo, da se obredé; plemene tudi s slabšoj za dobro vzamejo.

§. 6. Drobница ali drobna živina je človeku ravno tako koristna, med kojoj ovce in koze štejemo. V starodavnih časih je bila ovčarija imenitnih ljudi naj ljubše poslovanje, velike čede so bile starih očakov naj vekše bogastvo, in še zdaj velik dobiček veržejo. Ovce dajo mleka za sir, ovno, ktera se jim

dvakrat na letu striže, rabimo za sukno, za klobuke. Ovčje meso je zdravo, in mladih jagnet dobra pečenka. O ven nosi kratke, zavihane roge, in skopec nam skopovino da. Iz ovčjih kož se delajo kožuhi, in iz kosti kostene gumbes itd. — Kozar je ubogih ljudi krava, ima pičlo kermo za ljubo, in jim zdravega mleka da. Kozel nosi dolgo brado, in nam irho za hlače daja.

§. 7. Poleti žene ovčar čedo na visoke planine, na zdrave, dobre pašnike. Ima v roki pastirsko palico, nosi pastirsko torbico, ter si na stranšico piska in kratek čas dela. Ovčarski pes ima grebenjak okoli vrata, da se lahko volku brani, ako pridere. Zjutraj za rano ovce na zdravo sapo žene in pa po suhih krajih pase jih; močarije so ovcam škodljive. Po zimi jih po kopnih, sončnih gričih ali homcih pasejo; kedar pa sneg zapade, jim v hlevi kermo polagajo. Ovca je toliko pohlevna in prijazna živinica, da se božji Sin dober pastir, vérne pa ovčice imenuje, ki njegov glas rade poslušajo in za njim gredó. Tudi jagoje božje se Jezus imenuje, ki grehe sveta odjemlje.

§. 8. Goveja živina in drobnica se imenuje prežvekajoča živina, kajti povžito kermo prežvekuje. Ima preberavnik ali čve-

tern želodec, v kojega svoj živež pospravlja. V prvi želodec ali basago kermo pobaše in v sline namoči. Kadar basago nadeva, ali kerme v garah pomanka, povzdigne namočeno kermo v drugi mali želodec, ki je vznotrej satovju podoben; iz tega pa v usta kepo kerme za kepoj povzame, da jo predela in prežveči, in prav dobro prežvečeno požre skoz poseben goltanec v tretji želodec, in iz tega še le živež v četrti ali pravi želodec doide. Dokler živina prežveka, se ne smé preganjati, ne vpregati, ampak pokoj se ji naj da, zakaj prežvekanje hrani tek, živini pa zdravje ohrani.

§. 9. Konj se med domačoj živinoj po svoji čedni podobi kraljeva živina imenuje, je po 16 pesti visok, nosi visoko glavo, ima grive na vratu in dolg žimast rep, pa terde, podkovane kopita. Konj ne rezan se celjak ali žrebec imenuje, razgeče in se težko strahuje; dá se tedaj na berzde in se mu bernjica na gobec obesi. Kobilica je pohlevna in lepo žrebe veselo okoli nje skače. Kljuse zovejo zdelano živinče, ktero dni in noči na cesti medlí, se mu slaba kerma polaga, ovsu malo, biča pa veliko dá. Konjar, ki hoče verle konje imeti, jih mora skerbno kermíti in napajati, pa še bolj skerbno čediti. Lepo je viditi obsedlanega konja. Sedlo je na herbet

s podpersnikom pripasano, na čeli nosi načelnik in je z nadpersnikom prepasan, ki sedlo od spredej in podrepnik od zadej derži. Jezdec za berzde z levo rokoj prime, noge v stremena dene, in z oestrogoj konja spodbada, bič pa v desnici ima. Jahati je gmetno, pa tudi nevarno. Konje vpregajo, z njimi vozijo vozniki ali voznarji, z njimi orjejo kmetje; so pa tudi ljudje, kateri kojnsko meso radi jedó. Koža nam da dobro usnje, griva mehko posteljo, rep pa sita.

§. 10. Osel ali magarec je za siromake konj; slabo pičo za dobro vzame, nosi in vozi pa rad. V juternih krajih tudi imenitniki osle jezdiyo, in konje le za vojsko radi imajo. Pol konja in pol osla je mula, dobra za voziti in za jahati.

30. Na dalje od dojivk.

§. 1. V puščavi na jutrovem, v gorkih krajih je veljblod ali kamela za ježo in za nošo priročna. Ima dolg vrat, na herbtu enega ali pa dva gerba, je veči od konja in lahko po veliko dni žejo poterpi, obhodi po 12 milj na dan, in nese od 6 do 12 centov teže. V gorkih krajih Azie in Afrike je tudi slon, naj vekša živina, doma. Noge ima ko stebre tolste, pa malo glavo in drobne oči,

debelo pepelnato kóžo, pa velike ušeta, in je po 15 čeljev visok, in po dva centa piče na dan potrebuje. Njegov rivec je po tri prače dolg, kojega lahko rabi, kakor človek roko. Po 20 — 40 centov lahko nosi, po 12 do 15 milj na dan obhodi in po 100 do 200 lét starosti učaka. Njegova dva velika kriva zoba dasta drago slonokost ali svetlo belokost.

V severnih, merzlih krajih imajo sedlona za konja, kateri se koreninic in pa maha živí. Tudi pse v sanke vpregajo, jih po zimí z suhimi ribami redé, po letu pa izpusté, da si grejó sami po potocih rib v živež iskat.

§. 2. Lovska zverina se po planinah in šumah ali hostah redí. Jelen ima lepe tenke noge, pa visoke košate rogove, koje spomlad (v vigredi) izsnuje, ter mu drugi izrastejo. Košuta nima rogov. Jelenovina daje dobre hlače, in iz jelenovega roga se jelenovec, drago zdravilo, napravlja. — Serna je lična zvér, pa nagla ko blisk; sernjak overže v jesen svoje kratke roge. Sernjanina daje mehko kóžo za rokovice, pa tudi dobro, žlahno meso. — Jelenovega plemena je tudi lós (alcén), po osem čevljev dolg, in po sedem visok, ki je pa le v severnih krajih doma. — V pečovju visokih planin živijo divje koze, prav žlahne zveri, ktére se pa težko

vlové. — Zajec ali zejc, mala boječa zverina, ima dolge ušeta in dolg zadni skok, spava z odpertimi očmi, da dobro pečenko in mehko ovno za klobuke. Zajka vsako leto 3 — 4 krat mlade ima; zajec po zimi rad mlado drevje ogloda, da se posuši. Priljudnejši so domači zajci ali kralički. Tudi veverce radi streljajo, ktere so maličke hitre skakovce, ki pa sadju škodo delajo. — Polhi so podganam podobni, se naj rajši bukovce redé, imajo v bukovju cele polšine in dajo dobro mast. Pravlica, da hudi polhe na pašo goni, je bôsa.

§. 3. Lov je bil v starih časih potreben, da so se zverine branili. Lovili so v zanke, v mreže in jame, koje so zverini nastavljali; gonili so s pesmi na konjih, streljali s pšicami na lokih, pa tudi sulice metali, z mečmi in nožmi zverino smertili. Sedaj imajo za strel puške ali samokrese na jedno ali na dve cevki, koje s smodnikom nabijejo in s švincóm nabašejo. Lovski strel je kratkočasen, pa tudi nevaren; za kmete pa močno zapeljiv in domači zlo škodliv. Kmet na strelu, polje pa v plevelu.

§. 4. Domač varh in človeku zvest prijatelj je pes, kateri je mnogoverstnih plemen in razne postave. Hert je visok in dolg, pa

medel in pretergan; mesarski pes je velik in se dobro redi; ovčarski pes nosi grebenico, da ga volk ne zadavi; lovski pesi so medli, pa nagli; koder ima kodrasto dlako in se prav umno nositi rad nauči; kužej je malički pesek, čuje ž laja in varuje dom po noči in po dnevu. Kuzla slepe psičke poverže, kateri se pomalem razgledajo. Psom se ne smé prevročé jesti dajati, pa tudi ne pretepati in jeziti jih, da ne stečejo. Stekel pes ima strašno strupne sline; kogar vgrizne ali oslini, tudi steče, bodi si človek ali živinče. Tudi volki in mačke stečejo. — Kedar pes nebahaj lajati in ne pije, žalostno omahuje in se nad domačimi reži, naznani, da bo stekel. Ako ušesa pobeša, rep med noge stiska, začne jezik moleti in sline cediti, je brez odloga ustreliti in globoko zakopati. — Kogar stekel pes vgrizne, naj si hitro rano iztisne, da kerv in sline izcrejo. Izmiij rano z lugom, z apnenoj, solnatoj ali pa s svojoj vodoj. Potrebno je rano z žerečim železom ožgati in zato hitro po ranocelca poslati.

§. 5. Domača je tudi mačka, ktero posebno ženske rade imajo, da jim miši, podgane in štokarje lovi. Mače ima bistre oči in tudi po noči svetlo gleda; dlaka se ognjeno sveti, če mačke gladiš. Rada se prilizuje in

sladká, pa ji zaupati ni; mačkine solze so lažnjive. Kar mačka rodi, vse miši lovi, pa tudi golobe in ptice, celó zajce na polju davi. Mačke se rade v gorki peči grejejo, pa tudi lahko ogenj zatrosijo, ako se pred njimi peč ne zapira.

§. 6. Domače škodljivke so strahljive miši, drobne živalice, ki imajo ojstre zobe, s kojimi les preglodajo in zidovje prekopljejo. Sporne podgane in gerdi štokarji veliko škodo delajo. Njim podoben je kert, kateri po ledinah in po polju rije in se čerovov redi. Vseh teh škodlivk in gerdih tatonov sovražnica je podlasica (lasica), čedna belo-rijava živalica, nekoliko večja ko véverca pa hitra ko blisk. Tudi jež se mišakov in polžev redi, lovi krastače (sternišnice) in druge merčese. Njegova koža je pikasta kakor kostanjeva ježica, s kojo se brani in v klopko zviže. — Kuretini sovražnica je kuna in smradljivi dihur, ki posebno po kurjih jajcih streže.

§. 7. Dereča zverina po goščah in berglogih živi, se redi mesa žival, se pa tudi nektera človeka loti, kadar je gladovna. V naših krajih znana dereča zver je volk velikemu psu podoben, ima dolg rep, ojstre zobe in naj rajše ovce napada, tuli po noči, in pride po zimi tudi hleve obiskat. — Lesica, zvita rjava

zvér, posebno kuretine išče; pa tudi zajce lovi. Lesičja koža in rep ima za kožuhe in kape drago céno. Jazbec po zimí v svoji jazbini spava, ima kratke noge, pa dobro kožo in koristno mast. Kervoželjni bistrovid (ris) ima oistre oči, ko mačka in na drevju svoje žertve čaka, na katero skoči. Kocasti medved po zimí v svojem berlogu spava, o vigrédi pa na svetlo pride, ima butasto glavo, tenko sliši, bistro vidi in od daleč ovoha, hodi po štirih, pa tudi po dveh, in se naučí na boben plesati. Medvedovka na leto samo dva, k večemu tri mlade poverže. Medvedi so černorjavi, pa tudi beli po severnih krajih; se redijo sadja, smukajo oves in drugo žito, ljubijo sterd, si pa tudi mesa poiščejo; dajo pa tople kožuhe. Medvedov in risov se že malo v naših krajih najde.

§. 8. V gorkih krajih Azie in Afrike živi lev ali oroslan, kojega zovejo kralja vseh štirinogatih žival. Še ljutnejši ko oroslan je ris, ali tiger, v juterni Azii doma. Njegova romenklasta koža je progasta in se veliko ceni. Ljuti ris se loti ljudi in živine, ubije mahoma konja kakor vola. Nosorog, velika zvér, ima rog na nosu, hitro teče in je ljudem neváren. Hujša od vsih je pa risa

ali hiena (grobovnica), ki človeku na vrat skoči, mu kerv izpije, in če živali ne dobi, mertve iz grobov koplje; je pa v Afriki doma.

§. 9. Smešne živali so opice ali merkovce, hodijo po dveh in po štirih, znajo ljudi dobro vkarjati, so mnogoverstne postave in nektere zlo človeku podobne. Imajo kosmato lice, ploščnat nos, pa le divji vrešč znajo. Stare opice svoje mlade toliko ljubijo, da jih pogosto objemaje zaduše; po tem se zove nemurna ljubezen otrok opična ljubezen.

§. 10. Povodne dojnice so v naših krajih vidre, ki za vodami in po jezerih v svojih luknjah živé, in se žab, rakov in rib redé, ter ribičem veliko škodo delajo. Vidra ima kratke noge, čedno, gladko, rjavo kožo, iz koje se imenitne kape delajo; pa tudi njeno meso je za postno rabo drago. Daber (bober ali breber) je velik ko pes, ima noge, kogosi za plavati, špirav rep in drago rjavo kožo. Iz njegovih dlak se naj dražji klobuki delajo. Čudno umetno z ojstrimi zobmi les obdeluje in si za vodami velike, čedne stanice postavlja; pa v naše kraje ne pride. Morsko tele, morski konj in več takih povodnih zverin je v morju in pa v velikih rekah doma.

§. 11. Vse te sesajóče živali so večidel štirinogate; kojih se okoli 600 verst našteje. Domači živini človek za streho, kermo in za pijačo skerbi; ljuba živinica mu pomaga delati in mu veliko dobička prinese.

§. 12. Pa kaj bi zdala vsa človeška skerb, brez očetne previdnosti božje! Prelepo jo kralj David popéva, rekoč: „Gospod, moj Bog! silno veliko si ti storil, s častjo in lepotoj si se obdal. Ti daš v dolinah studence izvirati in vode med gorami teči, da vsa živina pije, in si divji osli svojo žejo gasé. Nad njimi prebivajo ptiči neba, in v sredi pečevja pojó. Visoke gore so jelenom, skalovje ježev prebivališče. Mladi levi rjové po plenu, in iščejo svoje hrane od Boga. Vse stvari čakajo na tebe, da jim daš živeža ob svojem času. Ako jim daš, pobirajo; odpreš svojo roko, in se nasitijo. Ako pa svoje obličje zakriješ, se prestrašijo; ako jim sapo vzameš, poginejo in se so-pet v prah spremené.“ — Čast in hvala Bogu za vse! *)

*) Ktere živali se med domače štejejo? — Ktera izmed njih je naj lepša? — Ktera naj koristnejša? — Kaj nam da jelen — sernjak — zajec? — Od katerih živalí lahko vse porabimo? — Ktera se imenuje dereča (roparska) zverina?

31. Kraljeva zverina.

Kraljeva zverina se imenujeta lev in orel, kajti je lev naj serčnejši štirinogatih žival, orel naj močnejši vseh ptic, in se basa, kakor bi onadva kraljevala.

Lev, kojemu tudi oroslan pravijo, je po 9 čevljev dolg in po 5 visok, ima butasto glavo ko mačka, ognjeno bistre oči, dolge rese; glavo in persi mu grive krijejo. On je veči ko ona. Gobec silo širok, pred nosom kakor prerezan, jezik ima ojster ko ščet, da lahko ž njim kožo do kervi odere. Zobe ima toliko čerstve, da lahko ž njimi vse kosti pomelje. Rep mu je po tri prače dolg, in tako močen, da ž njim človeka pobije. Lev zarjove, kakor bi iz zemlje zagromelo; ure na daleč hrumi njegov glas, in zverina, ki ga začuje, vsa plaha ostermi, beži, ali ječi in od groze uiti ne more. Ugledaje svoj plen v hipu nanj skoči, ga s tacama zgrabi in razterga. Vsak dan po 15 *℥* mesa potrebuje, in le po 25 — 30 let starosti učaka. Pravijo, da lev pohlevnemu jagnjetu žalega ne stori, in da pred človekom beži, dokler njegove kervi ne okusi; ako pa človeške kervi poliže, po njej kervoželjno hrepeni, in se človeka loti.

Oroslan je v puščavah Azie in Afrike doma, kder vsako zvér zmaga. Ako pa v nastavljeno jamo pade, ga je toliko sram, da se da ves krotek na lanec (ketno) djati, železen korbel na gobec privezati in tudi otroku voditi. Nevérniki so v levnjake ljudi metali in veliko kristianov je bilo levom verženih, kojih se pa mnogokrat doteknili niso. Tudi dobrotnika svojega lev pozna, kakor se čita.

Svoje dni so v Rimu pagani velik boj za kratek čas naredili, v kojem so se morali sužnji k smerti obsojeni z divjoj zverinoj boriti. Bil je obsojen suženj po imenu Androkla, nad kterega verlega oroslana izpusté. Lev Androkla ugledati postojí, in kakor bi si bila stara znanca, k njemu gre, ga z repom boža, ter mu roke in noge prijazno liže. Ludjé se čudijo, in cesar Androkla pobara, kako je njuno znanje, da mu lev ne stori žalega? Androkla pripoveda, rekoč:

„Ko sim v Afriki svojemu gospodarju bil utekel, sim zašel v puščavo. Bila je grozovitna vročina, in jaz v berlog seučit grem. V kratkem za meno ravno te lev v votlino je čé prišantusa; noga je ga bolela. Mene ugledaje ves krotek k meni pride in mi boleno nogo molí, naj bi mu pomagal. Najdem dolgo skalo v nogi, ktero izderem, rano očedim.

nogo piham in hladim, lev pa z nogoj v mojem krilu sladko zaspi. Od te dobe sva tri leta v berlogu tovarša živela in jedla, kar je lev ulovil in meni nosil. Naj bolje kose mesa mi je prinesel, ktere sim si na pečini od sonca spekel. Ko sim se tega življenja naveličal in je oroslán ravno na lovi bil, sim pobegnil, tri dni po puščavi hodil in sim vojščakom v šako prišel, kteri so me prijeli in mojemu gospodarju prignali; on pa me je smerti izdal, zverini raztergati. V tem času so tudi, kakor se vidi, leva vjeli, kteri me pozna, in mi za malo dobroto hvaležen, ne stori hudega.“

Ljudstvo to slišati prosi, naj Androklu prizanesó in mu oroslána darujejo, kar se je tudi zgodilo. Androkel je leva na vervi po mestu vodil, in meščani mu veliko darja v dar namečejo, in od veselja glas ženó, rekoč: „Glejte oroslána, ki je tega moža živil; vidite moža, kteri je oroslána ozdravil.“ — Taka divja zvér pozna svojega dobrotnika, človek pa tako rad pozabi!

Druga kraljeva zverina je orel ali postojna, kojo kraljico ptic imajo, ki po visokem in stermem pečevju gnjezdi in po košatih planinah biva, ter se živál živi. Orli so mnogoverstnih plemén in barv, černi in rjavi; naj hujša med njimi je planinska postojna.

Postojna vsako leto po dvoje mladičev izvali, in kakor hitro se izgodnjata, ju iz gnjezda nažene, se letati vadit in živeža iskat. Orel ima silo bister pogléd, ter visoko iz pod neba ugleda svoj plen — grozovitno ojster kljun in čerstve kremplje; kar zgrabi, mu ne uide več. Pobira jagnjeta, zajce in ptice večega plemena; z malimi ptiči se ne peča. Vrane in krokarje smertno kaznuje, kadar mu preveč vreščé. Orel ljubi samoto in po 100 let starosti učaka. V časih se pripeti, da tudi otroka iz zibelki vzame.

Svoje dni je v gorah Slovenka žela, nje-no dete pa v zibelki pod košatim lesom spi. Velik orel pristrelí, déte povito za plenice popade, in ga visoko v planino odnese. Mati vpije in hodi po gori iskaje, kde bi neusmi-ljena zvér déte obirala; pa ga ni sluha ne duha. Na drugej strani planine sta premožna zakonska živela, pa nista imela otrók. Ravno tudi ženjejo in ugledajo, kako orel čez hribe priplava in belega nekaj v kljuni nese. Na pečino svojo brešno položi in hoče dobro kosilo imeti, kar žnjice začujejo déte milo dreti se. Žnjice velik vrišč naredé, orla odženó in rešijo zalega dečka, ktereга sta zakonska za sinovca vzela. Izrastel je verli mož in pošten planinec. Kdo je orla vodil, da je tako blizo ljudi

otroka prinesel? — **K**do je divji zveri kljun zavezal, da ni otroka poprej na pečevje izpustila in ga ubila? — **K**do otroka v hišo toliko dobrih ljudi pripeljal? — **K**ako lepo Bog za nedolžne otročaje skerbi! — **M**ladenči! — deklice! jeli ne bote Boga ljubili, kateri tudi vas ohrani?!

Učitelj: Otroci! koliko je svetih evangelistov, kateri so nam življenje, terpenje in smert Jezusovo popisali? — **U**čenci. Štirje so: sv. Matevž, kateri ima mladenča; sv. Marka leva, sv. Lukež vola in sv. Joan, ki ima orla v svoje znamenje. **U**čitelj. Kaj pa pomenijo te znamenja evangelistov? — **P**oslušajte! hočem vam povedati.

Mladeneč pri sv. Matevžu kaže, da je on popisal, kako je naš Izveličar človek postal, živel, terpel in umerl; zato on svoj evangeli začne, rekoč: Bukve rodu Jezusa Kristusa, sina Davidovega, sina Abrahamovega. — **L**ev pri sv. Marku pomeni, da on svoj evangeli od preroka v puščavi pisati jame, rekoč: „Glas vpijočega v puščavi: Pripravite pot Gospodu.“ In kakor lev v puščavi, doni po svetu evangelski glas. — **V**ol pri sv. Lukežu pravi, da je on svoj evangeli od duhovnika Zaharia začel. Duhovni so v starem zavetu vole, teleta in drugo živino darovali; Jezus pa naj vekši

mašnik, kakor ga sv. Lukež popiše, je sam sebe daroval, in vse druge kervave darove overgel. — Orel, kterega sv. Joan ima, pomeni visokost božje nature Jezusa, kojo je sv. Joan popisal. Kakor orel naj više pod sonce leti, tako se je dvignil sv. Joan v svojem evangeli k Bogu, rekoč: „V začetku je bila Beseda, in Beseda je bila pri Bogu.“

32. P t i c e.

§. 1. Ptice imajo gorko, rudečo kerv, pljuča za dihati, dve nogi in dve habi (peruti ali krili), kljun, in so s perjem odete, ktero vsako leto enkrat večidel v jeseni ali spomlad overžejo, kadar se misijo. Perje pisano je čudno lepo. Nesejo jajca in iz njih mladičke izvalé. Letovice nam zemljo kratkočasno oživé, in pevke svet oveselijo. V krajih, kder veselih ptičic ni, je zlo žalostno in dolgočasno. Petje nekterih ptic je mično, da bi ga le poslušal, drugih pa tudi gerd vrišč.

§. 2. Ptičev živi nekoliko po drevju, pa tudi po vodah in močarijah; le malo jih na terdi zemlji prebiva. So popotnice, ki v svojem času v ptuje kraje letijo, tudi čez široko morje čudo daleč potovajo po edino in v množinah, pa zopet pridejo. Ptice nimajo zob, mar-

več s kljunom hrano zobljejo, zernje strupljejo ali pa celo požró. Gnjezdo nekterih je čudno umetno zneseno in izdelano, kojo dobro skriti vedó. Starka na jajčikih sedi in valí, starec ji pa prepeva, kratek čas dela in jesti nosi.

§. 3. Se mladiči izvalé, jim stari skerbno pičo nosijo, in jih kermijo, dokler se ne izgodbjajo in razpeljajo, ter začnó za starimi létati. Veselo jih starca od véje na véjo kličeta, od dreva na drevo letati vadita; po cele rode jih slišimo po zelenih gajih čvičati in se veseliti, ter hvaliti svojega toliko mogočnega, dobrotljivega Stvarnika. — Ptičev nad 2500 plemén poznajo.

§. 4. Roparji, vjéde ali dereči ptiči imajo močen, zakrivljen (slok) kljun in zlo ojstre kremplje; tudi je ona vekša in bolj močna od njega; pri drugih ptičih je pa on čez njo. Pervi je orel ali postojna, kateri se kralj ptičev zove. Jastreb ali kanjuh (kanja) pepelnatega pérja pobira piščeta in golobe, pa tudi miši po polju. V gorah so jastrebi tako veliki, da jagnjeta jemljejo. — Sokol rjavkast ptič, visoko leta, in lovci ga imajo za druge ptiče loviti. Skopič male ptiče in miši pobira. Sova, ponočna ptica, ima glavo ko mačka, ognjene oči, ojstre kremplje in pérnate ušesa, ter v starem zidovju in v votlem drevju stanuje.

Ponočni ptič je tudi čuk, ktereга čivkanje praznovérni ljudje za prerokovanje smerti imajo. Vkrivljen kljun ima tudi papiga, sivna želt-zelena ptica, ktera se lahko naših besedi nauči, se smeja, javka, kiha in človeka oponaša; za to jo otroci toliko radi imajo; pa ni v naših krajih doma. 1)

§. 5. Hestnice so razne ptičice, koje po drevju skačejo, in se posebno červov, gosenic in takih merčesov živé, koje po drevju obirajo, in nam tako veliko hasnijo; nektere tudi prav žlahno meso dajo, kakor brinjovke. Zelna (kobilar ali želti kos) po drevju leta, černi kos po germovju prepéva, pa tudi nad grozdje rad hodi. Vodeb nosi ruderče-romeno pérje, grebén na glavi; pa je nesnažen smerdúh. Kukovica nam spomlad oznanuje, svoje jajca penci v gnjezdo položi, da jih izvali, in dečkom veliko veselja dela, kteri jo radi vkarjajo. Misel, da srečo oznani ali pa nesrečnega stori, če kogar na tešče olaja, je prazna. Detal po drevju leta in prav pridno červe lovi. Vrane (gavrane) in krockarje, kavke in pisane srake, ka-

1) Ktereга ptiča imajo kralja ptie? — Zakaj? — Kteri s. evangelistov ima orla? — Zakaj? — Kdo pozna sovo, kaka je?

kor šoje vsakdo pozná; tudi vrabeljne (vrabče), kateri so pod našoj strehoj domažitú veliko škodo delajo, pa tudi merčesov dosti pozobljejo, gredo radi s kurami na ples, so sitni in samoglavni, kakor prederzni dečki 1)

§. 6. Pevke so večidel drobne ptičice, imajo kratke nožice in čunjevit kljun, zobljejo zernica rastlik, in dreyje merčesov čistijo. Škoda jih je loviti, ali jim gnjezda istikati. Slavulj (slaviček) drobni ptičko ponoči v germovju po toplih krajih milo poje. Škerjančik (golibar ali ševa) po polju od jutra do večera žvergoli, se visoko pod nebo vzdiguje, pa zopet med brazde potukne si živeža iskat, ter nam moliti in delati kaže. Verli pevci in pevke so šinkovec (zeba), kraljiček, penica, sternad, konopljenka, čižek, lišček, srakoper, dlesk, škorec, popkar (lepar, gimpelček), kateri se prav lepih vižic naučí. Kanarček, ličen, želt ptiček, glasno čverči, pa le v ptičnikih kakor gospod živi. Pasterička (pliska) rada živino pase in za potoci živi. Senice,

1) Kaj nam škodijo hostnice? — Kaj pa hasnijo? — Kako se loči vrana od krokarja? — Čemu so vrabeljni? — Ktera ptica ne vali sama? — Kteri ptič je lep po perju, pa nesnažen da smerdi?

radovedne ptičice, po drevju krog doma čverčé in drevje obirajo; so pa tudi nektere tako hudobne, da otrokom oči ispijajo 1).

§. 7. **K**uretina ali perutnina se doma zernja, trave in červov redí, debelo opita in drago proda. **K**okot ali petelin na vse zgodaj poje in vstajati kliče, vodi svojo družino in jo vardeva, **K**okoši (pute) jajca nesó, koklje piščeta valé in so velika dobrota pri hiši. **D**omači **g**olobje gnjezdijo v svojih golobnjakih, lesni pa v hostah. **G**erlica po drevju gerli; so tudi smibalke ali gurgulice, koje se smeje. **G**olobe privadijo tudi pisma nositi. **J**ereb in jerebica, posebno pa lestarka dajo imenitno pečenko. **P**repelica veselo v sternini prepeva in se tudi v kletki redí. **D**ivji petelin in divja kura sta v visokih planinah domá; kovrače in pure (kavre) po ravninah pasejo 2).

33. Sraka in pavovo pérje.

Pripoveduje se, da je sraka pavovega pérja nabrala, katero se sveti kakor čisto zlato,

1) Kteri ptičko naj slajše poje? — Kaj nas goli-bar uči? — Popišite pasteričko? — senico itd.

2) Kdo mi petelina popíše? — Kdo pa kokoš? — Kako se loči kokot purana? — Kolikoteri so golobi? — Kdo je golobov smerten sovražnik? — Kdo še? — Česa se redijo purčeta.

kadar ga sonce posije. Hitro se ž njim olišpa in našopiri, in tako nakinčana bahato med srake, svoje tovaršice gre; toda vsa napihnjena svojih družic še ne pogleda. Zaničevaje svoj stan, zapusti sraka svoje sestrice in se prevzetno pavom v tovaršijo vrine. Pavi svojo lastino hitro spoznajo, ptujki posojeno pérje izpulijo, in na pol golo zaženó, od kodar se je pritepla. Vsa zasramóvana in okljuvana se med svoje sestre privleče; ali tudi srake jo začnó čertiti, jo pikati in preganjati, tako da je sirota še svoje lastno pérje zgubila, in se poslednič od vsih zaveržena nikamor podati ne vé 1).

Nauk. Oblači se pametno le po svojem stanu; ne posnemaj šege, ktera tebi ne gre. Ne vtikaj se med gospôdo, ako si kmet, in ne sramuj se svojega stana. Ošabnost zaničevanje prinese; le ponižno pohlevščino vse rado ima.

**Prevzetija se povsod spotika,
In sramota se za njcj pomika.**

1) Kdo je sraki podoben? — Ktere dekleta ravno ko sraka delajo? — Jeli so mladenči bolj modri?

Zastavica.

Imam ličen sodček

Na njem noben obroček,

V njem dvojna vince je,

Hlena ne zmeša se. Kaj je?

34. Povodne in popotne ptice.

§. 1. Močvirniki imajo dolge cepelice (noge) in pa dolg kljun, se redijo rib, žab, kač in pa laznin. Žerja v popelnato pérje ima in letí na zimo v tople kraje. Čaplja (roda ali štorkla) gnjezdi v visokih stolpih, nam s svojim prihodom veselo vigred oznani, in nas v jeseni spet zapustí. Kljunač dá dobro meso, se strelja in na zanke lovi. — Povodne ptice imajo plavutno kožo ali lopaticice na nogah, da lahko po vodi plavajo. Labud ima belo pérje ko sneg, krasen vrat in verlo plava. Gosi so domače in divje, ki dajo peresa pisarjem; tudi race so divje in domače. Hudourniki pred hudim vremenom letajo. Bukrač vtekne kljun v vodo in buči kakor vol rjove, ribič pa iz visoke na ribe šiné. Pelikan (nečasit) ima pod kljunom veliko mavho, iz koje svoje mlade kermi; za to pravijo da jih s svojo kervjo redí 1).

§. 2. Naj krasnejši ptič naših krajev je pav s svojim pozlačenim pérjem. Svoj rep na soncu v kolo zasuče, da ga je veselje gledati; pa se tudi zadere, da ga je gerdo slišati, ter kače in kuščarje pobira. Naj vekši ptičev je noj ali štruc po 8 čevljev visok in 80 ℥ težek, ima černo, drago pérje, iznese po 20 jajc na leto, ki so po 2 — 3 ℥ težke, koje na soncu v peski izvali. Vzdignuti od zemlje se ne more, pa pešec dirja, da ga na konju ne dojde. Kadar pa lovcom ubežati ne more, v germovje glavo skrije, ter misli, da ga ne vidijo, dokler ga s kolmi pobijejo. Noj je v Afriki in Arabii doma. Kolibri je ptičic naj manjša, ima naj lepše perje, se rožnate sterdi živi; njegove jajčica so drobne ko grah, gnjezdice je ko pol orehove luščine. — Tako nam pričajo tudi ptice božjo vsemogočnost in modrost. Naj bolj znane so nam lastovice, naše prihajačke, ki v spomladi pridejo, na zimo odidejo in se nam nad vrata naselijo 2).

1) Kteri ptiči so popotniki? — Kdaj gredo? — Kdaj pridejo? — Kako žerjavi na ptuje vlečejo? — Česa se povodnice živé? — Kdo je podoba ošabnosti ali gizdosti? — Zakaj?

2) Kteri ptič je naj vekši? — manjši? — lepši? — Kaj nam ptice dajo? — Kdaj jih ne smemo loviti? — Zakaj ne terpinčiti?

§. 3. Popotne ptice. Lojzek očetu pravit pridirja, rekoč: „Oče! jaz sem pa danes našo lastovko vidil, ktera pod strehoj nad oknom gnjezdo ima in tako veselo čverči.“

Oče: „Si pa tudi snoči mušice igrati vidil?“

Lojzek: „Kaj pa da; za nje mi pa ni.“

Oče: „Jih pa lastovke rade imajo; zato so že prišle jih pobirat. Bi mušic ne bilo, bi še tudi lastovk ne bilo nazaj.“

Lojzek: „Tudi naša čaplja se je na parno prikazala.“

Oče: „To je prikazen, da je žab dovolj, in da so tudi kače že iz zemlje prilezle.“

Lojzek: „Jeli ne pridejo poprej živali, kakor da jih že hrana čaka?“

Oče: „Ne poprej. Saj veš, sinko, da se nekoliko ptičev zernja in červov živi; oni pri nas ostanejo. Drugi se le červov živé, in ovi na zimo v ptuje, topleje deželetijo, kder se golázen v zemljo ne poskrije, kajti je toplo, da imajo česar jesti. Živali naših krajev, ktere ne najdejo celo leto živeža, si ga na zimo naberejo, kakor bučele in mravlje; ali pa na ptuje letijo, kakor žerjavi, lastovice in čaplje; spomlad se pa zopet o pravem času povernejo. — So tudi ki se po zimi v zemljo zarijejo, p. jazbec, žabe, kače. Golazni, muhe in žužki pspijo kakor mertvi, in se o valički ravno ob času zopet ogrejejo, kadar že najdejo živeža dosti. — Kdo je pa naučil lastovko, da spet

svojo hišo — čapljo, da svoje gnjezdo najde, kaj misliš?“ Lojzek: „Kdo drugi, ko Bog.“ Oče: „Taka je. Kdar ugledaš popotne ptice zopet priti, misli: Oče nebeški jim je že pri nas za to leto mizo pogernil, da jih bo živil; ako pa ptičice živi, tudi nas svojih otrók ne bo pozabil. Le tudi ne pozabi ti njega hvaliti in mu lepo služiti.“

35. Vrabeljni in kos.

Pozno v jesen je bilo, prijazno sonce sijalo, živinica se mirno po travnikih pase, in na polju še mnogoterega žita romene stave stojé. Tropa vrabičev prismučí, in se na košato germovje vseda, v kojem si černi kos ali košič červičev išče. Vsi židane volje se pogovarjajo, in kadar ugledajo kosa, se mu smejió, in naj bolj zgovorni med njimi ga zabavlja, rekoč: „Oj ti ubogi tumpec, kako sam v germu kučiš in dolgi čas prodajaš, se nesnage živíš, in bi ti lahko ravno tako dobro bilo, ko nam. Pogledaj, kako mi delamo, od njive do njive, iz stave na stavo letamo, in smo želte pšenice siti ali pa drobnega prosa. Je žito iz polja, jo vdarimo v skednje; in ako se v shrambe poshrani, ga tudi najdemo. Kaj ne, da nam

je dobro? Kako pa ti revež medliš, — in gerde červe pobiraš!“

Kos lepo modro besedljivcu odgovori: „Kaj bote vi mene zasmehovali, kateri brez vsega dela živite, s praznim čenčanjem dragi čas tratite, ljudem pa kradete in se s ptujim blagom gostite! Rajši pošteno živim, kakor bi se po tatinski z vami gostil.“

Vrabec pa pravi: „Glej ga no! saj nismo mi sami taki. Pri vrabcih je tako stara navada, da smo neprenehoma židane volje. Tudi ti jo z nami potegni; boš videl, kako bo veselo!“ — „Odlazite mi, zapeljivci! Vaša slaba tovaršija bi bila moja nesreča. Vesel in zadovoljen sem s tim, kar imam, in vaše sreče ne potrebujem.“

Smeje se vrabci vzdignejo in na ravnost v skedenj na pšenico zletijo. Kmetič jim je pa mreže nastavil, in ko se ravno prav dobro pasejo, mreže potegne, jih zasači in vse podavi; samo eden je ušel, uni besedlivec, pa si je revež v pobegu nogo ulomil. Ves žalosten po eni nogi v germ do kosa prikima, rekoč: „Oh nesrečna slaba tovaršija! Oj da jo pregrešno dobro voljo! — Ti si pač moder, kos, da v hudobne družbe ne greš! —

Nauk. Za smehom hudobnih pride jok.

36. Golaznice.

§. 1. *Golaznice* imajo *gol* in *gladek* život, ali pa s *luskami* in *oklepi* pokrito truplo, *merzlo*, *rudečo* kerv, *pljuča* za dihati, *lazijo* in *jajca* nosijo. *Dvoživke* se tudi zovejo, kajti *lehko* na *dvoje*: na *suhem* in v *vodi* živé; po tem jim je tudi *zemljevodnice* ime. *Razdelé* se na *dve* *versti*: *laznice* *lazijo* po *štirih* *nogah*, p. *želva*; *plaznice* pa po *trebuhu* *plazijo*, p. *kače*, i. t. d. *Učeni* že nad *1000* *plemén* *golazin* *poznajo*. *Čudno* *hitro* jim *novi* *udje* *izrastejo*, *ako* se jim *odtergajo*; tudi *dolgo* *brez* *vsega* *živeža* *prebijejo*. *Vsako* *vigred* *staro* *kožo* *slečejo*.

§. 2. *Želva* *nosi* *terdo* *luščino* na *herbtu*, iz *koje* *delajo* *lične* *tobakire*, *glavnike* i. t. d. *Jeno* *meso* *da* *dobro* *postno* *jéd*. V *morju* se *najdejo* *velikanske* *želve* po *10* *centov* *težke*. *Žabe* so *mnogoverstne*; *povodnih* *skoki* so *dobra* in *zdrava* *jéd* za *postne* *dni*. *Rega* ali *zelena* *žaba* nam *dež* *napoveda*, *mačarád* pa po *dežu* *lazi*. *Krastavica* ali *sternišnica* po *temnih* *kotih* *biva*. *Martinček* se *rad* na *soncu* *greje* in *ne* *stori* *žalega*, *zeleni* *kuščar* pa *hudo* *vgrizne*. So tudi *letoči* *kuščari*; in v *Nilu*, *veliki* *reki* *Egipta*, je *grozovitni* *ostroid* ali *krokodil* *doma*,

po 30 čevljev dolg, kateri cele velike živali požré in se človeka loti. 1)

§. 3. Kače so neklere smertno strupne, kajti imajo strup v svojih zobéh, p. gad ali pačkan, černomanjasta kratka kača, po herbtu pisana, v kamenitem germovju in pečevju doma. Beloušnica ni škodljiva, še manj pa slepec (slepir, slepovoz). Naj huja kača je ropotača, ktera z repom klopoče, in s svojimi očmi živali omami, da jih požré; kogar vgrizne v kratkih minutih umerje; ona je v Ameriki in Afriki doma. Boa ali goščún, velikanska kača po 40 čevljev dolga in za moža čez pas debela, celega vola stisne in po malem požre; sita pa se dá umoriti in zamorci jeno meso jedó. 2)

37. Ribe.

§. 1. Ribe imajo rudečo, merzlo kerv, po plitvah (ribjih ušesih) dihajo in samo v vodi živé. Večidel so z luski (luskinami, špirami) odete, švigajo na svojih plavutih hitro ko blisk, in imajo za plavati v sebi mehür,

-
- 1) Kdo pozna želvo? Kaka je? Želva je podoba lenobe; zakaj? Kušear je podoba jeze; zakaj?
 2) Ktera kača je v naših krajih strupna? Kako se je gada varovati? — Kača je podoba zavida; zakaj?

kojega nategnejo in zopet stisnejo. Ribe se drestijo in čudo množijo po ikrah; dajo pa tudi človeku velik dobiček. Pozná se rib nad 2000 plemén, ktere se večidel drugih rib in žival redijo. So ribe tudi letajoče, pa dolgo nad vodoj letati ne morejo.

§. 2. Žlahne ribe, ktere malo osti, koščic in zalo meso imajo, so v naših krajih *zlatoka* (losos), ki ima romeno meso; *posterva* černo rudečo pikasta, *solač*, *rot*, *rusasti som*, *tolsti karp*, *tenka ščuka*, *okún*, *mrena*, *lipan*, *piškúr* i. t. d. *Vis* ima drag mehur za vino čistiti. *Jegulja* (kačur) je gladka riba, kači podobna, pa ima dobro meso. *Glen* ima veliko ostrih koščic, in ga je nevarno jesti. 1)

§. 3. *Ptuje* ribe se v naših krajih prodajajo: *čok* ali *polenovka*, ki se suha brez glave prodaja; *slaniki*, kterih se po 400,000 ljudi vsako leto živi, *tunina* i. t. d. — *Velike morske ribe* so: *kit* ali *morski som*, ki po 100 čevljev dolg izraste in dá po 90 čebrov ribje masti. *Somovi zobovi* dajo ribjo kost. *Pliskavica* ali *delfin*, od kojega pravijo da muziko ljubi. Ove dve ribi štejejo

1) Kako se ribe lové? Kdo vé ribo popisati? Ktere ribe so žlahne? —

med dojnice. Naj hujši je morski volk, ki po 15 vatlov dolg, po 100 centov težek priraste in celega človeka požre, ali mu noge ali roko odgrizne. 1)

§. 4. Med povodnice štejemo pivale ali pijavke, koje kerv pijejo in jih zdravniki rabijo. Ojstrige ali luštrenke imajo po dve školjki ali luščini. Potočne niso za jesti, morske se pa drago prodajo. Biserke se iz morja lové in drage bisere dajo. Vse te štejejo k červom.

38. Žužki ali mergolinci (insekti).

§. 1. Žižci, žuže ali pretisnjenke imajo truplo pretisnjeno in v tri dele tako razdeljeno, da se glava trupla in rep trupla le na tankej nitki derži, kakor na osi vidimo. Na glavi imajo rožičke ali tipavnike, z kojimi krog sebe tipajo, po 4, 6, 100 in še več nožic, namesti kervi bel, merzel sok, za odejo korasto ali roženo kožo, ali pa dlako. Mnogo jih se krasno svetli in so vsi prižani, p. božji volek. Žižcov je vse polno v zraku, po vodi

1) Kako ribe plavajo? Česa se ribe redé? Ktere ribe so pri nas naj žlahtneje? Ktera riba brez glave po svetu gre?

in po zemlji, po rastlinah in na človeku; pa tudi v pijači in v našem živežu. Znanih je nad 20,000 plemén; še več jih ne vidimo in ne poznamo. Dobro znani so nam raki, ki pomalem naprej — hitro pa ritensko lazijo.

§. 2. Žižci se iz jajčic izvalé, ktere zalogo zovemo; in veliko se jih po trikrat čudno premeni. Pervič se iz jajceta červ ali gosenica izleže; ta se zaprede kakor mešiček ali buba, in iz mešička vstane kakor iz svojega groba žižek, kukec ali metulj, ki pa le tako kratko živi, da zopet zalogo mladih červov nanese. Živijo se takih stvari, koje bi drugim škodovalé, in tako rekoč gerdo gloto pometajo. Červi so strašno požrešni; in gosenice v 24 urah trikrat več objedo, ko tehtajo. Veliko jih škodo dela p. gosenice; veliko pa tudi človeku lep hasen daja, p. bčelice, sviloprejke i. t. d. 1)

§. 3. Kebri imajo rožene habice, in spomladanski mlado zelenje hudo objédajo; so pa tudi dobri za jesti. Govnjač ali movrin po gnoju brodi, zlatáč, zelenkast kukec se ko zlato svetli. Rogač ima na glavi škarje ali ojstra roga, s kojima ščiplje.

1) Kdo je metuljem podoben? Kaj gosenice naj rajše objedo? — Komu molji škodijo?

Štrigla ali *ušetnica* rada v uho zleze. *Knaver* ali drevni kukec toliko smrék poškoduje, da se cele strani lesa posuše. *Smertnik* v lesu kljuje, in praznovéra misli, da smert napoveda. *Kresnice* se o kresu po noči svetijo. *Lázice* in *bolhe* nečednim ljudem veliko nadlogo delajo; pozemeljske *bolhe* so pa tudi za verte huda vjima.

§. 4. *Polkrilci* na pol skačejo, na pol letijo, in so večidel škodljiv merées, kakor *m olji*, ki zernje in sukno snedó; *mramor* ali *podjéd*, ki sadike v gredah podjeda, *grilji*, ki so konjiki in pèsci; *smradljive stenice*, in pa *kobilice*, katerih vlaki sonce zatemnijo, in kamor se vsedejo, vse objedó. V jutrovih deželah se ubogi *kobilic* živijo, ktere so veliko vekše od naših.

§. 5. *Metulji* so mnogotere barve in velikosti, imajo po 6 nožic, in njih je čudna lepota, ktera pa le kratko ostane. *Metulj* iz mešička izleti, ter je podoba našega vstajenja od mertvih; njega mati je *gosenica*. *Gosenice* drevje objedó, ako se spomlad ne ukončajo; *sviloprejke* pa tudi lep dnar veržejo, kdor jih vé prav rediti. *Sviloprejke* murbino zelenje jedó, se zapredejo in iz vlačnega soka po 500 pračev *svilne niti* ena napréde. Se *svila* iz mešička (*kokona*) odmotá,

se metulj iz njega prikaže, kateri pri 500 jajčic naleže, iz kojih se spet červi izplodijo. 1)

§. 6. Bčele ali čbele imajo velike oči in pa kožnate habice, s kojimi po rožah in drevju marljivo letajo sterdi nabirat. Vsak panj (ul) ima svojo matico, po 800 trotov in po 10—16 tisuč (lavžent) delavk. Čmelji (čmerlji) so vekši od bčelic in radi pod zemljou gnjezdijo. Ose čudno umeten osinjak napravijo in so hude jeze; seršenov devet za eno kačo pikne, in sladkega grozdja pa sadja veliko izpije. Šiškarce svoje jajčica v dobovo (hrastovo) pérje zasade, iz kojih okrogle šiške prirastejo, iz katerih se tinta kuha. 2)

§. 7. Muhe imajo dve perutnici, pa rivec, da pijejo. Vbadi živino hudo nadležijo, posebno pa rjave konjske muhe. Komarji hudo pikajo, in mušice nam nadlego delajo, pa tudi dež naznanjajo. 3)

§. 8. Pajki (pavki) silo tanke mreže prèdejo, v koje muhe love; pa tudi sprememb o vremena pokažejo. Škrakek ali škorpion z

1) Kdo je metulju podoben? Kaj nam pa pisan metulj naznanja?

2) Kaj nas bčelice učijo? Kdo pa je osi enak? Zakaj ni varno seršene dražiti?

3) Čemu so pa muhe in tak merčes na svetu?

repom strupno pikne, pa tudi zdravo olje dá za strupno piknino. Pravijo da sam sebe vgrize in zamori, kakor zavidni človek. Skerbne mravlje imajo velike mravljinjake, si gladke ceste naredé in so podoba pridne srenje. Gorečice (rosice) hudo opikajo, in mravljinci drevje zlo oškodujejo, ako jim v okom ne prideš. Mravojéd jih veliko pojé. 1)

§. 9. *Kdor očale, ktere vse povečajo, ima, vidi v kapljici vode, posebno pa v kisu brez števila veliko žižkov mergoleti, tako tudi po siru laziti. Kdor v lužo ali gnojnico stopi, celo množico živalic pomandra, kojih s prostim očesom ne vidi. Vse Bog živi, nekoliko človeku v prid, pa tudi v podbado, da se jih brani in se ne uleni. Prečudno, pa tudi modro je Bog vse stvaril, in červiča ne pozabi, ki se nam pod nogami giblje; za vsako bibo vé, ktera po zemlji leze.*

39. Pajek in muha.

Pajek je skerbno svojo mrežo predel, muha pa memo prismučí in pajka krega,

- 1) Kdo je naučil pajka prestí? Koga pajk v svojo mrežo vlovi? Koga pa zapeljivi svet? — Česa nas gomeznive mravlje opominajo? Kteri žižei nam vreme napovejo? — Kako pa mušice in pajki za vreme vedó?

rekoč: „Kdo ti je rekel ravno cesto zavešati? Ceste imajo proste biti; gladkih potov nimaš pravice zapletati.“ Pavuk ji ozbilno odgovori: „Stvarnik me je naučil mreže plesti in ravne stezde zapletati.“ Muha: „Si se naučil v šoli stvarjenja toliko umno plesti, prosim, nauči me, naj bom tudi jaz kaj modrega znala.“ Pavek: „Prav rad; samo dobro zapomni moje nauke. „Kdor hoče prav srečno živeti, mora glavo modro, pa žlahno serce imeti. Dobro gledaj, kamo prideš, da v nastavljene zanke ne zaideš; obdveh očes (ok) nigdar ne zatisni: to je moj prvi nauk. Drugi nauk je: Varno hodi in pazljivo stopaj. Moder povsod pametno hodi, le bedak za bedakom blodi. Za pogledom naj stoplje tvoja noga, ne pa oko za nogoj, kedar že ovesiš. Tretji naj potrebniji nauk naj ti bo: Bolj varno ko se ti zdi, bolj se varuj; več ko se tebi obeča, manj se zanesi. Modri se nesreče varuje in modro zogne, bedak pa brez vse skerbi stopi, lahko v nesrečo lopi, in si težko iz nje pomaga. Varno toraj letaj, varno pogledaj kamo noge vtekneš; pomisli poprėj ko se vsedeš. Moje mreže so za noroglavske letavke, moje zanke bedakom nastavljene; moja preja samo neumneže sači.“

Muha, vsa polna posluha, se naukom

čudi in jih hvali rekoč: „Pač lepo si mi povedal! Take predige pa še nisem čula.“ Pajek ji veli: „Nauke samo poslušati in hvaliti še ni dovolj; moraš jih tudi dopolniti!“ — Muha se lepo zahvali, vzeme slovó, pa tudi dobre svete hitro pozabi. Urno se suka, leti in smuka ko poprěj, tako dolgo, da se v mrežo vlovi. Pajek mrežo potegne, suha muha se pa jezi in nad njim serd kuha, da ji kosti podrobi in jo požré.

Nauk. Kdor lepe nauke samo posluša, je muhi podoben, ktera brez skerbi po svetu ferči, dokler ne ovesi; ter si resnico žalostno poskuša: Naglica nepremišljena nikoli dobra ni.

40. Č e r v i.

§. 1. Č e r v i imajo kakor žižci bel, merzel vlačén sok mesto kervi, tipavne nitke na glavi, na kojih se oči najdejo. Nimajo nog, ne kosti, ne dlak; njih truplo je mehko in žlezasto, s katerim se zgiblejo in lazijo. So veliki červi, pa večidel je tako drobnih, da se s prostimi očmi ne dajo videti. Mnogo červov v vodi živi, še več pa v zemlji, drugi v truplu žival, tudi v drobovini in v črevih človeka, kakor gliste. Redijo se rastlin, sadja,

praha; naj rajši pa mesa, kojega se po smerti osvoje.

§. 2. Červi imajo čerstvo življenje, in če jim kdo en del života odterga, hitro jim drugi izraste. Veliko jih čudno dolgo brez vse pice živi. Njih čislo (število) je nam neznano. Naj bolj znani so nam polži, ki luščino na herbtu nosijo in nam dobro postno jed dado. Pegasti, černi polži se rabijo za kolomast. Gliste posebno otroke hudo vijejo, in so nevarna bolezen. Ploščnata glista po 60 pračev dolga izraste, in lahko človeku umori. Dežni červ v dežju iz zemlje prileze.

§. 3. Vsaka kapljica vode, vsaka škorjica plesnovega kruha vsa gomezni tako drobnih živalic, da jih z golimi očmi ne vidimo; le Bog jih vidi in oskerbi. — So tudi rastljine, kojih je pol živali, kakor morski polipi, kterih vsak del odtergan lahko živi. Tudi morsko gobo, ktero za pobrisati rabimo, zaredijo morski červi.

41. Ozir na živalstvo.

§. 1. Svet je velikemu pohištvu podoben, v kojem je vse živo potrebnih in koristnih stvari, in dobri Bog je njega neskončno moder in dober gospodar. Ena stvar je drugi po-

trebna v živež ali v veselje; brez koristi ni reči, in vse služijo Bogu v hvalo, človeku pa v hasen, dokler jih modro zavživa. Živina nam pomaga delati, nam da svojo kožo in dlako za odejo, mleko, maslo, sir in meso v živež; kosti, rogovje in čreva sesajoče živine so rokodelom koristne; tudi gnoj je za polje potreben.

§. 2. Ptice so nam ravno tako koristne in potrebne stvari. Zgrabljivi ptiči pojedó merhovino, da nam sape ne okuži, vrane pobirajo miši po polju, da nam žita in sadik ne podjedó; vrabeljni in drugi letavci obirajo drevje, da nam gosenice in škodljivi červi sadja ne ukončajo; nam dajo perje za mehko postelj, pa tudi dobro meso, in pa toliko veselja pevci in pevke. Pač bi bilo hudobno, jih terpinčiti in brez potrebe moriti!

§. 3. Ribe cele rodove živijo, ter jih jedó in prodajajo suhe kakor tudi nasoljene; celó moko iz rib meljejo in pogace pečejo. — Tudi kače niso brez hasna, nam strupene reči pobirajo, dajo vračva ali zdravila in so spet drugim živalim v živež. — Bčele dajo sladki med v zdravilo in za medico, vosek za sveče najsvetejšemu opravilu; mravlje našajo žlahno kadilo. Žičci po cvetju letajo, in množijo rodovitost drevja in rastlin, kajti

rastlinski prah sejejo, kakor ptičica zernice v take kraje zanese, kamor človek priti ne more.

§. 4. Čemu so pa molji? Ako bi za drugo ne bili, so za žitne dragoletnike. — Pa čemu je toliko muh, mračnikov (nadeperjev), kukcov in červov? Mergolinci, muhe in červi so pticam pod nebom in ribam po vodah potreben živež, glistice vertajo in rahljajo zemljo. Druge živali povživajo nam škodljive reči, druge vlečejo strup iz zraka in zemlje na se, in nam ljubo zdravje ohranijo; in če ravno kake stvari haska še ne spoznamo, ter ne vemo pokaj je, lahko sklenemo, da ima svoj dober namen, ker v modrem stvarjenju božjem ni nič zastonj, marveč vse je koristno in za ohranjenje vseh.

§. 5. Vse žive stvari nam pa oznanujejo Boga vsegamogočnega, neskončno modrega in dobrotljivega, in njegovo očetovo skerb, sveto previdnost božjo. Vse kar živi, nas opominja Boga hvaliti, in nam pomaga častiti Gospoda toliko čudov božjih. Lepo govori pobožni Job: „Oprašaj živino, in te bo učila, in ptice pod nebom ti bodo povedale. Nagovori zemljo in te bo učila, in ribe v morju ti bodo naznanile. Kdo ne vé, da je vse to Gospodova roka storila?“

42. Hodimo v šolo:

1. *K mravljam.* Mravlje v čedni družbi med seboj živé kakor dobri deželjani v kraljestvu, imajo svoje postave in se na tanko svojega reda deržé. Mravljišče, v kojem prebivajo, je mestu podobno, po katerem na vse kraje ceste peljajo. So mravlje, ktere delajo po zidarski, in nadelajo tlak z ilom; druge zbirajo po tesarski bilke lesa, jih ob cestah nastavljajo, in naredé iz drugih bilk pristojen strop, ter jih prek unih naložijo. Ravno te mravlje so tudi umetni krivci (krovci), ki naredé iz skalic, slamice in listja streho na svoje stanovišče. Ene poshranijo živež v svoje shrambe, druge pripravijo jajca in mlade červice v svoje kamrice.

Živež si mravlje celo poletje marljivo znašajo. Vidiš eno mervo muho, drugo zernice nesti! nobena se brez dela pohajati ne smé. Pošljejo ktero v ogledé; in kakor hitro plen najde, drugim oznani, in celo kerdelo se podá najdeni zaklad pobirat. Tako gredo na lonec sladkorja, na kepo satovja, ali na emedeno gruško v celi procesii; vsaka pa se mora odkazane poti deržati, da ne zaide.

So mravlje poleti pridno delale, se po zimi v svoje stanice poskrijejo vživaje sad

svojega truda. Škerbijo mravlje za svoj lastni živež, imajo še večo skerb za svoje mlaje, tako, da o času, kadar se iz jajčic izležejo, jim cela družina streže, da jih lepo odredé. — Po pravici nam Modri v svetem pismu veli: „Idi k mravlji, lenuh, pogleduj jo pri delu, in zmodri se! Brez učenika in ukazatelja se preskerbi poleti z živežem, in nanaša o žetvi, česar bo jedla po zimi.“ —

Pojdimo nadalje v šolo:

2. K bčelicam ali čbelam, pri kojih najdemo naj modrejše vravnano kraljestvo. Vse bčele enega panja (ula) vlada le ena sâma matica, ktera je vseh kraljica in mati; celo kerdelo jo v veliki časti ima. Nikdar ne vidimo same; cela truma jo spremlja, jej streže in jo visoko poštuje. Ako matica, njih kraljica, umerje ali se jim pogubi, so vse prepadene in žalostne, in se tudi pogubijo; njih kraljestvo je pri kraju, če hitro druge vladikinje ne dobé. Bčelice so večidel delavke, ki izdelujejo prečudno modro satovje, koje iz cvetja nabirajo. Éne nadelujejo vosek v piskrice, druge to delo olikajo, tretje piskerce polne medu s pokrivavkami zadelajo, da se ne spridi; še druge mladi plod trušajo (pitajo), in vsaka ima svoje opravilo.

Delavkam, ktere na biro gredó, se po-

potnice ne da; same si imajo hrane preskerbeti. One, ki doma satovje dodelujejo, in delo polno truda imajo, nje druge kakor gospodinje z živežem preskerbē. Lačna delavka vpogne svoj rivček gospodinji, ktera po ulu hodi, v znamenje, da bi jesti rada, in gospodinja ji kane ene kapljice medu ali sterdi na rivček. Se čbelica tako nahrani, hitro se zopet na delo poverne, in je pridna kakor poprēj.

Za koga pa nosijo toliko pridne bčelice toliko žlahen, sladek sok? — Oh! tudi za me, za moje usta, ktere tako rade kolnejo, legājo, opravljajo, obrekujejo, in žalijo Njega, kteri je ljube bčelice stvaril meni v hasek in k veselju! —

Hodimo v šolo še:

3. **K** sviloprejkam (židnim gosenicam), ktere nam za naj žlahnejo obleko skerbē. Borni červiček nam podaja drage oblačila svilnate, ktere so svoje dni le kralji in cesarji nosili; tako draga je svila bila.

Sviloprelja stori iz svoje hrane žlezast, gost sok, in ga v dolgi vreči shrani, ktero v sredi života skrito ima. V gobčeku ima kožico lukničasto. Skoz dve tēh luknic izpusti dve kaplji soka iz svoje vreče. Te dve kaplji ste po tem kakti dve kodelji, iz kojih svojo nit predē. Nit ene sviloprejke je

okoli 2000 čevljev dolga. — Tako je červec, kojega se nam pogledati gabi, blagodar celih deželá, in milione ljudi preživi, kajti se Bog posluži naj slabšega orodja, velike reči narediti.

Je sviloprelja svoje delo opravila, in njeno življenje doteka, jame za se delati, in si svoj mertvaški pert steká, v kojega se vsa zavije. — Ali umerje? — Nikakor, temuč se premeni v verlega metuljčka, kateri je ves nova stvar. Sviloprejka, poprēj vsa pozemeljska, se je le težko pomikala, zdaj metuljček iz nje pre-rojen, se zemlje sploh ne dotika; poprej zoperne červive podobe, sedaj okinčan prelepo pisan metulj leta od cveta do cveta. Poprej je bil gosenice živež le sirov, sedaj se medu in juterne rose živi, poln veselja. Bošt nam je prelepa pripodoba vstajenja in prihodnega življenja našega! Naj da bi srečno bilo! —

43. Spoznava rastlin.

§. 1. Rastline ali sadike (sadeži) vlečejo po koreninah svoj živež iz zemlje, po stebli in perju pa iz zraka; povodne rastlike pa tudi iz vode. Od znotraj rastejo, pa ne občutijo in svojevóljno ne gibljejo se. Tudi rastlike imajo svoje življenje; pa dru-

gačno ko živali. 1) *Poglavitni deli rastlin so korenine, deblo ali steblo, bilika, listje, cvet, seme in sad.*

§. 2. *Korenina je spodni del rastlike, kateri v zemljo rije in se zemlje prime, da se rastlina na kviško derži, in jo veter lahko ne podere. Korenina ima živnice, tenke nitke in cevke, po kojih živni sok iz zemlje vleče, kateri iz vodenih, perstenih, solnatih in oljnatih (mastnih) delov obstoji. Deblo (steblo ali bilka) iz korenin vstaja, živni sok iz njih vleče, kateri se po vejah in perju razdeli. Perje je krasno krilo rastik; po njem izhlapijo rastlinke preobilni sok, in navlečejo nove potrebne soke iz zraka, dežja in rose. Se perje obere, tudi rast drevja oslabi.*

§. 3. *Cvetje, naj lepši del sadik, daja rastlinam zalo, veselo podobo in ob svoji dobi sad dozori. Cvet je mnogotere boje in podobe, duha in smrada, nam dela veselje, ali gnus. Sadje je ravno tako razno, mesnato, ali sočnato, terdo in mehko, v lupinah (luščinah) in brez luščin, koristno, pa tudi lahko škodljivo. Pride seme v zemljo, se hitro ucimi, in nova rastlika priraste, ako dovolj živeža, toplote in svetlobe dobi.*

1) Kdo vé povedati, kako se razloči življenje rastlin od življenja živine? —

§. 4. Čudno moč se množili je Stvarnik rastlinam dal. Več ko po tisuč semenskih zern ena sama rastlika prinese; na eni rastliki tobaka v enem letu po 40,000 zern dozori. Dob po 500 lét starosti učaka, in če bi le 50krat po 500 želodov obródił, bi od enega doba 25,000 želodov imeli, iz katerih vsakega lahko mlad dob priraste in še več želoda zaredi. Tako bi v drugem rodu že od enega doba lahko celo dobrovo nad 625 milionov dobov imeli. Še berznej se množi veliko drugih zeliš, po korenih, čebulicah, po okáh in sadežih. Naj se ravno veliko tisuč semenskih zern povžije, veliko v zemlji pozaduši in jih slabo vreme pokvari, jih vender še dovolj ostane.

§. 5. Ako bi vsako zrelo zerno v zemljo padlo, bi nobeno ne cimilo in se uzeleniti ne moglo. Bog je vse to previdel in dal nekteremu zernu skrivno moč, da se daleko razleli. Male zernca véter raznese, druge imajo maličko pérje, in otroci ga razpihajo, zopet drugo ima svoje habice, p. seme črnega lesa. V pišu in v hudem vetru obseva priroda našo zemljo po višavah in globnjakih z mnogo-verstnimi rastlinkami. Prah jim pognoji, in dež jih lepo vomoči, da lahko rastejo, kadar toplo sonce posije. Nekoliko sémena ptice

zanesó, drugo po rekah in po morju v ptuje kraje priplava. Za vse to neskončno modri Stvarnik skerbi, in vse stvari, blisk in grom, vetrovi in valovi njemu služijo svet ohraniti.

§. 6. Rastline imajo svoje bolezni: čerri podjedó korenine, oglodajo deblo, gosenice objedó pérje, v koje mergolinci svojo zalogo (jajca) zaplodijo. Drevje dobi divje izrastelke, gerče, prisad; listje dobi pege, ali se zvije: sadika začne bledeti in se posuši. Pa tém boleznim se da v okom priti, in veliko jih nam nov hasek prinese, p. goba, smola, šiške, i. t. d.

§. 7. Tudi rastlike ućakajo svoje razne starosti. So koje se v jeseni vsejejo ali vsadé, se spomlad ozelenijo, cvetó poleti, dozoriyo drugo jesen, in se posušé, kakor zimina. Drevje dalje raste, cvete in rodi, kakor dob (hrast). So v ptujih krajih drevesa tudi po 2000 lét stare, p. žlahni cedri na gori Libanon. Vsako drevo in vsaka sadika pa v starosti zopet razpade; žilice usahnejo, sok po njih ne teče, se jame terditi, deblo in korenine trohné, zgnjijejo, in dajo zopet drugim rastlinam živež.

§. 8. Število rastlin je veliko; nad 100.000 razpolov se jih že razloči in pozna. Čudna je njih raznost boje (barve), rasti, podobe

in drugih lastnosti; in kdo bi se ne čudil, kako hitro se vsako léto množijo in zemljo krijejo, tako zeleno in lepo pisano, da se oko lepote napiti ne more! Po visokih planinah in dolinah, po stermem pečevju, kderkoli je peščica prazne zemlje, se trava in drevje vzeleni; celo na strehi najde zernce svoje mesto, in rastlika življenje. Razdelimo jih v drevje, katero iz korenine eno deblo — v gromovje, katero več débel poganja; v zeliša, ako so stebila mehke in šibke. Med rastline se štejejo tudi gobe in mah.

§. 9. Le malo se ozrimo po svetu, pomislimo iz brez broja rastlin le naj koristnejše nam domače sadike, in vsaka bilka, vsako peresce, vsak cvet in vsako zerno, dro vsaka travica hoče nam kazati, kako mogočen, moder in veličastitljiv je Bog, ki jih je stvaril.

44. D r e v j e.

§. 1. Drevje med vsemi rastlikami naj bolj visoko in močno priraste, ter korenine, deblo in veje ima, ktere se v eden ali več verhov razprostirajo, in mladike, perje (listje), popke (berstje), cvetje in sadje poganjajo. Od zunaj drevje skorja odeva, med skorjoj

in terdim lesom je tenko ličje (lika ali lup), po tem belina in sredina lesa, ki v sredi steržen ali sverž ima, ter se tudi serčika imenuje. Les je terd, p. hrastov, mačeseljnov, bukov i. t. d.; ali pa mehke, p. lipov, smrekov i. t. d. Debla se v brune otešejo, ali v dile (deske) razrežejo; vejevina in dračje v kurjavo porabi, listje pa v nasteljo ali za vevnik oberne; tudi štor (porob ali panj) se izkoplje in v derva razceplje. Drevje se množi po koreninah, ki se sadé, ali pa po semenu, koje se vseje; požlahnuje se pa po vcepljenju mladik (cepičev) in ok. Berstje listja je oestro, sadovno popkovje pa okroglo poganja. 1)

§. 2. Lesno ali hostno drevje se razdeli v listnato ali iglato drevje (beli les), ali v šilovje (hovje, černi les). Med listnato se šteje dob (hrast) in cêr, ki daja želod svinjam, šipke (koper) pa usnjarjem v rabo. Buk va nosi bukevco polhom in svinjam dober žir, iz kojé se tudi olje dela. Breza je malo-pridnim otrokom dobro znana, jelša, verba, rakita in jagneč za vodami rastejo; jesen, jerebika, topol in javor pa po bregih.

1) Po čem se razloči iglasti les od listnega? — Koliko glavnih delov ima vsako drevo? — Kako se drevje žlahni? Ktero sadje se zove pečkino? — Ktero koščično?

Lipa je veličastno, slavno drevo, in daje zdravilno lipovo cvetje. Gaber, meklen, brest in klen je navadno drevje. Korjeni dob pa v toplih krajih raste, iz kojega škorje, čepe in zatičke delajo. 1)

§. 3. Hovje ali šilovje po zimi in po léti zeleni, razen mecesna, kateremu šilovje obleti. Smreka da stenarjem les in dile mizarjem, smolo čevljarjem, škorje usnjarjem za čres (čreslo), in smrečje v nasteljo. Jela (jelka ali hojka) daje les sodarjem za škafe, in mornarjem jambore za barke. Bor ali borovec ima smolast les za jezi in steske; pa tudi za kurjavo treske. Mecesnov les je terpeč za stenovje in posode; tisovo drevo ima vosko pérje, pa škodljive rudeče jagode. 2)

§. 4. Sadunosno drevje nam naj več dobička prinese, rodi sadje in nam tudi les da za mnogoverstno orodje v domačo rabo in naprodaj. Kmetiču pogosto eno samo češnjevo drevo dajijo plača. Lesnike po goščah, požlahnjene sadunosnice pa po sadunosnikih rastejo.

-
- 1) Kteri les je pri nas naj bolj terpeč? Kdo rabi bukov — gabrov — brezov les? Iz česa se metle delajo? Za koga je pa brezovo olje dobro? — Kako pa šiba novo mašo poje? —
- 2) Kaj nam da smreka — bor — mecesen? Ktere derva so za kurjavo boljše?

Gruška nosi podolgovato, sladko sadje; tepka da dober gruščevec. Jablana (jablan) ima okrogle, sladke pa tudi kiselne jabelka, ki se v režnjah suše, pa tudi v jabelčnjek tolčejo, in dober tolkec dajo. Kutne se posušé, slive (čvečki) so sirove in suhe žlahen sad, iz kojih se tudi slivovec dela. Črešnje (češnje) so zdrava jéd sirove in suhe, posebno kisle višnje. Orehi dajo sladko jederce za potico (pogačo) in za olje; kostanj pa dobro kostanje. Kajsije (marélice) in breskve pri nas le po vinogradih in vertih rastejo, ter imajo v sredi koščice; jabelka in hruške pa peške (pičke). Murve dajo otrokom oslastno zernje, sviloprejkam pa važno pérje.

§. 5. Ptuje (laško) sadunosno drevje se pri nas le v vertih najde, kakor kisle limone, in romene, sladke pomoranče. Smokve (fige) so sirove in suhe naprodaj, in po trikrat na léto sad rodijo. Oljka ima ozko, blede pérje, podolgovate maslenke, kakor češnje debele, iz kojih se olje tlači, in je v toplih krajih doma. Palmovo drevo po 100 vatlov visoko raste, ima na mestu véj le čeden venec, iz zelenih véj skrožen, iz kojih se jerbasi, tudi oblačila pletó. Datilovo drevo, nad 100 čevljev visoko, rodi sladke podolgovate pavčike. Kavno drevo v Arabii in Indii raste,

belo cvete in ima sadje ko drobne črešnje, na dve zerni, ktero zernje se drago kupi, praži, melje in kava (kafé) iz njega kuha. LAVORIKA ima černo dišeče zernje, koje jedilom dišavo — in neprenehoma zeleno perje, ktero pesnikom in hrabrim zmagavcom častit venec dá. Muškatno drevo da dišeče oreške, cimetno pa sladko korjico in dišeče cvetje, gjumber pa dišaven korén; mandeljnovó drevo sladke jederca ima. 1)

Zastavica.

*Sim velik ko hiša, pa majhen ko
miš, grenek ko zeló, pa me le radi
jedó. Kaj je to?*

45. Sadjereja.

§. 1. Predraga mati, naša černa zemlja, poleti zelen plajšč dobi iz drevja, germovja, trave in zeli čedno spleten. Vsegamogočni Bog ji ga je tretji dan stvarjenja ogernil, ko je djal: „Zemlja naj rodi sadunosno drevje, ktero

1) Kdo je bil na figovo drevo zlezal, Jezusa vidit? Kake vejce so ljudje Jezusu stlali, ko je v Jeruzalem jezdit?

sad rodi po svojem rodu, in seme v sebi ima.“
 Od tiste dobe že nad 6000 lét nam drevje čudno vsegamogočnost in modrost, dobroto in previdnost božjo kaže. Naj bi vse te čuda božje prav spoznavali in pa v svoj prid skerbno obračali!

§. 2. Povsod dnarji in veliki zakladi v zemlji ležé, da bi jih le hotli kopati! Vsako vsajeno drevo je zaklad v zemlji, ki ob svojem času cvete, dozori in dober sad prinese. Naj bi vsak ženin svoji nevesti, vsak oče svojemu novo rojenemu detetu sadunosno drevce zasadil, pa tudi odraščeni otroci svoji materi in ljubemu očetu za rešitvo ali vezanje ob njih godovnu po dvoje sadunosnih drevesic požlahnili, lahko bi obogateli, in pa veselja imeli, koje se z zlatom in srebrom kupiti ne da.

§. 3. Koliko divjakov (divjih lesnik) je Stvarnik po goščah in lesu zasadil, človeku je pa um in pamet dal, naj bi jih požlahnil in presadil za pote, ceste, ali pa v sadunosnik. So kraji, v kojih po uri hoda med samim sadunosnim drevjem po cesti greš, da se popotnik lahko v senci počije, v jesenskem času pa tudi z žlahnim sadjem ohladi. Naj bi hotli mladenči pridni biti, v kratkem bi cela soseska, vsa srenja cvetoč sadunosnik bila.

§. 4. Kjer se divjakov ne dobi, si jih lahko

iz pešek (peček) spodredi, kdor le hoče. Pri vsakem stanu naj bi posebna greda za drevje-rejo (drevesna šola) bila, na koji se podolgovate jamice za 1 čovelj ena od druge naredé.

V jeseni nabrane koščice in pečke se v jamice po 2 palca na redko položijo, skerbno zagernejo, in v vaščki (spomlad) na čedno oplejejo. V kratkem se požlahnijo, in požlahnjene presadé. Vinjek, malo žagico, drevesne smole ali voska si vsakdo lahko preskerbi, da drevesca cepi in zemljo, božji vert požlahnuje. In kdor mlad drevje sadi, star sadja doživi in veselo vživa dobiček svojih rok.

§. 5. Kdo zamore povedati, koliko dobrot nam sadunosno drevje da! Koliko se ga za sirovo poproda, koliko posuši, koliko iz njega zdrave pijače naredi, koliko bolnikom lahko skuha in lepo postreže! — Drevje daja ptici živež in streho, živini prilast in nastelj, polju in travnikom gnoj. Je v ptujih krajih tako čudno tolsto drevo, kteremu v deblu ljudje kakor v hrami prebivajo, ktero krog njih raste in nad njimi zeleni. Najde se sadunosno drevo, ktero sad rodi našim tikvam ali dinjam podoben, iz kojega se hlebi kruha pečejo. V Brazilii raste po pečevju kravje drevo, ki ima usnjasto pérje, kojega korenine med skalovje segajo. Ako se deblo naverta, teče sladko, dobro

mleko iz njega, naj več ob sončnem vzhodu. Ubogi Indiani velike verče podstavljuje, da se jim mleka nateče, katero hitro terdo verhnjo stori. Nekoliko ubožcov mleko pod drevom popije, drugi ga svojim otrokom nesó. Videti je, kakor bi oče svojim domačim mleko za pijačo in hrano delil. Kako čudno, in milo je to!

§. 6. Vsak kraj ima drevje po svoji potrebi, v merzlih krajih drago, v gorkih deželah drugo; kdor torej drevje konča, je tistega kraja naj hujši sovražnik. Kdor mlado drevce polomi ali mu vejo učesne, ljudem sadje pokrade, katero bi jim bilo drevo rodilo veliko lét. Torej je dobri Bog po Mojzesu vojščakom prepovedal, rekoč: „Kadar boš mesto z vojskoj oblegal in z močnimi zasipi obdal, ne smeš drevja posekati, katero sadje rodi, tudi ne lesa v tistem kraju pokončati; saj drevje ne more števila tvojih sovražnikov pomnožiti.“ Tudi deželska gosposka drevoderce kaznuje.

§. 7. Drevje je božja stvar; Bog za-nj skerbi; ako smo dobri božji otroci, se nam mora militi, drevje oškodovati. Tudi drevce živi, kakor mlado dete; in naj si ravno na mestu stoji in živeža svojega okoli ne išče, ima vender po koreninich živice, in po pérju svoje žilice, po kojih iz zemlje in izpod neba svoj živež pije. Človek ima kožo, drevje svojo

skorjo; kdor skorjo odere, drevo hudo rani. **Kako** neusmiljeni drevoderci so, ki brez potrebe bréze in drugo drevje vertajo, da se mu sok, njega kerv, iztaka, smreke belijo, si kozovce za smolo delaje, mladike in verhe lomijo, si igraje. — „O nikar me ne olomasti! hočem ti sladkega sadja dati“: prosi žlahni pelčnik neusmiljenega dečka, kateri si hoče šibo iz njega učesniti. „Pokaj me tako gerdo lomastiš, kamenje in pakleze po meni lučaš“: se švara polna gruška; „kaj tako ti dobroto povračuješ?“ „Kaj sim ti storila, da mi tako neusmiljeno kožo dereš?“ bara zelena smreka gerdega smolarja. „Jeli ne véš, da ti bom rako (posledno hišico) dala, v koji te bodo k pogrebu nesli?“ — Tudi naši rajni bi nas tožili, kateri so drevje sadili, ako bi ga kvarili. Ranjeno drevje se posuši in pomerje; kdor mu rano zamaže in obeže, tudi dobro delo stori.

§. 8. **Kako** lepi so nauki, ktere nam je Bog na vsako drevo zapisal! Drevje nam v nebesa kaže, naj ne pozabimo, kde smo doma. Kamor se mlado drevce nakloni, totaj bo rastlo staro drevo, koje se poprej ulomi, kakor ukloni, ter decam pokaže, kako se naj dajo v mladih létih ravnati. Kakor drevje v vigradi krasno cvete, takó cvetejo v svoji nedolžnosti tudi mladenči in mladenčice. Merzel sever cvetje

oškodi, mraz ga pomori, in škodljivi jug pokuha, in sadu ni. Še žalostneje se bo mladini godilo, ki nedolžnosti venec razterga, čistosti cvet pomandrá in svoje poštenje zgubi. Kakor pade červív sad iz drevesa na zemljo, še hitreje pade nečistnik, nečistnica pod zemljo červom v živež. Drevo, ktero dobrega sadu ne prinese, bo posekano in v ogenj verženo; tako se človeku godi, kateri noče priden in pravičen biti. Kakor o jesenskem času list za listom iz drevja popada, tako gremo tudi mi eden za drugim černo zemljo gnojiti; sekira je že zasažena. Drevje po zimi spi in počiva, v spomlad pa sopet ožíví in začne krasno cvesti. Tudi mi bomo zaspali, Bog daj, da bi le srečno; za veliko gorši pa bomo zopet vstali, za kolikor boljši ko bomo v Gospodu pomerli. — Ves svet je božji sadunosnik, kojega je Bog zasadil, in človeku obdelovati dal. Blažen mož, kateri ga skerbno obdeluje, hvali toliko dobrega Očeta, pa tudi skerbí, da bolje in lepše drevje svojim nastopnikom zapusti, naj tudi oni veseli Boga hvalijo. Takemu človeku pravični Bog veselo poreče: „Blagor tebi, dobri in zvesti hlapec; ker si bil v malem zvest, hočem ti veliko zaupati. Pojdi v veselje svojega Gospóda!“

Zastavica.

*Poznam očeta, kteri vsem svojim
sinom kapice da, sam je pa nima.
Kdo je ta? —*

46. Germovje.

§. 1. Germi poganjajo iz panja po več
verhov in se okošaté. Po vertih imamo dišeče
germiče v kinč, pa tudi sadunosne v
korist, zdravilne za vračtvo v bolezni.

Rožni germi lepo belo rudeče cvete,
pa še žlahneje diši; s ternjem ograjen nam
je podoba sramožljivosti. Španski bezovec
rožnika cvete in prijeten duh daja. Vinska
terta, Slovincov mati, daja otrokom sladko
grozdje, možem in ženam pa dobro vino. Ribiz
(kresno ali laško grozdjiče) ima kiselne, rudeče
jagode za zobati, pa tudi za pokuhati. Kos-
matinke imajo ternasto pérje, pa rumenkaste,
sladke bučke.

§. 2. Ostroženice in ternolice po
mejah rastejo in černe, višnjeve grozdjiče
dajo. Kopinje sladke kopinčnice rodi. Čer-
nice (borovnice) po hribih rastejo, se sirove
zobljejo in tudi sušé. Malinje ima rudeče

maline, dobre za jesti, pa tudi za kis in malinovec. Resje po pustih krajih raste, rudeče cvete, daja bčelam dobro pašo in pticam tečno zernje. Češmilje (češminje), visoko germovje, lepo rumeno cvete in žlahen duh razprostira.

§. 3. Bezeg (bezovec) raste po vertih in vodnatih krajih, vreden, da se mu vsakdo odkrije, kajti nam daja cvetje za čaj se potiti, pa tudi grozdjiče za pokuhati. Dren ima rumeno cvetje, rudeče kisló zernje, da dober drenovec, in drenovina je čverst, vlačén les. Brinje (borovje, smolje) da zdravo zernje za žvekati, ojstro iglovje in les za kaditi, brinjevec za zdravilo, in redí drage brinjevke za pečenko. Lešje daja otrokom lešnike, pa tudi leskovice, če niso pridni. Nešpeljni po sadunosnikih rastejo, ter dajo dobro okusen sad, kakor tudi oskorži, ako so vležani.

§. 4. Ternje in robidje povsod rado raste, ako ga ne potrebimo. Černi tern lepo bélo cvete, in ima černe borove jagode. Šipkov germ ima ternaste veje, pa rudeče šipke, kojih se po zimí ptice redé; pa se tudi v kuho porabijo. Srebotje se po germovju ovija in vlačne terte za pletenice da; beršel (beršlan) obsega staro zidovje in neprenehoma zelení.

§. 5. Imeniten germ ptujih krajev, kojega

sadje kupujemo, je poper, ki ima grozdjiče, in černo zernje. Tudi v naših vertih raste paprika, ktera rudeče bučke ima. Riž raste po močirjih, in tečno laško pšeno da. Pavola ima zernje v volnato lupino zavito, iz koje se pavola nabira. Sladkorjev terst ima sladek sverž (steržen), iz kterege se sladkor kuha.

§. 6. Po naših vertih zelenec grede gradi, in ima močen, neprijeten duh. Zelenikov les, romen in terd za godčovsko orodje raste v gorkih krajih. Isop (sipanat) zeleno raste in čedno diši.

47. Tern in vinska terta.

O lepem mladem létu (vigredi) je v zglavju nad vinogradom košat tern belo cvetel in se na solncu ogreval. Svoje krasote pijan prevzetno v znožje gleda, in vinsko terto zaničuje, rekoč: „Pokaj se pa ti lepše ne oblečeš, visoko hvaljena terta? Jeli te ni sram, da tako borno v vinogradu čepiš in pa solze preливаš? Kaj ne da ti merzi, da sim gorši kakor ti, kedar vidiš, kako bčelice po meni buče in deca krog mene rajajo, tebe pa nihče ne pogleda?“

Vinska terta pohlevno molči, ter zabavljanje terna voljno poterpi, in lepo tiho svoj

žlahni sad poganja. In kedar v jesen grozdje dozori, pridejo stari in mladi zobat in vinski terti hvalo prepevat, rekoč: „Preljuba vinska terta, veselje našega serca!“ — tern pa posekajo in ž njim terlo ogradijo. „Sosed! mu zdaj vinska terta pravi, povéj mi zdaj, kateri naju več veljá? Tvoja prerana hvala te je hitro zapustila, tvoje cvetje košato je kiselce rodilo, in tvojega ternja se vse zogiblje. Mojega ponižnega cveta žlahni sad je sladko grozdje, katero otroke oveseluje, oživlja možake; in vsakdo me ima rad.“

Nauk. Samosvoja hvala ne bo tebi prida dala; le pohlevna ponižnost nam daja pravo vrednost.

48. Zelenjad, žito in trava.

§. 1. Razdelimo zeliša v vertne, poljske, travniške, zdravilske in pa v strapne zeli, ki nam služijo v živež, ali pa v zdravilo, pa tudi v škodo, ako jih prav ne poznamo, in modro ne rabimo.

§. 2. Po naših vertih in kapusnikih raste glavati kapus, ktereга glave v sladko in kisló zelje porežemo. Planinski kapus (*Karviol*) naredi rumeno cvetje, katero žlahno zelenjavo da. Biluš (špargel), salato, škerpec ali

špinačo, kakor peso, rone, repo in korenje vsakdo lahko pozná, in tudi korun (podzemljice, laški bob, podzemelske jabelka), ki po vertih in po njivah rastejo. Čebul, luk in česen imajo močen duh in ojster okus, kakor redkva in hren. Peteršilj se za dišavo v kuho deva.

§. 3. Buče ali tikve rastejo po njivah, dinje in murke ali kumare pa po gredah. V stročju nam zori bob, fižol (bažula), grah, cizara in leča. Sladke, rudeče jagode rastejo po sončnem bregovju, truskelice po vertnih gredah. — Po vodi raste rogoza sodarjem, in terstovje zidarjem v rabo, kolmež pa konjem v zdravilo.

§. 4. Na polju zeleni, cvete in zori sterno zernje, ozimina in jarina, pšenica, rež (erž), ječmen, pa tudi oves, ki v klasovju svoje zernje za meljo ima; v latovju pa proso (žito) in ber za kašo. Koruza (turšica) v strokih zori, hajda pa ojestro voglato zernje ima, sirk da sirkovino za metle. Zernja se ljudje živé, pitana živina redí, pa tudi ptice je rade zobljejo.

§. 5. Po senožetih in ledinah (tratah, livadah) zelena trava raste in živini kerme da, seno, otavo in otavič. Seneni drob se tudi pari za zdravilne obloge. Sladka kerma se

govedini, kislá pa konjem polaga. Žlahno pičo daja detelja, domača kakor nemška. Škorocel daja purčetom, kropive (koprive) svinjam tečno pičo; ni je trave brez haska.

§. 6. Na prodajo se seje konoplja in lan, ki nam dasta prediva za pert, pa tudi like za verve in biče. Makovo zernje da dobro olje, kakor tudi ogeršica in sončnica. Tobak za smodke in za duhan (šnjupavec) po Ogerskem raste. Hmeljevo cvetje (hmeljino) rabijo za pivo kuhati.

§. 7. Kinč in krasota vertov, polja in ledin so mnogoverstne cvetlice, koje nas s svojim žlahnim duhom, ali pa s prečudno lepim cvetom veselé. Dišeče cvetlice so pisani klinčki, sive violice, podoba pohlevne ponižnosti i t. d. Bele lilije (limbarji) so izgled diviške čistosti; rudeče tulipe, prižane georginke krasno cvetejo, pa ne diše. — Po sončnih brežinah nam romene trobentice, bele šmarnice in mali turčki z rudečimi čalmani, mlado leto oznanjajo, po livadah prijazne ledinčice in marjetice, za potokom sinje potočnice cvetó, po germovju bele binkoštnice lepo dišé, in vsi travniki so preprižani zalih cvetlic. 1)

1) Kdo vé, kako se trava seje? Kako zelje? — repa? Ktere sadike se množijo po korenju? — po okah (očesih)? i. t. d.

§. 8. Zdravilne zeliša so v naših krajih kumna, onež (janež), koriander, gorušica in majoron, kojih zernje ali seme se rabi. Zeleni rožmarin, žitrajka, babja dušica, timian, rutica in sivka močno diše, žalbej (kadulja, belostanec) in pa gomilce (koper), melisa (mališnica) daja čaj za ozdravilo vjedalce ali grizenja. Slezovo (ajbeža) perje in korenje daja čaj za kašelj in persno bolenje. Aškarcia, arnika ali roža sv. Antona je za bolečine zlata roža. Svederc (čantara) in tudi pelin sta za pljuča zdrava, metica želodec krepča. Kiselca (kisla detel) čisti kerv, in malo obrajtani konjski rep (armán) nas huje bolezniovaruje, kadar bolehati začnemo. Tako najde psiček svojo pesjo travo, kadar ga grize, pa tudi človek svojo kačjo smert (astromontano), kadar ga strupen gad piči, da se ozdravi, in smerti otme.

§. 9. Lepo uči sv. Duh: „Najviši je iz zemlje zdravila stvaril, in moder človek se jih branil ne bo. Njih moč se je ljudem zaznala, in Najviši je ljudem znanje dal, naj bi ga v njegovih čudopolnih delih hvalili. On z njimi ozdravlja in bolečine hladi; lekar (zdravilčar) pa dobro dišeče zdravila pripravlja, zdravivne mazila dela, in njegovega dela konca ni.“

So pa tudi škodljive in strupne zeli, ktere je potreba dobro poznati.

49. Strupne zeliša.

1. Kakor je vsa zemlja polna darov božjih, tako tudi za vsakim voglom rado kaj strupnega raste, ali gobe ali škodljive zeli. Modri otroci ne jedó jagod, ne zvečijo zernja in ne prijemajo zeliša, kojega ne poznajo, da v nesrečo ne pridejo.

2. Kristavec, svinjska dušica, poknulca ali kuželca (*Stechapfel*) raste po zapuščenih krajih, za plotmi in mejami, ima černo-zeleno, narezano perje, belo cvetje, za komolec visok, košat germ. V ojstri ježici ima černo, strupno zernje; kdor ga zavžije, od strupa lahko izdivjá.

3. Zobnik ali trava sv. Apolonie (*schwarzes Bilsenkraut*) raste za zidovjem po praču visoko, je kosmat in slabo diši; če ga pogledaš, se ti studi. Okoli velike gospojnice po mertvaško blede, rudeče-pisano cvete. Kdor ga povoha, ga glava bol; kateri si pa z zobnikom zobe kadé, se jim potem radi hitro zdrobijo.

4. Pesja, kačja ali volčja jagoda (*Tollkirsche, Belladonna*) raste po hostah,

ima začernalo steblo po 4 čevlje visoko, podolgovato, černo zelenato pérje, černo rudeče cvetje poleti, v jesen pa černo svetle jagode, ki so naj hujši strup.

5. **Trobelika** ali lajnež (*Wasserschirling*) raste za vodami in po močarjih po 3 ali 4 čevlje visoko, ima tolsto, votlo steblo, veliko verhov, po debli dolge lase, pa majhne jamice. Cvete o sv. Jakobu čebulu podobno. Korenine ima velike, peteršilju enako perje; jo prerežeš, iz nje romenkasta, smerdliva voda teče, na jeziku zlo opeče in je naj hujši strup. Tudi na vodi, v koji trobelika raste, živina zboli. Nevarno je dečkom iz nje trobente ali piščale delati.

6. **Mišje zelice** ali smerdljivec (*gefleckter Schierling*) raste za mejami po senčnih krajih, ima kosmato pikasto steblo, in prav po mišje od daleč smerdi. Lehko od njega glava boli.

7. **Pesji** ali divji peteršilj (*Gartenschierling*) po vertih raste, ima vekše peresca od pravega peteršilja, od spodej svetle; ako ga zmeneš, po česnovno smerdi. Dobro ga je potreba kuharcam poznati, da ga v kuho ne denejo.

8. **Podlesk**, čmerika ali ušivec, smertnjak, tudi golobnjak imenovan (*Herbstzeit-*

lose), blede rudeča roža, cvete v jeseni po travnikih, in prihodno vigred lepenje požene. Korenje ima po pol drugi palec dolgo, zgoraj tenko, spodej pa tolsto, hudo strupno tudi zernje. Perje živini škodi; torej ga pridni gospodarji skerbno potrebujejo.

9. **Maslavnjak** ali volčji koren (*Seidelbast*) raste po pustih krajih, pa tudi v ogradih po 3 vatele visoko v obširnih germičih. Recej ima gladek, nekoliko rudeč, že v postu prav lepo cvete po tri cvetlice v šopi, in se po pustem, strupenem duhu lahko pozná. Ako ga povohaš, ti bo nos otekel in te glava bolela. Zernje o gospojnici dozori lepo rudeče. Od jagod se usta izpišijo, po koži mehurci izpusté, veliko žejo in grozoviten masljak naredijo.

10. **Čerlenka** (*schwarzer Nachtschatten*) se najde za mejami in po bregih, blede cvete kakor korún, nizko raste in ima veliko vej, perje začernelo in robasto, v sredi cvetja romen zob, zelene jagode ko grah, dozorele pa svetlo černe kakor černice ali malince, otrokom zelo nevarne. Tudi svinje, teleta in kure od njih pocerkajo.

Veliko strupneja je še hostna čerlenka, ki za vodami rada raste, se po drevju

opreza, po letu cvete, in dozori o mali gospojnici. Njene rudače jagode so živi strup.

11. Volčjek ali hudičevo oko (*vierblät-terige Einbeere*) ima tenko steblo, v verhu štiri zelene peresca, iz kojih spomlad roža pricvete, iz nje pa černo plavkasta jagoda dozori, znotrej rudeča, polna piček ali semena, kar je vse strupno. Po senčnih hostah rada raste. — Škodljivo je tudi kačje mleko ali mlečika (*Wolfsmilch*), če ravno lepo romeno cvete.

12. Kokolj in pijanka (*Tollkorn, Raden*) rasteta po vseh sternenih žitih, strupena zel, posebno kadar je mokra letina. Cvete po Filipovem, klasje požene, in ima rjavkasto, osladno zernaje, nekoliko bolj tolsto od žita. Potreba je pleti in berstiti, vejati in dobro činiti, da se žito očedi. Je v zernju veliko kokolja, bo slab kruh in vsaka jed nezdrava. Škodljivi so tudi klasni rožički (*Mutterkorn*), ljuljka (*Taumelloch*), in vse rjasto, snetjavo žito.

13. Urajnica ali lesjak (*blauer Eisenhut*) raste divji po hribih, pa ga tudi po vertih za kinč imajo. Steblo ima ravno, temno zeleno po 4 čevlje visoko, poleti zale plave zvončike po versti napeljane. Najde se tudi romenkast, ki mu pesja smert pravijo. Po hribih raste v senčnih krajih rudeči napers-

tek imenovan, ki ima cvetje ko škarljat rudeče. Vsi ti so nevarno strupni. Strupen je tudi tobak.

14. Da se kaj strupnega ne vžije, so otrokom trojni nauki potrebni: a) Rože in zeliša, do katerih nam merzi, ktere se vlačno slinijo, po mertvaško, žalostno cvetó, in začernele svetle jagode imajo, so nevarne. b) Vsako zeliše, kojega živina pušča, naj si bo v kermi ali na paši, in ga tudi svinje ne jedó, je strupno. c) V usta ne jemati jagod, ne korenin, ne zeli, ne perés; ne zernja žvekati, česar ne poznaš.

50. Gobe in mah.

§. 1. Gobe in glive so mesnate, nekoliko sočnate rastline, iz tenkih nitek spletene, ki po zemlji, pod zemljo, po drevju, na vodi in pod vodoj rastejo. Gobe so nektare dobre, pa še več je škodljivih in hudo strupnih. Dobro jih je potreba razločiti, da si kdo hudega betega ali celo smerti na gobah ne najé.

§. 2. Dobre gobe so globanje (glibanje), ki imajo rijavo-rudeč klobuk in lepo-bel recelj. Tudi dedeci, rajčki, smerčki (mavrohi) in lesičice se sušé in jedó. Gomoljke ali jajčnice so v oblicah laš-

kega oreha velike, pod zemljo rastejo, koje svinje in pa v to učeni pesi izkopljejo. Drevesna goba po starem drevju raste, se kuha, tolče in za kresanje, pa tudi za rane rabi, da se kerv ustavi.

§. 3. Strupene gobe so večidel gerde viditi, in imajo sploh gnjil, omamljiv smrad, so polzke in sprijemkaste za potipati.

Lepo pisana je mušnica belo rudeča, pa zelo strupena. Muham jo nastavljajo, da od nje pocepajo; za to se tudi muhomor zove. Tudi plesnovec obstoji iz mnogo majhnih gobic, kateri se kakor tenek, belkast ali černo zelenkast prah pomalem kruha, sira, lesu in drugih stvari prijema in jih spridi 1).

§. 4. Mah ima ténke listke, cvet in sad, raste po drevju, po kamenju in po zemlji. Mah povleče cele dobrove, pa tudi travnike, in je travi močno škodljiv. Iz maha se napravijo mehke postelje, in blazine, ako se lepo odbere in posuši.

51. Ozir na rastlinstvo.

§. 1. Pokaj pa da dobri Bog med koristnim zelišem tolika strupnih in

1) Počem razločimo strupne gobe od zdravih? Kaj je storiti, če gob prav ne poznamo?

škodljivih zeli in glote rasti? Zaradi tega, da strup na se vlečejo, in u balernih pomagajo. Človeku je pa dal Bog um in pamet, da škodljive zeli od dobrih loči in se uči jih u dobro obrniti in se škode varovati. Se tako mala poredna zel ali roza, ktere zdravilna moč človeka ali pa živinče odravi, nevarno rano zaceli, nam obilno škoda poverne, ktera ljudem stori, če je prav ne rabijo. Sv. pismo pravi: „Bog je vidil vse, kar je storil, in je bilo prav dobro.“ Le človek pa neumnosti ali pa po grehu, kar je samo na sebi dobrega, u hudo obrne. Tega ne daj Bog!

J. 2. Pokaj pa je toliko stoklasa, plevela in glote med dobrim semenom? To je karen greha, po kojem

nam zemlja osat in ternje, slak, mušec in kostrevo itd. rodi, pa tudi v to, da človeka pridno delati in skerbeti uči. So zelišču na enem kraju škodljive, nam na drugi strani hasnijo. Tako nam praprto na polju škodo dela, pa nam dobro nasteljo daja; tobak kaditi ni vsakemu zdravo, je pa za nekatere bolege potrebno vračivo. Da si ravno prida nekterih še ne poznamo, jih pa še bomo spoznali, da so koristne; Bog kar stori, vse prav naredi.

J. 3. Vsi deli drevja in zelišč so nam v koristno rabo, seme, sad, listje, skorja, sterž ali mozeg, deblo, kakor korenje, in ščavje so ali živini v kladjo, v nasteljo, in polju v gnoj, ali pa človeku v živež, za streho in obleko.

Sploh nam pa drevje in zeliša zrak čistijo, kajli ob soncu živni zrak irdi hajo in razprostirajo. Od todi pride, da je na kmetih med drevjem in zelenjem posebno poletni veliko bolj zdravo in gmetno bivati, kakor pa mestih.

J. 4. Pod kosatim drevjem prebivajo ptice, pa germoju počiva zverina; trava jim daja kermo, in zernje pičo; naj vekši dobiček od rastlin pa človek ima.

J. 5. Drevje daja les za kurjavo, za vsako orodje in hišno pripravo, skorja da črenso, listje nasteljo, gnoj, tudi oglje in pepel se proda in porabi. Ni germoča, ni bilke, ktera bi nam ne dala živca ali pa zdravila.

J. 6. Tudi ma h, če ravno drevju in senočetim škodljiv, piče po visokih gorah

dež iz oblakov, nataka studence in re-
ke, varuje drevice prehude zime, o-
hrani perst in seme po skalovju, da
ga veter ne pomete, in pečuje gola
ne ostane. Beli mah, kateri po gorah
raste, je naj bolji lek za sušico. Ko-
liko veselja in radosti nam svetlice
stori, kojih se ne moramo nagledati,
ne naduhati! Vsaka rožica, koja se
veselo v jasno nebo ozira, nam kaže
dobrotljivega Stvarnika, vsako zrnco,
koje Bog tako čudno množi in nam
v živež deli, nam veli hvaliti Boga,
ki nam vse da.

52. Prazen klas.

Ko je bilo žeti čas,
se je uklanjal žitni klas,

eden pa vrdiguje glavo
čez vse druge zlo girdavo,
in se je s tim napih'val,
da je z glavoj ravno stal.

„Kaj bi polna glava bila,
ne bi se tak povzdignila:

mu tovarš odgovori;

prazna glava to stori.“

Se čez druge povrdiguješ,
prazna glava oznanuješ.

Kdor u resnici kaj velja,
je ponižnega serca.

53. Spoznava rudstva od persti in kamenja.

§. 1. Rude se zovejo sploh stvari ali trupla, ktere ne živé in ne občutijo, tudi ne rastejo od znotraj, ampak se le po zunanjem nabiranju enakih delov vekšajo. Rudstvo je v zemlji, in posebno v hribih, in se razdeli v 4 poglavitne razpole, koji so: 1) persti in

kamenje, 2) soli, 3) zažgavne rudstva, 4) rudnine za kovati.

§. 2. Persti so mnogoteri razpoli, večidel pomešani, tako da se težko čista perst ednega razpola najde. Naj imenitneje persti so: il (ilovica ali ilovka), vlačna, rjava ali začernéla perst, ktera se v ognju uterdi, iz koje lončarji lonce in drugo glinasto posodo, pa tudi opeke za zíd in streho delajo. Kremenica z lugovoj solijoj v ognju steče in nam steklo da, šipe za okna, in kozarce ali kupe za piti, kakor več drugih lepih in dragih steklenih reči.

§. 3. Apnica se v ognju v apno sožge, in iz nje lepe podobe delajo; s kredoj pa pišemo. Puhlica se v ognju ne spremeni, in pognojena, pa z drobnim peskom mešana rodovito zemljo da. Peščénica se imenuje rahla, pa borova zemlja na polju, ktero je potreba dobro gnojiti. Morska pena je mehek, belkast kamen, iz kojega se tobačne pipe delajo. Pések in kremenje se zove zdrobljeno kamenje. Lap or razpade, in rodovito perst da.

§. 4. Navadno poredno kamenje se za zidanje rabi, in je pšenični ali apneni kamen, ki se da v apno sožgati, in pa reženi ali černi kamen, kateri je rad moker. Lehek kamen se da rezati, kremenje tud ogenj daja.

Plenasti kamen lepe plošče daja za streho kriti, pa tudi tablice za pisati. **Mramor** ali **marbelj** je bel, črn, rudeč, zelen in mnogih boj, iz kojega se tlaki za cerkve, pa tudi imenitni stebri in kipi ali podobe režejo. **Brusni kamen** se rabi topo ali skerhano orodje brusiti.

§. 5. **Dragi** ali **žlahni kamni** so: beli **diamant**, tako terd, da steklo reže; pa tudi svetel ko luč, ako se lično obrusi. Ima višjejo ceno od zlata in srebra, je oko imenitnih perstanov in lepotije naj imenitnejši kinč. **Žlahni kamen safir** je moder ali plav, **rubin** červen, **smaragd** zelen, **hiacint** rudečkast, **topas** romen, **ametist** je violičnat, **karniol** rudeč, **krizolit** zelenkast, in mnogo-verstni **glot** (kristal) steklu podoben.

54. **Soli** in **žgavne rudstva.**

§. 1. **Sol** se imenuje vsaka stvar, ktera se v vodi lahko rastopi in na jeziku občuten slaj ali okus stori. **Kuhinjska sol** se najde v podzemeljskih jamah, se koplje, rastopi in slana voda v kotlih pokuha, ter nam dá lepo belo sol. **Morska sol** se ob bregih morja ali slanib jezer dela. **Kamna sol** je

živini posebno zdrava in tečna. Sol je lepa podoba modrosti in pravičnosti.

§. 2. Solitar se dela iz solitarske persti, ktera se po mokratnem zidovju nabira. Solitarna perst se v posodo nasiplje, ktera ima sukničasto dno, posoda se postavi na drugo posodo, v katero se s politoj vodoj precedi. Nabrana gošča se kuha, voda izhlapi, in ostanki dajo solitar. Solitar se deva med žveplo in oglje, ter smodnik (pulfer ali strelni prah) stori.

§. 3. Vitriol je rudninska sol iz železa, kotlovine in cinka. Rabi se v črnilo, za černjenje mnogoverstnih priprav; posebno se usnje ž njim čerai. Tudi galún je sol, zdravilo zoper divje meso v ranah, pa tudi za barve žive storiti. Lugasta sol (potašel) se iz pepela kuha, ter za steklo in milo (žajfo) vtrebuje.

§. 4. Vinska sol, bersa ali streš (Weinstein) se vinskih dog prime, iz vinskih sodov nakaplja, in vlažno zdravilo dá. Veliko je še drugih slanih kislín in grenkih soli, ktere zdravniki za vračtvo ali lek, umetalniki pa v svojo rabo oberniti znajo; kdor jih pa ne pozna ali jih varno ne rabi, se lahko hudo opeče.

§. 5. Žg'avne rudstva se dajo žgati

in za netilo ali svetilo rabiti. Tako je gorsko olje, ktero se iz živalstva in rastlin dela, in le malo pravega loči. Teče navadno z vodoj iz gorkih tokav, je rjavkasto ali zelenkasto in neprijetno diši. Ako z vodoj ne teče, se v zemeljno ali gorsko smolo premeni.

§. 6. Šota ali torf obstoji iz persti sognjutih žival, rastlin, korenin in gorskega olja, se koplje, suši, in namesto derv ž njim kurijo. Premog (gorivni kamen) iz železnatega ila in apna, z gorskim oljem navdan, je črn; svetel in večidel zlo terd, ter dobro kurjavo da. Jantar (Bernstein) romen in svetel ko češnjeva smola, se najde na pomorjih; se pa tudi iz zemlje koplje, in se da lepo stružiti in rezati v mnogotere drage reči.

§. 7. Žveplo ali sumpor da žveplenke; žvepleni cvet ali moka je zdravilo, kakor tudi žveplena sol. Svinčnik se ko svinec lišči, je nekoliko tolst, in v ognju ves zgine; iz nje ga se olovke ali čerčki za pisati delajo.

55. Rudnine.

§. 1. Rudnine se poznajo po teži, se posebno svetijo, se dajo v ognju raztopiti in kovati. V rudnikih se kopljejo ali čiste, ali z drugimi stvarmi pomešane, ter se v plav-

ših cedijo, in pod kladvom na kovalu v mnogo koristnih reči porabijo. Nad 20 razpolov rudnin poznamo; naj bolj znane so:

§. 2. **Zlato**, žolto ali romeno, med vsimi rudninami naj težje, razun platine, je naj čisteje, se da naj rajši kovati in raztegniti, ter se v živem srebru stopi. Iz ednega zlata (cekina) napravi zlatar po 300 zlatih listkov, kojih vsak po tri čveterovogelne pavce (cole) obseže. Pregovor pravi, da se z ednim zlatom cel konjnik pozlati. Zlato se čisti v peči ognja, človek pa v peči terpljenja.

§. 3. **Srebro**, lepo belo, se najde čisto ali z drugimi rudami namešano. Šestnajst lotov čistega srebra se marka imenuje. Kadar dnarje ali žlice in druge sreberne reči iz nje ga delajo, ga s kotlovinoj mešajo. Petnajst lotov srebra in zravno en lot kotlovine se pravi petnajstlotno srebro; trinajst lotov srebra in tri lote kotlovine pa trinajstlotno srebro.

§. 4. **Kotlovina** (kufer) se najde čista ali v drugej rudi zmešana. Ena libra kotlovine zmešana z osmimi loti cinka da lep želt mesing ali méd (toč, pirinač); ena libra kotlovine in 26 lotov cinka da lep tombak, kakor zlato. Zvonovni bron se stori, ako se kotlovina ali mesing s cinom stopí, iz kojega se zvoni, topi in več drugih ropotij zlije. Kisli-

na ali jesih v kotlovini naredi strupen zelenjak ali volk (*Grünspan*); zato se mora kuhinjska posoda iz kotlovine dobro pociniti, da kuha ali pijača iz take posode ne bi zdravju škodila.

§. 5. **Kositer** (cin ali olov) se v rudi najde, in je pogosto s svincom namešan; nevarno je torej slane in kisle jedi v cinaste posode devati, kajti se svinec s kislotoj zjē in zdravju škodi. **Svinec** je za zlatom naj težji, pa tudi naj mehkeji. Naj več se svinca za strel porabi, pa tudi v loš posode in v druge umetnalne reči, ktere je varno rabiti potreba, da se med jedi ali pijo ne primeša, in se ljudje ne ostrupijo.

§. 6. **Železo** je naj koristnejša ruda, se pa tudi naj obilniše najde, ktero se v rudnikih koplje, v plavših cedi, v fužinah obdeluje in v kovačnicah pod kladvom v mnogoverstno železnino pokuje. **Jeklo** je čisto, zlo uterjeno železo, iz kojega se noži, kose, serpi i t. d. delajo. **Rja** se ga na zraku in v vodi prime in železo zjē. Tudi **magnet** se k železni rudnini šteje, kajti železo na se vleče, in prosto viseč (kalamito) se vsigdar s svojim koncom v eden in ravno tisti kraj sveta (v séver) oberne. **Kalamičnica** (magnetička igla)

vedno v severni kraj kaže, in mornarjem v ka-
žipot služi.

§. 7. Živo srebro se belo sveti, je težko
in tekoče, se rabi v zdravilo in [v umetalne
reči; je pa tudi strupno umetalnikom, ako se
ne varujejo. V zrakomerih nam kaže težo
zraka in vremena spremin, v gorkomerih
pa toploto in mraz po svojih stopih.

§. 8. Zlato, srebro in platina se zovejo
dragine ali žlahne rudnine; nežlahne so
kotlovina, železo, cin in svinec. Iz zlata, sreb-
ra in kotlovine se dnarji kujejo, da se kup-
čija polajša; pa tudi zlatarji veliko zlata in
srebra za kinč in za drage posode porabijo.

56. Ozir na rudstvo.

1. Čudna je rast rudnin v skrivni delav-
nici prirode ali nature, kako se vekšajo; pa
tud čuden je njih razpad, kako se zopet v
prah spremené. Tudi kamen se zdrobi, zlato
in srebro pogubi, ter nam priča, da ni kaj
stanovitnega na svetu. Čudne so skrivne moči,
ktere je Stvarnik prirodi dal; cela narava je
bogata skladnica čudežev in darov božjih.

2. Kako prečudno je bogastvo narave po
celej zemlji razdeljeno! V globokih jamah in
visokih gorah ima natora skrite svoje zakla-

de, naj si jih ljudje iščejo, in najdene v prid obdelujejo.

3. Brez truda na svetu kruha in zaslužka ni, pa tudi marljiv in umen človek povsod bogato mater zemljo najde, ki ga redi in mu pravi: Človek le komaraj in Bog ti bo pomagal. Najdel boš na zemlji, pod zemljo, v gorah in brezdnih dovolj blaga; vse je v božjo čast in pa v tvoj prid stvarjeno.

Kladvo in železo.

Enkrat je železa mila

se nad kladvom potožilo:

„Kehaj mene tak' kovat';

saj sem tudi jaz tvoj brat.

„Kaj me boš tako tožvalo,

je železa kladvo djalo;

kaj se jeziš nad meno,

saj trpim tud' jaz s tebo.“

Le železa se spomnimo,

kadar božički trpimo;

*ako nam Bog kladuc da,
bod mo serca usmiljen'ga.*

57. Smerten strup na mizi.

1. Kakor dobre in koristne so vse stvari, tako lahko si jih človek iz nevednosti ali hudobije v strašno škodo in v nesrečo oberne. Za vsakim voglom raste za neumne ljudi bolezni in smert, pa tudi na mizo se lahko strupnih jedil in pij postavi; torej je varnosti potreba.

2. Pogosto se muham strup nastavi, in otroci se ga naližejo. Ako ravno hitro ne pomerjejo, vendar tako dolgo bolehajo, da je po njih. Tako je gospodar skledico melje z mišnicoj za podgane namešal, na peč postavil in svoje pote šel. Gospodinja meljo najde, in iz nje žgancov skuha. Vse jedce težave primejo; gospodar in gospodinja od tega strupa umerjeta, le družino so še oteli.

3. Silo nevarna je v kuhinji kotlovina, bakrasta (kufrasta) posoda, kakor tudi s slabim cinom lošena. Skerbno se mora čediti, umivati, in večkrat s cinom oblit, da se kislina ne zajé, in zelenjak (zeleni volk) ne učini, ki je naj hujši strup. V nekem velikem mestu so v takih kastrolah diakom (študentom)

rib na jesihu za večerjo napravili. Ponoči vsi zbolijo, in veliko jih je pomerlo, ki so tih rib in z njimi zelenjatega strupa povžili. Tudi lošani lonci so nevarni, ako loš dober ni in ga kisline svedó. Potreba je vso romeno, rudečo ali zeleno lošeno posodo s kisom in z vodoj prav dobro pokuhati, ali s kropom pridno poplahniti; kar si naj dekleta zapomnijo. Medene (mesengaste) posode, pipe in tako orodje tudi ni varno, ako se prav čedno nima.

4. Kuharicam in kuhinjskim deklam se nikoli dovolj ne dopové, kako potrebno je vse lepo čedno ohraniti, naj bo zabela ali pomije, skleda ali pomipjak. — Mestna gospa je v neki kerčmi na kmetih pečene piščeta jedla in od njih hudo zbolela, da so bile piščeta ravno prav dobro pripravljene. Zvedelo se je, da tista kerčmarica vrelo maslo v bakrasto posodo izliva, kar ji ga od pohanja ostane. Cin se je razpustil, zeleni volk naredil in masla prijel. Tega zelenkastega masla je vzela in tako gospej pečenko ostrupila.

5. Marsktera pitna posoda je tudi zdravju škodljiva, na pr. cinaste bariglice ali flaške, kupice ali kozarci, kateri imajo veliko svinca v sebi, in niso skerbno oprani. — V nekem lituži je veliko ljudi pilo in zbolelo. Mož, kojemu je slabo prihajalo, vse preišče, ter na

oknu v svinčati posodi prav hud jesih najde, ki je svinec objedal in strup delal. Z ovim kisom je gospodinja solato napravljala, in tako gostom strup na mizo nosila. Kerčmarji, kateri s svinčanim skladkorjem vino sladé, so ubijavci.

6. Mleko, smetano, in ovake stvari je potreba skerbno pokrivati. V neki hiši je gospa kavo pila in dobro verhnjo prav prav hvalila, pa vender od nje zbolela. Mleko je na oknu stalo, pod oknom so pa apno suli; apneni prah se je na verhnjo vlegel, in smetano škodljivo storil.

7. Naj bolje stvari škodljive postanejo, ako se skvarijo, p. smradljivo meso, ali od bolne žvine, gnjile, opolzle ribe, gnjil sir, kruh iz operhle moke ali takega zernja, v kojem je veliko kokolja ali ljuljke. Škodljivo je vse plesnovo, posebno pa klobase, če niso prav kuhane ali povojene. Posebno se je varovati kervavih klobas v mehkiem vremenu.

8. Kaj je storiti v strupeni nevarščini? Čutiš, da si kaj strupenega vžil, in te jame v želodcu peči, neznano žejeti, in se ti hoče tergati, te po udih mika, se ti temni in po glavi moti, brez pomude po zdravnika pošlji, hitro bi bilo zamujeno.

9. Pij prav veliko mlačne vode, popij tu-

di ene žlice raztopljenega olja, naj strup izplava, se vzdigne in želodec izprazni. Se noče vzdigniti, pero v olje pomoči, in z mehkim perom gerlo požegetaj.

10. Nalij ročko, ali kako drugo posodo z mlačno vodoj, vlij na yodo beljaka jajčnega prav veliko, in pij, kolikor moreš, da se želodec izterga, in strupa iznebí. Kadar se izprazniš, pomešaj jesiha in vode, posladi s sladkorjem ali z medom in pij. Ako strup betežnika omoti, je dobro limono v močno kavo ožéti in mu piti dati, ali mu pa prav slane vode postreči.

58. Čudni magnet.

Učitelj so svojim učencom pomenito igro pokazali. Vzeli so magnet v roke, in so rekli učencu, naj ključ na magnet pritisne; in poglejte! ključ na magnetu obvisi, kakor bi ga prikelil. — Po tem potrosijo železne pilovine na gladko mizo. Pod mizoj z magnetom sementertje vlečejo, in odpilke po mízi skačejo, kakor bi plesale. Temu se deca zlo čudijo, ter učitelja prosijo, naj jim povedó, kako je to.

„Vam te prikazni razložiti ne morem, zakaj se to tako godi,“ so gospod šolski djali; „to pa lahko spoznate, da čara ali coper ni. Da

magnet to dela, sami vidite; zakaj tako dela, le Bog vé, ki mu je tako moč dal. Bote kdaj kaj videli, in ne razumeli, kako se godi, na čudni magnet pomislite, in se vsake prazne vére varujte; pa tudi ne pozabite, kolika je skrivnost božje moči, katero je Stvarnik mnogoterim stvarjem dodelil.“

„Jeli pa tudi véste, čemu je Bog magnetu tako moč dal? Poznate velikotero korist magneta? Naj koristnejša lastnost magneta je, da jeklena igla, ako jo z magnetom nagladiš in na ojstrico ter na ravno na sredo položiš, se vedno v severno stran zavrača, in séver kaže. Le pogledajte malo sončnico (sončno uro), ktera magnetno iglo, sulci podobno, ima. Kakor jo obrnem, magnetna igla na severno stran pokaže. Po tej igli so ure načertane, in če se na sonce postavi, nitka sence pokaže, koliko je.“

„Veliko imenitnejši orod (nastroj) magnetne igle imajo mornarji, ki se kompas imenuje. Po kompasu spoznajo cesto v daljne tuje kraje, tudi v temni noči in v oblačnem ali meglenem vremenu. Svoje dni so mornarji le po soncu in po zvezdah svoj pot spoznavali, ter si niso po širokem morju upali, kajti so se bali, nebeške luči zgubiti; zdaj po kompasi lahko prerajtajo, kde so, kako daleč jih je

zaneslo, koliko vožnje še imajo v namenjen kraj.“

„Koliko dobrega narodom mornarija prinese, se ne da dopovedati. Kupčija se je po morju na vse kraje in déle sveta razširila, svoje blago lahko v daljne kraje drago poprodamo, kder ne raste, in iz drugih deželá blaga dobimo, kojega pri nas doma ni. Na ednem brodu ali barki se po morju več blaga prepelja, kakor bi ga tisuč vozov po čveterici vpreženih peljati zamoglo, in pa tako naglo, da je vožnja po suhem k vožnji po morju, kadar je dober veter, kakor polževa ježa proti konjevi. Koliko novih delov in krajev sveta so brodnarji najdli! Koliko novega in krasnega so po morju ljudje spoznali! Tudi svete vére luč je po morju med nevérne narode na vse kraje zasijala. Poglejte, koliko in kaj se s pomogoj maličke magnetne igle stori. Kako mogočen je Bog, pa tudi moder in dober, da človeškemu umu vse to spoznati da!“

59. Sv. Auguštín in mladenčič.

Visoko učeni in bistrourni cerkveni očak sv. Auguštín je v svojem mestu Hipo na Afrikansem, kder je škof (vladika) bil, knigo pisal od same presvete Trojice. Globoko in

visoko preišljuje neizrečeno skrivnost, jo človeški pameti razumljivo pokazati, ter se za morjem sprehaja, in svoje dušne moči težavnega djanja vedri.

Ugleda enega dne mladenčika prezalega za morjem sedeti, in z žlicoj vodo morja v jamico na pesku plati. Auguštinu, blagemu detomilu, igra otroka dopade, ter ga prijazno pobara, pokaj tako hiti vodo morja zajemati. „Hočem vse morje v ovo jamico pozajeti,“ mu dečič odgovori. Posmehljaje se mu sv. Auguštin pravi: „Aj da te! to ti pa ne bo mogoče.“ „Ne?“ mu fantič resno reče; „poprej bom jaz vse široko in globoko morje v to jamico pozajél, kakor boš ti prečudno skrivnost presvete Trojice razumel in zapopadel.“ — Mladenčik to izustil in zginul je; sv. Auguštin pa spoznal, da mu je Bog po angelu naznanil, kako prazno je razlagati človeškemu umu, kar je nerazumljivega.

III. Naravoslovje.

33. Naravoslovje sploh.

§. 1. **K**amor pogledamo, vidimo mnogo-terih stvari božjih, kojim ob ednem pravimo **n a t o r a**, narava ali priroda. Spoznava tih stvari se zove **n a r a v o s l o v j e**, ki nas uči njih lastnosti in spremenke, nam pokaže vzroke in zakone ali postave, po kojih se spreminjajo, in nam zvedoči, da se pod solncom kaj ne pripeti brez vzroka. Naravoslovje nam je prečudno lepo ogledalo, v kojent gledamo, kako moder, mogočen in dobrotljiv je Bog, kateri je vse to tako čudno stvaril in ohranil; nam tudi kaže, kako bister je človeški um, ki toliko čudne reči iznajde in spozna, pa tudi neumen, kdor na vraže vero in upanje ima.

§. 2. **V**se kar prostora vpotrebuje, ter se videti in čutiti da, se **t e l o** ali truplo zove, na pr. voda, zrak, kamen itd., ki ima svoje občne in posebne lastnosti. **T e l e s a**, imajoče

veliko luknjic po sebi, se pravijo rahle, ali netverde; goste in čerstve pa, ktere le malo luknjic imajo. Tako vidimo luknjice na kruhu, siru, na lehkem kamenu, ne pa na terdem kamenu. Koža človeška je tako luknjasta, da najdemo skoz dobro oboroženo očalo na prostoru kože za srebern grož velikem nad 100,000 luknjic.

§. 3. Vsako telo, ki iz delov obstoji, se tud na dele razdeli, in se zove razdeljivo. Moč, ktera dele telesa skupej derži, se pravi vlačnost ali vlačivnost. Se deli slabo derže, so telesa tekoče p. olje; se pa deli močno deržijo, se velijo telesa čverste, p. les. Terdo (tverdo) je, kar se lože raztolče, kakor razseka; kerhko, kar se da raje ulomiti, ko ušibiti; mehko pa, kar lože raztegemo kakor raztolčemo. Vlačivno je, kar se vsločeno zopet samo kakor pero itd.

§. 4. Čudno premenjuje se te lastnosti telés gorkota. Razgreje se talovino ali železo, bo mehko in teklo kot voda; se ohladi, se utrdi. Verzi žereč žebelj v merzlo vodo, postane kerhek in se ti pod kladvom zdrobi. Gorkota ali vročina telesa nategne, mraz ali zima jih skerči in stisne; kar je človeku vedeti lepo in koristno.

§. 5. Vsako telo na dno srede zemlje

tišči, in to lastnost imenujemo težo. Teža stori, da kamen na zemljo pade; in naj se ravno zemlja suče, vendar lahko terdo stojimo in ne pademo, kajti nas zemlja na se vleče. — Veržeš kamen na visoko, njegova hitrost pada ali se manjša; izpustiš kamen iz višine na globoko, njegova hitrost raste, in globokeje ko pade, teže telebi. Zato toča tako hudo potolče, kajti visoko pade; tudi človek lahko pade in težko vstane, in kamen po bregu čedalje hitreje se taka. Po ravno tej teži se tudi kecalo na uri maja, in cveketalo ali olovnica na meri kaže ravno in krivo.

§. 6. Vsaka terda stvar na svojem težišču stoji ali leži; zgubi svoje težišče, omahuje in pade, ako se ne podpre. Tako na obeh nogah ravno stojiš; vzdigneš levo se na desno nagneš, da ne padeš, in če na herbtu koš neseš, se naprej deržiš. Podložiš podolgovato težo na sredi, narediš zvod na dve enake rami, kakor tehtnico na dve torili; niste rami enako dolge, teža za toliko raste, zakolikor se težišču podloga odmika, kakor na tehtnici z eno ramo, na kojoj kembelj (knebelj) po zarezah obešamo. Po dolgoti zvoda od podloge težišča raste s težoj tudi moč; po zvodu se torej toliko lahko vzdiga les in kamen itd.

§. 7. Vsaka tekoča stvar, ako je v miru, ravno ali navpik stoji po svojem ravnotežju; in ako jo iz ene posode v drugo po cevi napeljaš, tako dolgo teče, da v obeh posodah ravno visoko stoji. Po tej ravnotežnosti vino po cevi iz soda v sod, voda iz hriba v hrib teče in vodomete nareja. — Kako čudne so lastnosti božjih stvari, in kako koristno jih je premišljevati, Bogu v čast, sebi pa v hasen!

61. Zrak ali podnebna sapa (luft).

§. 1. Podnebna sapa ali zrak je čedna tekoča stvar, ktera celo zemljo obdaja in vse živi. Po vseh krajih in špranjah, po vsaki žilici teče, in išče povsod enako razprostrti se. Bolj nam je zraka potreba, ko vsakdanjega kruha; kder žive sape ni, je smert. Ako sape ne vidimo, jo pa čutimo, kadar z rokoj po zraki potegnemo. Obod sape krog zemlje se zove sapokrog ali zrakomorje, koje se nam od daleč pruno ali plavo vidi.

§. 2. Po zraku plavajo dišave in smrad, po zraku pride luč in glas; po zraku letajo ptice, pa se tudi v razpetih balonih ljudje vozijo. Je sapa čista, nam sonce lepše sije, je mokrotna, polna čadov ali soparjev, sonce in

mesec blede svetita, in tudi zvoni motaeje pojó. Čisteji ko je zrak, bolj je nam zdrav; nezdrav pa poln prahu, mokrih škodljivih so-parjev.

§. 3. Zrak ali podnebna sapa se nategne in se skerči, ter svojo težo ima, to da je veliko bolj lahka od vode, ali kake druge tekovine. Tako vina po cevki lahko iz soda — vode iz vodnjaka potegneš, pa tudi vodo v brizgljo zajemaš in po cevi goniš daleko in visoko. Sapa se da v ozek prostor stisniti, pa se tudi spet naglo nategne, kakor v veterni puški, iz koje vstreli. Tudi smodnik ima svojo moč od sapa v njem zaperte, ktera se naglo raztegne, kadar se posmodi, in pokne z veliko močjo.

§. 4. Kakor je vreme jasno ali oblačno, vedro ali deževno, je sapa ali zrak tudi lahkeja ali težeja. Po tem nam kaže živo srebro v stekleni cevki, ki je od zgoraj zaperta, od spodej v zavihhi pa odperta, težo podnebne sapa. Po takem vremeníku (zrakomeru) se vreme prerokuje, tako, da bo vedro, kadar srebro visoko stopi; če srednje stoji, se vreme rado premeni; pade srebro zlo globoko,

4) Vse to in tako je dobro učencom pokazati, če se ima.

bo lahko vihar in dež. Bolj naglo ko srebro vstaja ali pada, hitreje bo drugo vreme.

§. 5. Imajo na oknu možunca, kateri se pred dežem pokrije, in odkrije, kadar bo vreme lepo. Kako je to? Znotrej, kder se roka telesa derži, je struna vdjana po tenki cevki, na struni pa roka s klobukom prilimana. Je ob deževju zrak močárni, se struna stisne in toliko zasuka, da možunec klobuk na glavo potegne. Se vreme zvedrí, se tudi struna nategne in kakor sveder toliko posuče, da se možek odkrije. V nekih krajih obesijo na okno velik pesji stric ali osat, in pravijo, da če se stisne, bo dež; se razšopiri, bo lepo vreme. Tudi stare rane in slabi zobje z bolenjem po zraku drugo vreme napovedó; pa na vse to se ni vselej zanesti; kakor pač veter potegne.

§. 6. Veter vstane, kadar se podnebna sapa ali zrak omezi, in tako dolgo piha, dokler se zrak ne vpravna, kakor voda, v kojoj kamen veržeš. Gorkota in mraz, posebno pa ogenj pozemeljski in nebeški veter naredé. Vetrov je veliko, kateri se po krajih sveta zovejo, iz kojih pihajo. Nam naj bolj znani so:

6) Imajo vetri v kakem kraju druge imena, naj se deci povedó. — Kteri veter pri nas naj huje piha? Kdaj?

topli jug, merzli séver, mokri vogeršek ali vzhodnik, in suhi gornjak. Po zdolcu in jugu pravimo, da bo dež, po vogeršku in krivcu sneg, po gornjaku pa lepo vreme. Ako o jeseni ali spomladi na večer sever ali gornjak diha, bo rada drugo jutro slana; piha po zimi jug, sneg kopni in se led tali. — Vetrovi so velika božja dobrotá, ki nam sapo čistijo, škodljive soparje razženó, gonijo veternike po suhem in barke po mokrem; burja ali vihar pa tudi drevje polomasti, strehe razterga, in velike vozove na cesti prekucne. Po Azii in Afriki smertni veter včasih piha, ki ljudi in živino na priči zamori, ako se hitro ne potuknejo.

§. 7. Glas vstane, kadar se zrak ali sapá s kako stvarjo potrese, p. z rokami ploskne, ustrelí ali po struni potegne. Se zrak od kake stvari močno trese, doní; se polagoma maha, šumi. Se glas v skalovje, drevje ali kako drugo terdo stvar zaletí, odleti in se nam oglasi. Oglas, jek ali odmev nam po dve, trí in več besed ponovi; kar otrokom posebno dopade. Glas se razlega na vse strani, in preteče v 1. sekundi čez 500 vatlov prostora.

7) Kako se je godilo dečku, kteri je v šumi svoj oglas slišal, in je mislil, da ga kdo ukarja? Kaj pa je ponočni ali divji lov?

Po glasu se lahko vé, ali je blizo ali daleč kdo ustrelil, in kedar se bliska in treska, jeli je blizo ali daleč treščilo. Premočen in prehitert glas ušesom škodi; ni torej varno na uho pokati ali za uho vdarjati; lahko bi človeka oglušil.

§. 8. Naj bolj zdrava sapa je po vertih in poljanah, naj bolj čista po planinah; zato so ljudje v takih krajih čversti in rudeči ko mleko in kerv. Naj slabša sapa je po velikih mestih, po zapertih izbah, v zidovju, kamor veter ne more. Gorí v kaki sobi veliko sveč ali svetilk, je preveč ljudi v tesnobi, se zdrava sapa povžije in oslabi, luči začno mračno goreti in ljudi težava obhaja. Kdor hoče v zdravi sapi bivati naj okna odpre, posebno kadar sonce sije, in naj vsak dan prebivavnico prevetri. V jesen in o vigredi sobe prezgodaj ali pa prepozno v mrak odpirati ni zdravo, in tudi ne, kadar je vreme deževno.

§. 9. Gnčila sapa, življenju nevarna se najde po dolgo zapertih kletih, v vodnjakih in v podzemeljskih dupljah. Po močarijah in mlakah se tudi goreča sapa naredi, ktera po močarnih krajih leta. Z ovoj sapoj po mestih nlice razsvetlé. Huda, kislá sapa se učini

8) Jeli je zdravo, da se po zimi čumnate preveč zapirajo, okna zabijajo itd.?

iz tlečega oglja, in pa po kletih, v kojih se novo vino kisa. V ovaki sapi luč ugasne, človeka in živino zaduši, ako se hitro iz nje ne potegne. Oglje v sobo nositi jo zagreti, je smertna nevarnost.

§. 10. Kadar moraš v hudo sapa iti, odpri popréj take kraje, naj zdrava sapa skoz vleče. V podzemeljske berloge ali štirne verzi goreče slame, ako se nima kaj vneti. Gobo v dober kis ali v jesih pomoči in pod nos priveži, napravi luč na dolgo palico, in pred seboj sveti. Vgasne luč, hitro nazaj izbeži. Tudi pomaga v take nevarne kraje strelati.

§. 11. Kadar dihamo, zdravo sapa na se potegamo, ktera se v pljučih kervi prime, nezdravo pa izdihamo. Sapa torej hujše smerdi od človeka, kateri znotrej gnjije ali pa čednih ust nima. Manjši ko je prostor, in več ko ljudi v njem biva, popréj se sapa spridi, in je nezdrava. — V močarnih krajih prebivati ni zdravo, tudi ne gnojnice pred pragom imeti, ne dišečih rož ali sadja blizo glave devati, še manj korit in smerdljivih pominjakov v stanici terpeti. Mokrotne čumnate so zelo škodljive, tudi z apnom v novo pobelene, dokler se ne posušé. Škodljivo je pri vratih ali

11) Kaj je storiti, da vam sapa iz ust smerdela ne bo?

na oknu biti, skoz ktere sapa vleče, posebno če se potiš. Hladna sapa je vedno bolj zdrava ko pretopla, samo varovati se imaš, da se ne prehladiš. Naj dražej blago je zdravo telo; naj bo tudi skerb za zdravje velika.

62. Ogenj in luč.

§. 1. Ogenj je tekoča, lahka stvar, ktera kakor toplota v mnogoterih rečih živi, na pr. v vodi, v olju, v živem srebru. Se tem stvarem toplota vzame, se sterdi, voda bo led, živo srebro terda ruda. Brez toplote bi ne živeli ljudje, ne živina, bi ne rastlo kaj; vse bi bilo terdo ko led in kamen. Nas toplota močno greje, ji pravimo vročina; ni toplote, in nas zebe, je mraz in zima.

§. 2. Toploto oživiš in ogenj vnameš na soncu, ako s steklenim očalom sončnih žarkov nabereš, ter jih na dobro gobo ali kaj suhega napelješ. Ogenj se ukreše, in divji ogenj učini, če dva lesena hloda glodaš. Žvepleni klinčki ali vžigalice se na ders vnamejo in ogenj dajo. Mokra kerma se sama užge, ako suhe ne spraviš. Skriven ogenj žganje ima, in po pravici ga Indiani ognje-

2) Zakaj ni otrokom zdravo kave, vina ali pa clo žganja piti?

no vode zovejo. Tudi človek ima poseben ogenj v svojem životu, kateri za toliko dalje živi, za kolikor manj skoz jezo, nečistost in druge strasti va-nj pihaš, ali ga s hudaj premočn o j pijačoj ne polivaš. Po navadi človek dalje živi, kateri je bolj merzle, kakor on, ki je preognjene kervi.

§. 3. Ogenj je žlahna stvar, dokler ga varujemo; pri ognju živež kuhamo, pečemo, ž njim netimo sobe po zimi. Z ognjem ume-talniki delajo, čedijo železo, srebro in zlato, kakor vse druge rudnine; in težko najdeš stvar, koje bi se toplota ne prijela, in jo ogenj ne premenil. Ogenj nam pa tudi posestvo vpepeli, ako ga ne okovarimo. Ogenj se nam pokaže v žerjavki, ali pa v plameni, pa mora sape ali zraka imeti. Zato rajše na vetru gori, in huje ko piha, bolj plameni. Več ko je plamena, manj je dima, ki iz kurjave vstane.

§. 4. Ker toplota telesa razprostira, zima jih stiska in sterdi, se vidi na toploméru koliko stopinj ima toplota nad ledom, ali mraz pod ledom. Topleje ko je, bolj se živo srebro nategne in raste; merzleje ko je, za toliko huje se stiska in pada po stekleni cevki. Po

3) Kako otroci naj hitrej zažgejo in pogorenje načinijo? Česa se otroci imajo pri ognju varvati?

toplomeri se lahko že na večer sodi, jeli bo prihodno jutro slana.

§. 5. Se voda vgreje in kipi, toplota sopuh vzdiga, kateri toliko moči dobi, da pokrivavko privzdigne, in zaperto posodo razžene, pa tudi v veliki gorkoti še tako terde kosti mehko skuba ko kašo. Tako pariyo vodo v velikih kotlih, da hlapí; in ta čudna moč sopuha modro vravnana goni hlapone po železnicah, parobrode po vodah, in čudno velike parostroje v tovarnah.

§. 6. Kakor ima ogenj toploto, tako tudi svetlobo dá in luč stori. Luč se nam zdi čudno tenka, tekoča stvar, ktera od sonca in drugih svetlih predmetov izvira, in nam stori, da gledamo in vidimo. So telesa, skoz koje se luč sveti; pravimo jim prezirne (ali svetle, prozračne) telesa, kakor steklenina; druge so neprezirne ali temne, kakor naša zemlja. Žarki so čudno tenki in na ravnost širijo; pa še veliko čudneja je luči hitrost, veliko hitreja ko glas; in potem se nam poprej zabliskne, ko zagromi, kadar daleč od nas vdari, tudi poprej ugledaš ogenj, kadar ustrelí, in pozneje pok zaslišiš. Luč od sonca na zemljo

5) Kdo je že videl železnico? Kdo goni in vleče vozove?

v 8 minutah šine, in v 1. sekundi 40,000 milj daleč pride.

§. 7. Povsod po zemlji in pod nebom je razširjena tenka ognjena stvar, kojoj divjo ognjino (električnost) imenujemo. Se te ognjine ali elektrike v oblakih dosti nabere, v druge šviga, kateri je nimajo, in se bliska. So oblaki nebeškega ognja prepolni, na zemljo šine in strela vdari. Bliska glas je grom, kateri zadoni, kadar se taki ognjeni oblaki sternejo in zdergnejo. Blisk ali gromska strela naj raje vdari v visoke stolpe in drevesa; ni torej varno v zvonikih biti, ali pod košatim drevjem vedriti. Kadar se bliska tudi ne vrat odpirati in zapirati, da bi veter skoz vlekel, ne blizo dimnika biti, ne naglo letati ali voziti se; po vetru rad blisk potegne. Dobro pa je o hudem vremenu edno okno, ali pa same vrata odperete imeti, naj če bi vdarlo, sopuh strele ljudi ne zaduši. Strela je dvojna, kakor pravijo, vodena, ktera ne vneme, kadar kaj takega ne zadene, kar rado gori; ognjena, za kojoj gori. Rado po dvakrat v ravno tisti kraj trešči, in kar prvič vžge, drugič zaduši. Ne letaj prenaglo gledat, da te ne zadene. Bliskanje in germenje nam čisti zrak, pretrese zemljo, pomnoži rast in rodovitnost, ter je

7) Kaj je na paši storiti, kadar hudo germi?

velika dobrota božja, naj si nam ravno dela strah in trepèt.

§. 8. Dober varh pred streloj je bliskovod, kalamit ali potegač, ki na visokem drugu sulico iz kotlovine pozlačeno ima. Blisk v to nastavljeno ojstrico šine, in se po železni ali kotlovinski liki v zemljo odpelja. — Posebno čudno se ta ognjena moč po telegrafih, ali dalekopisih rabi. Od velikih mest gre za cestoj po visokih stebrih lika, iz kotlovine sukana, v daljne kraje, in po tej liki šine ognjena iskra iz kraja v kraj, kakor dalekopisec hoče. Iskrè po nastavah na zvoncih kladvice majajo, po njih se čerke štejejo, in besede beró. Tako se v 1. sekundi po 40,000 milj daleč lahko pové. — Oh, kako čudne moči je Bog stvaril, ljudem pa dal, take in tolike reči iznajti, in v svoj prid obrniti!

§. 9. Pod nebom je v zraku mnogo sončnega prahu, mokrega in ognjenega, iz kojega blisk, toča, dež in sneg pride, kakor veter in letni čas potegne. Se včasih sončnega prahu kepa nabere, kakor po zimi južnega snega, kadar po bregu kepico zatočiš, se kepa nebeškega ognja vname, in se začne svetiti ko bela luč. Temu pravijo, da je nebo

9) Ali res vsaki človek zvezdo svojo ima, in kadar umerje njegova zvezda ugasne?

odperto. Goreča k ep a pokne, in se pogosto razleti, ali pa na zemljo pade. Enako delajo umetalniki, kateri z ognjem igrajo, ter kepe ko naj gorše zvezde visoko zaženó, ktere en časek svetijo, po tem se pa uternejo.

§. 10. Kaj je pa burjava, severna luč ali severna zora po noči, ktera se včasih vidi? So nekake megle, ktere merzlim severnim krajem svetijo, kder so silo dolge noči, in kamor sonce le nekoliko mescov v letu posije. Severna luč se v naših krajih malo kdaj vidi.

§. 11. Kaj so pa pozemeljski plameni ali vešče, ki včasih po močirnih krajih letajo? So vneti soparji, kateri iz močirjev in iz pokopališč vstajajo, in se lahko semtertje gonijo, kakor sapa potegne. Bati se jih ni, pa tudi ne za njimi hoditi, da si ne zaideš, in ne zagaziš.

§. 12. Kaj pa je juterna zarja? Kadar sonce vstaja, njeni žari soparice po zraku in oblake osvetlé, se lepa juterna zarja po hribih razliva. Ravno tako se zgodi, kedar se večerno sonce po hribih ozira.

§. 13. Pri morju se najdejo ognjemetne gore, v kojih se kurjavne stvari vžgejo, so parje vzdigajo, in čern dim s pepelom in ka-

11) Jeli svetijo po nekih krajih copernice? Kaj so pa take luči? Kaj se zgodi, ako za njimi dirjaš?

menjem iz svojih gerl mečejo. Ako taki grozenski soparji predreti iz zemlje ne morejo, zemlje potres naredijo. — Tako se najde ogenj povsod pod nebom na zemlji in pod zemljo, in prav imajo, ki molijo rekoč: Bog nas varuj pred časnim in večnim ognjem!

63. Kako ognja varovati?

1. Ženstvo! varujte zatrositi med derva, treske ali predivo. Ktera z lučjo okoli krili, pod streho in v hlev z lučjo brez svetilnice hodi, bode skoraj pogorelka vbogaime prosila. Avša pogosto gorečo tresko v slamnato streho vtekne, in hiša pogori. Žereč pepel se ne smé na dile nositi ali v nevaren kraj izsuti; živo oglje se lesa prime.

2. Tresek in derv na istanju ne suši; rade planejo. Dimnice morajo zidan dimnik imeti; leseni se lahko vnamejo. Terilje naj na sušivnice skerbno pazijo, in jih daleč od stanovja imajo, saj kakih 100 korakov.

3. Moštvo! ne nosi goreče lule na skedenj ali parno. Kdor pri kermi kadi, se ima po cesarski postavi v ječo zapreti in palic dobiti. Hlapci pogosto zapalijo, ki z žerečo lulo v zobih živini polagajo. Potreba je žereč pepel iz lule na varen kraj iztresti; pa tudi ogor-

kov, smodk in žvepljenih klinčkov ne lučati, kamor bodi. Ena iskra je zadosti vasi in mesta požgati.

4. Luči brez svetilnic v hlev ne nosi, luči na steno ne obešaj; lahko po betvi slame ogenj v streho plane. Pri luči mlatiti je prepovedano. Tudi mokra kerma se ožge. Streljanje o gostijah in praznikih je zelo nevarno; rado rudečega petelina na streho ustrelj. Pukše in samokresi so le za pametne može; s ključmi strelati je smertna nevarnost.

5. Ako na kmete dimnikarjev ali stergarjev ni, naj moški dimnike ostergajo ali s košatoj smrekoj ometajo, po zimi vsakega mesca, po leti saj vsakih šest tednov. Ženske naj istanj okoli dimnika in celo kuhinjo pogosto ostergajo in pometejo. Lahko je lahko ognja varovati, težko pa težko ugasiti, kadar uide. Ogenj in voda dobro služita, pa hudo gospodarita.

64. Kaj je storiti, kadar gorí?

1. Kriči, kakor hitro ogenj uiti vidiš: Ogenj! ogenj! gorí! gorí! ter teci pomagat in gasit. V zvoniku naj hitro v plat zvona bije ali kole, in ljudem dizariti.

4) Kaj zaslužijo dečki, kateri možem samokrese izmikajo? smodnik kradejo? ključce vertajo? preblizo možnarjev silijo? itd.

2. Možki naj hitro nad streho s sekirami, capinami ali hakljami hité, da ogenj poderó, ako je v strehi; ženske pa z vedri po vodo; kar je domačih in ognju bližnih, naj se ugiblje. Pri ognju naj eden zapoveduje, vsi drugi pa gladko vbogajo.

3. Mlaka je za gasiti bolja ko čista voda, boljše je še blato in tudi sneg po zimi. Škropí in poliva naj se po celem pred ognjem; ako v ogenj brizgaš, ga dražiš.

4. Sosedje naj strehe s pomočenimi pertiči in kôcami pokrivajo, da jih žerečina ne vname, kar je pa blizo ognja lesu, le hitro v kraj z njim, da se ognju pot prekosi.

5. Gorí v kuhinji, v kleti ali v kaki čumnati, hitro okna zatisni, vrata zakidaj in zamaši, da ogenj zadušiš; na dimnik mokro kôco pogerni, če v njem gori, ali po njem ustrelí. Se te ogenj prime, hitro se po tleh poyaljaj, ako se naglo izsleči ne moreš, ali se v kaj tolstega močno zavij. Živini oči zaveži, da se plaha v hlev ne poverne.

6. Dobro je med stanovje in hrame košato drevje saditi, še boljše ognjeno pripravo: brizgle ali gasilnice, osmoljene pletarje, dolge lestve in hakle priročne imeti. Ker pa vse to

6) Kako se da pohištvo zavarovati? Kaj je sv. Floriana bratovščina?

ognja vselej ne ovarje, je potrebno stopiti v bratovščino sv. Floriana, posebno vešanom in teržanom, de svoje pohištva zavarujejo. — Dobri Bog da za vsako silo svojo pomoč; kdor je noče, je ravno tak zanikarnik, kakor on, kateri križem roke derži in od daleč gleda, kako sosedu hiša gori. Tudi na njega bo versta prišla!

Zastavice.

1. Mehko delam 'z terdega,
Terdo delam 'z mehkega;
V sapi neverž oziuim,
Vode vedno se bojim:
Kako se pa velim?
2. Ogenj voda pogasi,
Mene pa le pogori:
Kdo sim, kaj se ti zdi?
3. Nimam nog pa le tečem; nimam
rok, pa le mečem; nimam skok,
pa le skočim; nimam herbla, pa
le nosim: kaj je to?

65. V o d a.

§. 1. V o d a, čista, prozirnna, tekoča stvar po vseh žilah zemlje teče, pa tudi pod nebom v oblakih plava, prizvira iz vrelcov ali studencov, in iz oblakov deži, ter je najžlahtnejši balzam življenja. Ni vsaka voda enako čista, ne dobra, naj boljša za piti je studenčnica. Deževnica, snežnica in lednica ni dobra za piti. Mlake in stoječe vode nikoli ne pij!

§. 2. V nekaterih krajih izvira voda z rudninskimi deli nadružena, in ima posebno zdravilno moč, kakor slatna ali kislavna voda. Po drugih krajih so topli izvirk, kateri mnogotere zdravilne moči v sebi imajo. Pravimo jim toplice, za betežnike velik božji dar. Mlakarji in lužniki imajo mehko vodo, in treselka (merzlica) je pri njih doma. Gorenci imajo večidel čerstvo vodo, so pa tudi bolj terdnega zdravja. Blizo mlak in stoječih vod ni zdravo bivati.

§. 3. Mraz vodo v roso, slano in led premeni, vročina pa v sopuh. Toplota vzdiguje iz mokrote vodene soparice, kakor iz lonca na po-

1) Kaj je storiti, kadar kdo utone? Kako se pri kopanju vesti?

krovalo, ktere sapa goni in gosti; pravimo jim megla. Da megla vstaja, ima zrak za spoznanje hladnejši biti od zemlje; za to je v spomladi in pa v jeseni po navadi megleno vreme. So megle nakviško vstale in se pod nebom zgostile, jih imenujemo oblake. Da so oblaki rudeči, černi in beli, storijo sončni žarki, ki jih obsijajo, in se nam mnogo-barvno utrinjajo.

§. 4. Se vodene soparce, ktere po zraku v oblakih plavajo, od vetra, mraza ali od gromnega potresa stisnejo, in kaplice težeje od sape postanejo, začno naškrapati, na zemljo padati, in to je dež. Mnogo dežja ob enem se veli naliv, ploha pa, ako se oblaki gredoč vderó. Oblak se preterga, kadar ga vetrovi naglo stisnejo, ali ob visoke gore trešijo. Se vetrovi stepejo, oblake stisnejo in v kroge verté, včinijo vertanko. Kakor dober je pohleven dežek, tako škodo nagel dež gostokrat stori; deževje nam spridi pogosto žetvo in tergatvo; Bog pa tudi vjimo njim v dobro oberne, kteri ga ljubijo.

§. 5. Ako kapljice deža v zraku rahlo zmerznejo, in se kančki v zernje sprimejo, pada solika, solca ali babje pšeno. Kadar pa kaplice v zraku zmerznejo, in se padaje stemejo, toča peliska; in to se večidel

zgodí, ako je poprej zrak topel, po tem pa merzel veter potegne. Prazna véra je torej, da čare ali coperniki točo delajo; tudi zvoni hude megle ne preženo, marveč molitva vérnih. „Molitva pravičnega, veli sv. Duh, oblake predere.“

§. 6. Pravijo, da toča hude letnine ne naredí, pa siromak on, kojega zadene; mi pa pravimo, da je tudi toča božji dar, ki več hasni, ko škoduje. Toča nezdrav sopuh povzame, sapo izčisti, ljudi in živino nevarnih bolézen ovaruje, zemljo rodovitnejo stori, in dobrim ljudem priložnost da, poškodovanim sosedom dobro storiti. Dajmo torej Bogu gospodariti, in njegovi sveti previdnosti gospodiniti; Bog z enoj rokoj vzame, z dvema pa dá.

§. 7. Poletni čas se v jutrih in v večerih mokrotni sopuh po travi in rožah svetlí, in rosa imenuje, ktera ne pada iz višave, temuč iz zemlje in zeliš vstaja. Veter roso prežene, mraz pa v slano premeni, kadar v spomladi ali v jesen pred sončnim izhodom ob hladni sapi rosa zmerzne, kakor po zimi ivnik (ivje) po drevju ali krog glave, kadar si na poti.

§. 8. Po zimi mraz drobne vodene kančke ali soparice, ktere po zraku kakor mehurci

7) Kako se rože mraza ovarjejo? —

8) Kako se ozebe varovati? Kaj storiti, če kdo zmerzne?

plavajo, stisne, in v kosmate capice steme, kojim pravimo sneg. Vsak snežen kosem ima šest voglov z majhnimi zvezdicami, ktere se svetlé, kakor naj zališe néžne cvetlice. Tako nam tudi po oknih na šipah presilno lepe rožice rastejo, koje zima naredi, toplota raztali kakor led na vodi. Sneg je zemlji bela odeja, da ozimina ne pozebe, ampak o vigredi spet zelení in obilen sad prinese.

§. 9. Mavrica ali božji stol se nam prikaže, kedar je deževen oblak pred nami, svetlo sonce pa za nami; torej mavrico pred poldné v zahodu, po poldne v vzhodu vidimo. Kapljice deža skoz sončne žarke padajo, se utrinjajo in prelep sedmerobarven trak naredé. Zastran okroglosti sonca se vidi mavrica kakor pol oboda. Tudi na mizi lahko mavrico vidiš, kadar sonce skoz kupico vode sije; pa še lepše za potokom, če proti temni senci vodo škropiš, in njo sonce od zadej osije.

§. 10. Kaj pa pomeni sončni in mesenčni obstret, krog ali obroč? Hitro drugo vreme. Kadar veliko mokrote iz vode in zemlje pod nebo vstaja, se sončni žarki v soparicah bolj razsvetlé in utrinjajo, kakor krog goreče sveče, kadar je dosti soparice v sobi, in skoz nje se nam vidi, kakor bi sonce ali mesec kolo imelo. Včasih, posebno po zimi

vidimo po dvoje sonce, tudi dva mesca, kakor se sonce ali mesec v vodeni soparici gledata, kakor v mirni stoječi vodi.

66. Ozir na pozemeljsko stvarjenstvo.

S. 1. Modre in čudne so vse stvari v zemlji, pa zemlji in nad zemljoj, vse oznanjujejo na glas vsegamogočnost, modrost in dobrotljivost božje posebno človeku, kojemu v hasen jih je dobri Bog stvaril. Naj večji čudež na svetu je pa človek, kateri po vseh krajih, pod vsakim pasom zemlje lahko vesela in srečno živi; naj le natorne dobrote, kojih mu je Bog preskerbel po pameti uživa, svoje strasti in slabe navade premaga, božje zapovedi zvesto spolnuje, ter v pravi božji ljuberni in do bližnega svoj bla-

gor išče. Vse pervine ali elementi ta-
ko rekoč človeku strežejo, naj le on
lepa Bogu služi in bližnemu pomaga.

S. 2. Vsak kraj svoje posebne ko-
risti in dobrote ima, kojih drugi
kraj nima, one prebivavcom zamesti-
jo, kar jim od druge strani pomanj-
kuje. Je v deželah vročina velika,
je veter hladi, in sadje hladivno je
tamkaj doma, ktero život pokrepiča.
Po gorenškem so dobri pašniki in slad-
ka klaja, da lahko planinci lepo ži-
vino redé, imajo gorjani obilno mle-
ka, masla in sira. Po dolenskem ras-
te ilahno sadje, zeleni žitno polje in
vinske gorice zore, da ljudje eni dru-
gim po kupčii lahko pomorejo. Prebi-
vavci mehkih krajev imajo svoj lov in
strel zverine, svojo kožuho vino in obil-

na drev; in kder ni lesa dovolj, se najde premog in žota.

S. 3. Ima pa tudi vsak kraj svoje težave in nadloge, naj človek spoznava, da ni v ovej solzni dolini doma. Severjance huda zima stiska, večer led njih snežnike pokriva; južne zamorce velika vročina tlači; strašne puščave peska njih zemlja pokrivajo, in v rajskih krajih naj strupneje kače, in ljuta zverina stanuje. Tako v potu obraza uživajo svoj kruh Adamovi otroci.

S. 4. Kaj si pa ravno povsodi človeka Adamov jarem teži, vendar lahko v vsakem kraju zadovoljno živi, ako s tim za ljubo vrame, kar mu Bog v njegovem stanu dobrega da, svoje dolžnosti zvesto dopolni in se greha varuje, svoje naj huje nesreče,

*S. 5. Je ova zemlja za nas le-
ptaju dežela, skoz ktero v svojo večno
domovino potujemo, ne pritužimo ser-
ca na minljive posvetne stvari, mar-
več se ozirajmo radi na dom Očeta,
v kojem nam je Trveličar naš lep
prostor pripravil. Tako bomo veselo
živeli in srečno umerli, kadar se truplo
v zemljo poverne, iz ktere je vzeto,
dusa pa k Bogu pride, ki jo je dal.*

IV. Spoznava svetlega neba.

67. Zvezdoslovje.

§. 1. Kakor je brez števila veliko stvari po zemlji, tako se sveti brez broja zvezd na jasnem nebu Bogu v čast, nam pa k veselju in hasnu. So zvezde, ktere na mestu kakor pripete stoje: imenujemo jih nepremikavne, stalne zvezde ali stalnice. Tako je naše sonce po dnevi, in so zvezde, koje po noči vedno na ravno tistem mestu gledamo, in kojih veliko je vekših in svetlejih od sonca, naj se nam ravno zavolj njih dalkote majhine zdijo. One imajo, kakor naše sonce svojo lastno gorkoto in luč. Druge se kakor naša zemlja krog sonca premikajo, in od sonca svetlobo in gorkoto dobé, in se imenujejo premikavne zvezde, planjeti ali pomičnice. Take so: merkur, danica, mars, itd.

§. 2. Sonce je tako veliko, da bi

1,400,000 naših zemlja lahko iz njega storil: nam se pa ne vidi večje ko skleda, kajti je 25,000,000 milj daleč od nas, tako da bi krogla iz topa ustreljena 25 let od zemlje do sonca imela, človek pa 11,000 lét hodil, naj bi vsak dan po 10 ur šel. — Naj si je pa sonce ravno tako daleč od nas, sončni žarki vendar v 8 minutah doidejo, nas ogrevajo in nam lepo syetijo. Kako čudno je to!

§. 3. Zemlja nima svoje luči; naj bi pa kdo iz kake zvezde gledal, vidil bi zemljo ravno tak osvetljeno, kakor mi zvezde; ona od sonca svetlobo ima. Zemlja se krog svoje osi v 24 urah 1 krat osuka kakor kolo, ter noč in dan naredi. Kadar imamo mi dan, imajo podnamci noč; imajo Europejci noč, imajo Amerikanci dan. Kakor se k soncu posukamo, nas obsije in osvetli. Nebo je krog nas; zato glavo v nebo molimo, bodimo si zgornji ali spodni. Kaj pa da ne čutimo, kako se obračamo? Polahoma se zgodi in pa vajeni smo. Tudi kadar se v čolni po gladki vodi pelješ, se ti zdi da mirno stojiš, po obeh bregih pa vse memo tebe gre, pa le ti letiš.

§. 4. Zemlja pa tudi krog sonca teče in v $365\frac{1}{4}$ dnevih 1 léto obhodi, ter nam 4 létne čase naredi. Vsako navadno léto ima 365 dni in toliko naverh, da v 4 létih 1 dan več

narredi; zato je vsako šterto léto prestopno, ki šteje 366 dni. Pot zemlje krog sonca (ekliptika) je podolgovata, zato sonce po zimi niže vidimo, in nja žarki nas po strani zadevajo; merzlo je. Po létu naša zemlja soncu bolj na vstrič pride, po tem ga visoko nad sebo gledamo, na ravno nas obsija, in vroče je. Italijani in Španci imajo v Evropi naj vekšo vročino, ljudje za severjem in pod jugom zemlje pa naj hujo zimo. Mi smo pač v naj bolj srečnem podnebjju zemlje! — Dvakrat v letu sonce ravno prek naših krajev sije: o sv. Benediktu in pa o sv. Matevžu; tisti čas sta pri nas dan in noč enako dolga. O kresu nam sonce naj više sveti, žarki nas ravno zadevajo; naj daljši dan je. O sv. Tomažu smo naj dalje od sonca obernjeni; naj krajši dan je.

§. 5. Mesec ali luna je zemlji naj bližnji tovarš, ki se giblje z zemljo krog solnca, in jo 12 krat v létu obhodi, ter nam 12 mescev da. Mesec v 27 dneh, 7 urah in 47 minutah svoj pot krog zemlje dokonča, pa vendar le sploh po 30 dni na 1 mesec zarajtamo. Da pa za 1 leto 365 dni nateče, ima 7 mescev po 31 —, 4 meseci po 30 —, svečan ali

5) Sprememba lune se lohkeje na tabli pokaže, kakor dopove.

februar pa v navadnem létu po 28, v prestopnem pa 29 dni. Luna je 50 krat manjša od naše zemlje, dobiva tudi od sonca svetlobo. Stoji luna med zemljo in soncom, nam kaže temno krogolino brez svetlobe; mi pravimo, da se mladi, o mlaju. Pride luna iz pod sonca v 7 dneh četertinko svoje hoje, vidimo kraje c svetel. Stopi luna v 15 dneh po mlaju v polpota, vidimo celo krogolino osvetljeno, in pravimo, da je o polnem ali šip, in kadar obhodi tri četertinke svoje hoje krog zemlje, nam kaže zadnji kraje c svetel.

§. 6. Kmetje pri svojih opravkih na spremembo lune radi gledajo, kaj bi sejali o mlaju, kaj bi delali o starem. Veliko takih pravil je skušenih resnic, kajti tudi nektere ljudi luna v spanju moti in iz postelje sili, kakor morja odtek in dotek stori; veliko je pa tudi praznih vér. Kdor v kmetovanju preveč na mesec gleda, na vreme pa premalo, njemu bo delo gostokrat zaostalo, in prazna bo njegova skleda. Moder gospodar seje in ženje o pravem času, pa tudi kosi, kadar je čas in vreme zato. Vediti pa je dobro, da sveti mesec po mlaju zvečer, ob starem zjutraj, o polnem pa celo noč.

§. 7. Kako pa sonce in mesec merketa? Kadar luna o polnem ravno pod zemljo

stopi, zemlja luni senco naredi, in mi pravimo, da mesec merkne, kar se le o polnem zgodi. Ako pa mesec o mlaju ravno med sonce in zemljo stopi, nam mrak naredi, da sonca ne vidimo, ter pravimo, da je sonce merknilo, kar se le o mlaju zgodi. Kolikor je mesec zemlji, ali pa zemlja mescu v luči, več ali manj, ali pa celo, je nepopolnoma ali pa popolnoma mrak, ki se po enih ali po drugih krajih zemlje vidi. Zvezdogledi, kateri mérijo pote zvezd, napovedò v pratikah ali koledarih na minute, kdaj bo merknjenje, in kde se bo vidilo. Ni se bati, kadar sonce ali pa mesec merkne, ampak o merknjenju vedro vode na sonce postaviti, ali pa skoz vkajeno šipo gledati božje veličastvo.

§. 8. Kaj so pa repate zvezde, ktere metlo imajo? Repatice se po neznanih potih nebeške širjave premikajo; pridejo blizo zemlje, da jih ogledamo, zemlja njih žare na se vleče in nategne, ter se nam zdi, kakor bi rep ali metlo imele. V kratkem spet v daljne kraje zginejo, in le malo od njih vémo, kdaj se bodo zopet prikazale. Ni se bati, da bi nam vojsko, kugo ali lakoto oznanovale, dokler se greha varjemo, in v božjem varstvu živimo.

7) Kdaj pa je o smerti Kristusovi sonce merknilo?

§. 9. Ali se na nebi vol, oven, rak in ostalih 12 nebeških znamenj vidi? — Ne, ampak so stalne, nepremikavne zvezde po nebeškem stropu, ktere zvezdogledi tako imenujejo, in po imenu poznajo. Tih naj imenitnejše zvezde so 12 znamenja: oven, junec, dvojčič, rak, lev, devica, tehtnica ali vaga, škorpion, strelec, divji kozel, povodni mož in ribe. Zemlja, ktera se krog sonca suče, vsakega mesca pod drugo teh 12 nebeških znamenj pride, in potem se pravi, da sonce o božiču v divjem kozlu stoji, o kresu pa v raku; kajti se vsako léto ravno te zvezde o jutrovem svitu pred soncom vidijo. So kmetje, kateri pri svoji setvi, žetvi in senoseči na te znamenja špogajo — rekoč, da so nektere nebeške znamenja terde, p. junec, oven i. t. d. druge mehke, p. ribe, povodni mož i. t. d. — da je ob enem znamenju to, ob drugem drugo sejati in saditi dobro. Kmetu, ki preveč na zvezde, premalo pa na zemljo gleda, se rado zgodi, kakor zvezdogledu, ki je gredé tako dolgo v zvezde gledal, da je v jamo padel.

§. 10. Kteri planetov pa léto vlada ali regira? Nobeden; le Bog je sveta vladar.

10) Kdo pozna danico? — kdo večernico?

Stari neznabožci ali ajdje so imeli svoje malike, in so dali poglavitnim zvezdam malikov imena, kakor dnevom enega tedna. Tako so imenovali nedeljo po soncu, ponedeljek po luni i. t. d. Mislili so, da po planetu leta tudi letina bo, in da se ljudje tistega léta rojeni po planetu zveržejo. Imeli so ene za vroče, druge za mokre, tretje za suhe planete. Vse te in take kvante so prazne; vsi smo pod enim soncom in pod enim Bogom. — Premikavnih zvezd že nad 30 poznajo, ktere se kot naša zemlja krog sonca sukajo, in jih bodo zvezdogledi skoz svoje očnike ali kukalnike še več spoznali. Imajo tudi premikavnic nektere svoje tovaršice, ktere se z njimi krog sonca verté, kakor mesec z našoj zemljøj.

§. 11. Kaj pa je rimska ali mlečna, bela cesta po nebu? Imenuje se tako lepa svetla riža, ktera od nas v kraje pelja, kder mesto Rim stoji. Svetel nebeški pas je veliko milionov in milionov zvezd, koje so tako daleč, da njih luč — zvezd pa ne ugledamo. Do naj bližeje zvezde bi topova krogla od nas izstreljena 7.000,000 lét letela; — kako daleko je poslednja, in pa kde? — sam Bog vé. Pravijo, da kdor dobre oči ima, vidi naj manj 5000 zvezd, z dobrim zvezdočnikom jih pa lahko 70,000 ugleda. Zvezdogledi terdijo,

da za temi zvezdami, koje vidimo, so spet druge ravno tako daleč od njih, kakor te od nas; za njimi pa spet druge in tretje verste, in tako dalje. Velike broje jih vidimo, še več jih je, kojih ne vidimo, pa jih bomo nekđaj gledali, kakor sedaj rože pod nogami, naj le srečno k Stvarniku pridemo. Kako mogočen je Bog, kteri je toliko zvezd stvaril! — kako moder on, kteri je vsakej zvezdi pot odkazal, po kojem že 6000 lét tekajo, in še ni nobena zašla! — Kako bistra je človeška glava, ktera te čudne svéte spoznava, in celo zvezde tek, hitrost in velikost najde! — Kdo pa v teh prevelikih zvezdah prebiva? — jeli so tudi tam srečni ljudje? — Tega človek ne vé; ampak raji z Davidom Stvarniku slavo prepevaj, rekoč: „Hvalite Gospoda sonce in mesec, hvalite ga vse zvezde in luči!“

68. Zvezdje.

1. Tamo gori se neznani, vel'ki sveti sučejo; z lučjo sonca so obdani, krogle pote tekajo. Zvezda zvezdi je soseda, jih za nas števila ni; ena v drugo svetlo gleda, vsaka božjo čast gorí.

2. Svetla cesta je razpeta čez brezkončni neba zid, tam se vozi čast Očeta, vlada pote

zvezdnih rid. Vse je kroglo, vse se miga, vse ognjeno sveti se; vse oznani, da velika roka svet stvarila je.

3. Tvoje veličastvo, Večni! trume zvezd nam pravijo. Kako bomo še le srečni, kedar k Tebi pridemo! Skoz vseh svetov svet bo pela slavo duša Stvarniku, zverha svetov bo sedela, pela petje angelsko.

69. Koledar ali pratika.

§. 1. Bog je na jasno nebo čudno veliko kazalo pripél, koje nam veličastno kaže časa hitri tek: ure, dni in leta. Nebeške luči so nam svetle kazavke, po kojih lahko čase leta in dneva spoznamo, in po njih vravnavamo svoje opravila. Ker je pa to nebeško kazalo za mnogo ljudi previsoko, in ga pogosto megle in oblaki zakrivajo, imamo vsakoletno knjižico, v koji lahko premembe minljivega časa beremo, in ji koledar ali pratika pravimo. V koledari beremo vsako leto 12 mescov, 52 tednov ali nedelj, vsak teden po 6 delavnikov, poleg nedelje po 16 zapovedanih praznikov ali svetkov. Radi v pratiko pogledamo, rekoč: **K**ako hitro čas mine!

1) Kako imenujemo delavnike, in pa zakaj tako? —
Kdo vé vse zapovedane svetke povedati? —

§. 2. Deželsko novo leto se začne 1. prosinca, in lepa je navada blagoželeli: „Veselo novo léto!“ Pa tudi vsak dan si srečo voščimo, rekoč: „Dobro jutro!“ — „Dober dan!“ „dober večer!“ in lahko noč!“ Naj bi le take voščila prazne besede ne bile! Naj gorše pozdravljenje pa je: Hvalen bodi Jezus Kristus!“ zakaj po njem nam je vsem zveličanje došlo; zato štejemo kristiani leta po rojstvu Kristovem. Staroverci obhajajo svoje godove po 12 dni pozneje ko mi.

§. 3. Mesci se imenujejo ali po godovih, ali po opravih ljudi, ali po lastnosti letnega časa; naj rajše pa njih latinske imena rabimo. Potrebno je njih razne imena dobro znati: 1.) januar ali prosinec; 2.) februar ali svečan; 3.) marci, sušec ali brezen; 4.) april ali mali traven; 5.) maj ali veliki traven; 6.) juni, rožnik ali rožni cvet; 7.) juli ali mali serpan; 8.) august ali veliki serpan; 9.) september ali kimovec; 10.) oktober ali kozopersk; 11.) november ali listopad; 12.) december ali gruden. Kmeti štejejo mesce po mlaju; za to je po njih računu Kri-

2) Koliko lét je po rojstvu — po vnebohodu Kristusovem?

3) Zakaj Slovenci mesce po slovenski tako imenujejo? —

stus prosinca; po deželski in cerkveni rajtengi pa 25. grudna rojen.

§. 4. Kdor mesce zaporedi imenovati zna, tudi lahko vé, kateri mesec po 30 — kateri po 31 dni ima. — Vzdigni na levici palec, sredinec in mezinec, una dva pa zgeni. Imenuj na palec (pavec) marca, in tako poredoma dalje. Mesci, kateri na povzdigajene perste pridejo, imajo po 31 — oni pa po 30 dni, kateri na zganjene padejo; le svečan ima navadno leto po 28 — prestopno pa 29 dni. Prestopni dan je na sv. Matia. Dan in noč štejemo za en dan od polnoči do polnoči.

§. 5. Vsak dan ima spomin svetnika ali svetnice, koje sv. mati katoliška cerkva obhaja Bogu in izvoljenim božjim prijatelom v čast, nam pa v posnemo. Imenujejo se nepremekljivi svetki ali prazniki. Pride god našega sv. patrona ali naše sv. imenke, imamo rešitvo ali vezanje, ter sebe rešimo, druge pa zavežemo s kako veselicoj. Še lepše se po kerščanski godovno svetih priporočnikov obhaja s ponovljanjem kerstnih obljúb in z vredno prijemoj svetih zakramentov. Prazniki so zapovedani, da se od dela praznovaje posvečujejo; so pa tudi nedelci (soprazniki), kateri so pravi delavniki. Take nedelce s sejoj ali pa z grehom praznovati znajo lenuhi

in pa potepuhi; pošten kristian ne dela ob nedeljah in zapovedanih praznikih, in ne praznuje o delavnikih; le brezbožniki naopak obračajo.

§. 6. Cerkveno léto se začne prvo adventno nedeljo, ktera je svetemu Andreju najbližaja. Advent pomeni prihod Odrešenika, in ima 4 nedelje v spomin 4000 lét čakanja na odrešenje. Cerkveno léto nam kaže premekljive praznike, kateri se ravnajo po veliki noči ali veliki nedelji v spomin vstajenja Kristovega. Sveta cerkva je sklénila v nicejskem zboru leta 323, da se ima sveta velika noč (vuzem) prvo nedeljo po prvi pomladanski polni luni obhajati; in če polna luna ravno na nedeljo pade, je naslednja nedelja velika noč, ktera ne pade pred 22. marcom, ne po 25. aprilu. Je zarano ali zgodaj velika noč, je hitro pepelnica in kratek pust; je pozno velika nedelja, je dolga pustna sreda.

§. 7. Štiri kvatre in 4 letni časi nam prinesó svoje veselje in opravila, pa tudi svoje težave. Mlado léto, spomlad, vigred ali valička se jame drugo polovico sušca, kakor se v pratiki bere, — zlat čas setve za nas. Kvaterni teden je drugi v postu, naj bi véрни prosili setvi za blagoslov. Poletje (léto) se začne drugo polovino rožnika, po svetem

Alojziu, in je čas truda. Poletni kvatern teden je prvi pobinkoštni ali po duhovem v spomin vérnim, naj bi za srečno žetvo prosili. Jesen se začne po svetem Matevžu, in je čas tergatve ali branja za njega, ki je pridno sadil. Jesenski kvaterni teden je po malem križevem v opomin vérnim prositi, naj bi srečno poshranili božje darove. — Zima se začne prav za prav o svetem Tomažu, tih čas pokoja in zavžitka. Kvaterni teden pozimski je tretji adventni, naj bi vérni prosili za dober tek živežu, pa tudi ne pozabili za duhovske potrebe moliti. Kakor se leta čas — se tudi naše življenje v štiri poglavitne dobe premeni; blagor mu, kdor nobene dobe ne zamudí, in se za večnost skerbno pripravlja.

§. 8. Kako pa koledar letno vreme napove, in večna pratika tudi na sto lét in še nadalje vreme oznani? — „Jaz vremena v pratiko sam ne zapišem, ker ga ne vem, marveč to delo svojemu pomagaču naročim, naj postavi vreme, kakor rad; le po letu snega, po zimi pa toče staviti ne sme“: je moder koledrar za vreme vprašan odgovoril. So pa pratikarji s svojim vremenom krivi preroki, vender po spremembi lune in po vlakcu vetra včasih zade-

nejo. Se vreme za celo leto napovedati ne da, se vendar spreminjati vremena po gotovih znakih lahko in verljivo zapazi; kar je koristno vedeti, in pozorno gledati. Ako zjutraj megla vstane, pa skoraj zopet pade, bo o poldne lepo vreme; če se pa megla vzdigne, bo oblačno, pa tudi dež. Kedar juterno sonce čisto brez vsake nénavadne barve gori gre, in megle razžene, bo cel dan lepo vreme. Če petelini po poldne pojó, se bo vreme izjasnilo; ako pa glastavke nizko nad zemljo letajo, gosi, race, vrane in žabe zlo vrešijo, bčelice na pašo ne letijo, bo dež. So glave visokih gorá čiste, bo lepo; se pa od njih kadi, bo deževno. Vstaja dim kviško, je vreme čisto; se po kuhinji kadi, bo dež ali saj veter; i. t. d.

§. 9. Praznovérniki imajo za vsak mesec svoje znake, tudi posebne dni in svete praznike, po kojih vreme in letvino naznanujejo, pa tudi sami sebe in tiste goljufajo, kateri jim verjamejo; na pr.: ako na božič sonce sije, bo tisto leto srečno in mirno; ako pa germí, hudo letino naredi. Vstane novega leta sonce rudeče, bo celo leto vetrovno. Deži na sv. Medarda, bo 40 dni deževalo; i. t. d. Veliko takih gesel ali pregovorov je pa tudi skušenih resnic, če jih neprevideni vzroki ne overžejo; p.: Zelen božič, bela velika noč. Ako Vincenca sonce

peče, rado dobro vince teče. Kakor je črešnje cvet, tako je terte. Sušec suhoten, traven mokroten, majnik hladán; — bo kmet s senom, z žitnim plemenom, z grozrdjem dar'ván. Kedar kimovca gromí, žito, sadje zazori, če je njiva pognojena, jablan, tepka zasajena; i. t. d. Na vse te in take gesla se pa vender ne zanašaj; marveč raji modre može poprašaj.

§. 10. V koledari se tudi semnji berejo, kdaj in pa kde jih imajo. Semenj (sejem, smenj, senjem ali somenj) je za kupčijo ali barantijo dobra naredba, pa preveč semnje obiskovati dobro ni; taka razvada postopače, goljufe in tate redi, ljudem pa mošne prazni. Ako nimaš kaj prodati ne kupiti, ne hodi na semenj, tudi za vsako malo reč se ne daj na semnju teptati. Po semnjih se jih veliko okrade, še več ogoljufa ali vkane, naj več pa pijancov in razujzdancov po semnjiščih najdeš. Semnjarji dosti pogubijo, veliko zapijejo, še več pa zamudijo zlatega časa; čas je pa naj dražje blago, ki se zgubljenost ne najde.

Zastavica.

Je drevo, na kojem 12 vej raste; vsaka veja po 30 odraslik ima, vsaka odraslika pa po 12 belih in 12 černih jabelk. Kdo pozna drevo letó?

V. Spoznava človeškega društva.

70. Kmetijstvo.

S. 1. Bog je stvaril vesel raj in ga je Adamu obdelovati dal. Adam je grešil, si raj v solzno dolino premenil, in pravični Bog je človeku djal: „V trudu se boš živil vse svoje dni, in v potu svojega obraza svoj kruh jedel, dokler se poverneš v zemljo, iz koje si vzel.“ Od te dobe je težavno delo naša osoda; in kdor ne dela, veli sv. Pavel, naj tudi ne je. Delo je velik božji dar, ki nam izgubljeni raj zadomesti; delo moramo ljubiti. Težava dela je kazen greha; imamo jo voljno

poterpeti. Delati nam bodi čast, praznovati pa gerdo. Vsakega človeka naj veča dolžnost je: Moli in delaj!

S. 2. Prvo delo, ktero je Bog človeku odkaral, je bila kmetija, vert obdelovati, pa tudi po grehu zemljo orati in trebiti, da ne bi preveč ternja rodila. Delo modre glave in pridnih rok rad blagoslovi dobri Bog, naj si bo poljedelstvo ali vertnarija, vinoreja ali sadjoreja, žuvinoreja ali bučelarstvo; vse je v božjih rokah, vse božji dar.

S. 3. Rataj ali orač upreže konje ali močne vole, ubožec pa tudi kravčeta, in za orala prime, ktero železen lomež in čertalo, pa lesen dregel, ročice, dila in kola ima. Imajo pa tudi železne

3) Kdo zna imenovati orala vse poglavitne dele? Količnato je oralo ali plug?

pluge. Gonjar goni dvojico, trojad ali čveterico, ako je zemlja težka, pa vargonih, in obrača na vratih. Pluznikar z otikoj drevo otrubi. Brarde se z brano poulečejo, pa tudi z motikoj razsekajo in z lesenimi kiji raztolčejo, ako so hude. Te pa zemlja prerahla, se z valci povalja.

J. 4. Pride zetva, ženjice zito s serpom poženjajo, pa včasih tudi s kosoj pokosijo, v snope s preveslom povežejo, v stave na kope postavijo, v osterve ali pa v korolce sušit zložijo. Te sternenno suho, pride mlatva, in mlatiči omlatijo klasje s cepmi nemškimi ali s slovenskimi; latje prosa in bera pa omenejo. Omlatjeno zernje se zveja z vevnicoj, ocedi z varšetom, in v žitnico na veršaje poskrani, pleve in slama

se pa pokermi in v nasteljo porabi ali
 olo razže. Tako, veli Kristus, bodo
 tudi angeli na sodbi želi, ločiti hu-
 dobne od dobrih.

J. 5. Hoče kmet rodovito polje
 imeti, mora lepo živino rediti; gnoj
 je polja mast. Za živinorejo je potreba
 dobrih opasnikov (opasounikov) za po-
 letje, travnikov pa za pozimi. Bolje
 se živina v hlevu, kakor na paši redi,
 medli pa po občinah (gmajnah). Dobro
 senožete imajo, kateri jih prav gnojiti
 in napajati znajo, voda je za travo
 zlahna reč, naj si bo seno, otava ali
 otavič. Kerma polagajo sivo za pri-
 last, kermijo suho, pa tudi pičč nama-
 kajo. Edor prav kermili ne zna, slabo
 živino ima, da so ravno polne pojate,
 parne, gare in jastli. O pravem času

polagati in napajati, pa tudi čediti
živino je pridnega konjarja in volarja,
kravarice in svinjarice skerb

J. 6. Kakor ima gospodar za
govedino in drobnico, za njive in
vinograde, za sadunosnike in les ali
hosto (šumo) skerbeli, ima gospo-
dinja za kuretino (perutnino), za ku-
hinjo in vse pohištvo skerb imeti, da
je vse snažno, čedno in lepo vredjeno,
da vsaka svojo pravico dobi; tudi pete-
lina ne sme porabiti. Za to se pravi,
da gospodinja tri vogle hiše derzi, mož
pa le enega, pa še po listem ori, ako
rad po lovu (strela) hodi, ali pa po
kerömah (lituzih) poseja in olo kvarta.
Tak kmet dolge dela, vodi posojevance
za nos; na starost pa hodi vartergan in
bas, kakor njegovi otroci in uboga žena.

S. 7. Lep in častivreden je kmetiški stan, kralji in cesarji ga visoko spoštujejo. Kitajski cesar gre vsako leto orat, in tudi rajni cesar Jozef II. se na Moravskem polju orali v čast kmetovavcom. Kaj lepše prilike je dajal Jezus od kmetijskih opravil, in prav govori stara, znana pesem od kmetiškega stanu, da kmeti, ki svoje dolžnosti dopolni, in se Boga boji, on je vreden sto centov zlata — kaj! priden in pošten kmet se splačati ne dá.

71. Rokodelstvo.

S. 1. Božja previdnost je storila, da človek človeka potrebuje, in kakor kmet drugim stanovom kruh prideluje, tako kmetu rokodelci orodje priprav-

ljajo, brez kojega bi ne zamogel kmetovati. Po tej uravnavi nas Bog uči, da vsi ravno taki in enaki biti ne moremo, maruče v kersčanski ljuberni drugi drugim radi pomozimo, ako hočemo srečno živeti.

§. 2. So rokodeli, kateri nam oblačila izdelujejo, kakor šivarji ali krojači in šivilje, klobučarji in čevljarji, ki to izdelajo, kar doma pripravimo ali pa kupimo, kakor sukno in usnje. Domačega pripravila obleke si vselej bolj vzijemo, kakor kupljenine, torej tisti ljudje bolje skhajajo, ki doma predajo in tekajo, naj si bo platnino ali suknilino. Drugi rokodeli nam živež pripravljajo, kakor mlinarji in mesarji, pa tudi peki, ako domače pekarije nimamo. Olarji kuhajo

ol ali pivu iz ravnja in hmelja; zganjarji izgejo slivovec iz sliv, krompirjovec iz koruna, kaj da večidel iz ljubega kruha ljudem strup naredi, ako se zganjarijo privadijo.

J.3. Prebivavnice nam stavijo tesarji ali stonarji, zidajo zidarji; in hišno pripravo mizarji ali skrinarji storé; naj bodo skledniki ali omare, stoli ali klopi, mize ali police, stropi in trami. Krilci nam streho pokrijejo s slamoj, s škodlami ali z opeki. Leseno posodbo delajo sodarji, glinasto lončarji, kotlarji iz kollovine; pa ovi delarji bi ne mogli zgotoviti svojih napravil, če bi rudarjev, kovačev in ključarjev ne bilo, kateri ruda kopljejo, v plavskih oedijs, v fužinah in kovačijah rardelajo, zoblarji in nožarji

pa na drobno porabijo. Umetalnost
rokodelstvo vredi, in je zlata ruda
njemu, kdor se je prav denži; pivci
in kvartopinci se naglo izdelajo.

S. 4. Čudne reči naredi obrtnija
večidel iz zaveritov, in si tako rekoč
iz smeti zlata poišče. Stergane cunj
berača prenaredi obrtnik v ličen
papir, in kar se od papirja odreže,
se v stopnicah spahi, testa naredi,
z oljem in limnicoj napoji, posuši,
struži, lika, in iz tega papirnega
testovja se delajo čedne tobačnice in
druge drage reči. Tudi iz oblanc
ve' človeška listroumnost kis ali jesih delati.
Iz ovčjih in kozjih črev se delajo
strune; in kar strojarjem in usnjarjem
pri garbanju kož odpade, se v lim
pokuha. Obrtništvo pobera rogovje,

parklje in kosti, dela iz njih čedne glavnike, gumbe, in več drugih reči, in ostanke pomelje, razge in porabi, ako ne v kaj boljšega, pa v dober gnoj, kateri je zlata vreden. Kar neumneži zaverzejo, umetalniki v korist obernejo in take malenkosti jezere (tisuč) ljudi preživé.

J. 5. Tudi na kmetih so v mnogih krajih prav koristne obrtnije doma. Po enih okolicah sita pletejo, po drugih rešeta delajo, po enih krajih volno kertačijo, po drugih jo ženstva predejo; po enih okolicah čipke ali krajce, po drugih žoke pletejo, in delajo eden drugemu iz pod rok. Bredni kmetovavci po rimi quablje in vile

5) Kdo vas zna kaj takega? Česa se boste dečki — česa dekleta naučili? — Prinesite pokazat svoje dela!

delajo, pletarje, sevrke iz škope, kôše iz leskovih viter, čedne jerbasočike iz verhouja pletejo, in dokler zanikarniki dolg čas prodajajo, si umetni mladenčiči, mozje in deklice lep denar prislužijo in to je blagostanje dežele. V nekem gorenskem kraju so gorjanci in gorjantke vsako zimo prepravnovali; pa tudi stradali. Dobremu gospodu se usmilijo, in on pakličče na svoje troške umetalnika, kateri jih slamo pripraviti, in čedne slamnike plesti nauči. Od te dobe delajo celo zimo stari in mladi slamnike černe in bele, imajo dela, pa tudi kruha dovolj, in si lahko dokaj prihranijo.

S. 6. Po umetalniki tudi za kinc in krasnoto cerkva, dvoran in izban

ali stanió, pa tudi za lepotijo ljudi. Zlatarji delajo zlate in sreberne čase, pasarji porlate in posrebrujejo medene, kupraste in kositarne posode. Podobarji režejo podobe iz lesa in tudi iz kamenja, obrazarji izobraré slike na zid, les, rudnino in na platno, slikajo (malajo) lica in podobe, kakor bi žive bile. Pa pa tudi mojstri skare, kateri delajo, da ni nikomur podobno. Takim v delo dajati ali od njih iščmarije kupovati ni prav, delo naj mojstra hvali.

S. 7. Kaj več pa znanstva (učde) veljajo, pa kojih nam učeni za ljubo zdravje skerbé, in v sili bolnikom pomagati znajo. Taki so zeliščarji, kateri

7) Ktero vas pozna gomilice? Zakaj so dobre? —
Kaj se naredi iz bezgovega — lipovega cvetja? —
Kdaj se čaj pije? —

zdravilno travo in rože nabirajo, lekarji ali apotekarji, kateri leke, zdravila ali vračta pripravljajo, — ranocelci, urači ali zdravitelji, kateri bolnega spoznajo in bolerni v okolištvu priti vedó. Pa pa tudi marači in goljufi, kojim bolnik ne smé najdražjega blaga zaupati, zdravja in pa življenja na svetu, zakaj: „Zdravje in veselo serce ste več vredni, kakor še toliko zlata, in trdna moč po životu več velja, kakor polne skrinje denarjev,“ uči sv. Duh, za to pa tudi opominja: „Ne zamudi kaj v svoji bolerni, ampak moli k Bogu, daj krivici slovo, obhodi se s dobrimi, in očisti svoje serce vsake krivice. Potem se zaupaj svojemu zdravniku, zakaj tudi njega je Bog postavil, da bo teli v pomoč, kedar

njega potrebujō: " Dobro in važno je pa tudi mladini, poznati domačih rož in zelišč zdravilno moč, da vedō u sili pomoč, kedar iz nenade pomočnika blizo ni.

72. Vojaštvo.

§. 1. Delavcom, kmetom in umetalnikom so potrebni varhi, vojaki, žolnirji ali vojščaki, kateri nam ljubi mir ohranijo, nas znotranjih zločnikov, in zunanjih sovražnikov branijo, da smo si lahko življenja svesti in premoženja gotovi. Častitljiv in koristen je nam vojaški stan, in kogar Bog po gosposki na vojašno zakliče, se ne sme braniti, ne iz vojne uhajati. Pobegune in uhajavce čaka ojstra kazen in žalostna smert; srečnega junaka, hrabrega vojščaka pa čast, kajti je pripravljen se za véro in domovino vojskovati in dati tudi življenje.

§. 2. Novince nabirajo po njih starosti, méri in prikladnosti, zaničev ne vzamejo v vojno. Izvoljeni junaki na vojaško bandero zvestobo prisežejo, se preoblečejo in vadijo vsake rabe orožja. Pěšci nosijo pukše (puške), bodake ali bajonete in sable, tudi kortuše ali strelivnice za strelno pripravo. Konjuiki imajo meče, sulice, samo-

krese in karabinarje. Polki pešakov se razdele v kerdela, regimenti konjnikov pa na oddelke ali divizione. Eden regiment ima po 3 batalione, 1 batalion po 6 čet ali kompanij, 1 kompania od 50 do 100 mož. Vsak oddelek ima svoje bobnarje in trombarje, pa tudi svoje vojvode in častnike ali oficirje.

§. 3. *Poglavar cele vojske se imenuje feldmaršal ali vikši vojskovodja, za njim nastopijo vojvodi topništva in drugi generali; po teh polkovniki, podpolkovniki ali nadčetniki, majorji ali četniki, stotniki ali hauptmani, nadporočniki, poročniki, zastavniki, desetniki in pa prostaki. Vsak vojak ima svojo odkazano službo ali postrežbo, naj si bo v tabrih, v terdnjavah, v šotorišču ali na borišču, ali kjerkol je posadka. Kdor na straži stoji, in svojo odkazano mesto popusti, mu gre ob glavo. Tiha pokorščina na okomig, zvestoba in pa pogumnost so vojščakov naj gorše lastnosti.*

§. 4. *M l a d e n e č! kadar pride versta na tebe iti na zbiro ali na srečkanje, ne odmikaj se, ne uhajaj k dervarjem, ne k tobakarjem ali tihotapcom; Bogu se zastonj skrivaš. Je tebi Bog vojaštvo odločil, mu ne boš utekel, kakor skoz strašno in nesrečno smert. — Brez božje volje ne boš soldat; je pa božja volja tako, naj še tvoja bo. — Kaj bo storil Bog s takim, ki si zdrave perste seka, zobe izbija, naj bi za vojaščino ne bil?*

Velik greh je to, kojega tudi deželna gosposka po pravici ojstro kaznuje.

§. 5. *Si za vojščaka dober spoznan, ne bodi žalosten, ampak vesel, da te je Bog verlega junaka vstvaril, da zanič nisi. Prisezi voljno in serčno na vojno bandero; saj bo tvoja služba častita in srečna, ako boš priden in zvest. Nikdar svoje prisege ne pozabi, dokler svojih let ne doslužiš. Kdor uhaja, sveto prisego prelomi, Boga zasmehuje in svojo dušo hudemu zastavi. Vojni pobegun (dezertér) ne sme na svetlo, in je kakor volk v domači deželi. Ga vlové, bode ojstro kaznjen; ga ne dobé, ga bo peklenski sovražnik vlovil.*

§. 6. *Prideš vojščak daleč po svetu, vidiš in slišiš mnogo reči, brani se hudega, uči pa dobrega, in nikoli ne praznuj. Dolg čas in pa slaba tovaršija izpridita žolnirja, ga naučita pijančvati in kvartati; tudi sveto véro zaničevati; in taki so kuga svojemu kraju, kadar nazaj pridejo. Se pa pošteno izslužiš, prideš moder in pošten nazaj, boš znal pridno délati in sosedom dober svet dati; vse te bo rado imelo, in tudi na svoje stare dni zapuščen ne boš.*

§. 7. *Bogaboječa mati je dala svojemu sinu, ko je na vojsko šel, te le posebne tri nauke: a) Boj se Boga, in Gospodu vojskinih trum zvesto služi, ako ne moreš očitno, pa skrivaj v duhu. Kdor Bogu ne služi, tudi ni cesarju zvest.*

Soldat brez vére, in pa ptič brez perút. Bili so hrabri vojščaki božji Jozue, David in Makabeji; sv. Juri, sv. Boštian, sv. Florian, in veliko drugih, so bili na vojski svetniki. — b) Varuj se grehá; greh je naj hujši sovražnik. Bodi pokorn; nezvestoba enega lahko celo kerdelo pokončá, in izdajavec, kateri svoje brate prodá, je Iškariotov brat. On ne najde pokoja na svetu; verv ga čaka tukaj, pekel pa tam. — c) Bodi na borišču lev, doma pa ja gnje, pogumen nad sovražnike, ljudomil užuganim, in kerščanskega sočútja nikoli ne zataji. Ne boj se kugel, kedar krog tebe švigajo, umreti za deželo materno je slavno, in srečna smert, ako si v gnadi božji. Kugla te ne bo zadela, če božja volja ni: v božjih rokah si. Padali bodo na desnici, umirali na tvoji levici, ti boš pa prišel zdrav domu, ako je božja volja. „Z Bogom!“ To je bilo dobre matere lepo slovó.

73. Špartanka.

1. Šparta staro mesto bilo, ki junakov spodredilo, hrabrih sinov slavni broj. Kakor skale v boju stali, radi so življenje dali, vbrani dom in venec svoj.

2. Sin Špartanke pa pobegne, ko mu strah u serce segne, in prinese k domu meč. Mati sinu meč izdere, in mu persa ž njim predere: „Ne boš vha jal, pravi, več!“

3. *Mati, kaj ste mi storili!*“ zdiha, *sina ste vmorili; ne poznate sina več?* „*Lažeš, zanič!*“ *reče mati; „Sina nočem te spoznati; moj sin z vojske ne vbeži.“*

4. *Se Slovenka ne sramuješ, ko Špartanko hvalit' čuješ? Kako govoriš pa ti?* — *Gerda slaba taka mati, ki zamore sinu djati: Sin! le uidi in se skrij!*

5. *Bežic, ki iz vojske vhaja, dom sovražnikom izdaja, on je Iškariotov brat. Hitro bode tihotapec, vsake hudobije hlapec, bo razbojnik, in bo tat.*

74. Gospodstvo.

§. 1. „*Ni dobro človeku samemu biti, je neskončno modri Stvarnik djati; naredimo mu pomoč.*“ „*Boljše je, da sta skupej dva, kakor pa eden sam, imata saj dobiček svojega društva, in če eden pade, mu drugi vstati pomore. Gorje pa samemu. Ako se spotakne, ga nima, kdor bi ga vzdignul.*“ *Tako modro sv. Duh govori, in po tem nauku človeštvo v čednem društvu živi, sosed brez soseda biti ne more, ne človek samosvoj, ampak tudi svojih ljudi, s kojimi v sladki zavezi družine živi. Več družin skupej naredijo sose sko*

1) Kako se zove naša srenja? — dežela? — država? —
Ktere so naj imenitnejše kronovine našega cesarstva?

ali srenjo, in več srenj, ktere se skupej deržé, storijo deržavo, ktera se imenuje knežija, ali vojvodija, kraljestvo, cesarstvo ali carevina, ktera več deželá, ali kronovin obseže.

§. 2. Kakor je pa Bog človeštvu v lepem družtvi živeti dal, tako mu je tudi gospostvo postavil, kajti ljudje brez gosposke v družtvi živeti ne morejo. „Ni toraj oblasti ali gosposke od drugod, uči sv. Paul, kakor od Boga, in ktera je, je od Boga postavljena. Kdor se tedaj oblasti zoperstavi, se božji volji zoperstavi; zakaj oblastnik je namestu Boga.“ Duhovska gosposka za izveličanje vérnih skerbi, da svoj visok namén, časno in večno srečo dosežejo; deželska gosposka skerbi podložnim za časni, posvetni blagostan, za lepo redovno, za pravico in ljubi mir, brez kojega bi ne mogli srečno živeti, ne veselo Bogu služiti.

§. 3. Naš naj viši deželski oblastnik in samovladar so presvetli cesar (Njih ces. kralj. apostolska svetlost), naš deželni oče, kteri za 38,000.000 austrianskih podložnikov skerbé, kteri so mnogih narodov in raznih jezikov. Vse bi radi srečne imeli, vsém prav in dobro storili kakor oče svojim otrokom. Ali kako težko je to! Dolžni smo

-
- 2) Kdo je naj viši poglavar naše sv. kat. cerkve? Kako jim je ime?
- 3) Kako se imenujejo naš presvetli cesar? Kaj smo cesarju dolžni?

tedaj za svetlega cesarja pri službi božji moliti, jih ljubiti in se jim pokloniti, njih voljno slušati in vselej spošтовaje od njih govoriti, kakor sv. Duh veli: „Moj sin! boj se Boga in spoštuj cesarja, in ne druží se njih zaničevavcom.“

§. 4. *Kar presvitli cesar sami pregledati in vravnati ne zamorejo, jim cesarski kraljevi oblastniki pripomorejo, kateri imajo od presvitlega cesarja pravico, čast in oblast. Pervi cesarski svetovavci in pomočniki so ministri. Je visoko ces. kralj. ministerstvo vnanjih in notranjih oprav, ministerstvo bogočastja in poduka, pravdosodja, vojaštva, dnarstva, za kupčijo, obertnijo in za javne stavbe. Vsako ministerstvo ima svoje potrebne svetnike, tajnike in uradnike, kateri za vse dežele sklenejo in razpišejo, kar je potreba in prav.*

§. 5. *Vsaka kronovina ali cesarska dežela ima svojo namestnijo ali deželno vladarstvo, in svojega cesarskega namestnika ali deželskega poglavarja (predsednika), namestne svetnike in uradnike; vsak okrog svojo okrožno gosposko. Obsege ali kantoni imajo svoje poglavarje in uradnike, kateri v imenu presvitlega cesarja svojo obsego vladajo in za nje srečo skerbé. Morajo pa tudi srenjski župani in odborniki cesar-*

5) Kde imamo mi svojo deželsko gosposko? Kako se imenuje?

skim uradnijam pridno pomagati, da srenjci in ptujci v lepem miru živé in se blagostanje vsih množi. Vsaka opornost in pomuda podložnikov srečo in redovnost človeškega društva kazí, in svojo kazen zasluži. „Ako boš hudo delal“, pravi sv. Paul, „boj se; kajti oblastnik ne nosi zastonj meča, zakaj božji sluga je on, maščevavec k strahovanju tega, kateri hudo dela.“

§. 6. Gosposka ima občni deržavljanski zakonik, cesarske bukve ali knjige deželjskih postav, po kojih vlada in sodi; ima pa tudi cesarske bukve kazenskih pravic, po kojih hudodelce kaznuje ali kaštiga, v dnarjih, ali na životu, ter za hudobnike ječo ali vóze ima. Se ljudje tožujejo in z dobrim pogoditi ne dajo, pravdoznancem v roke pridejo, kateri jim pravde sklepajo, in nižje, pa višje deželne sodnije sklenejo. Se v pravde in velike tožbe podati dobro in varno ni; boljša je kratka sprava, kakor dolga pravda.

§. 7. Pokaj pa je toliko davkov pri nas? vprašajo nezadovoljneži radi. Za to, ker je toliko uradov in vojščakov potreba, kateri nam služijo, in jih imamo tudi mi rediti, in v njih preživítek dacijsko dajati, naj se nam ravno gostokrat težko zdi. Več ko je po svetu goljusov in hudodelcov, več morajo tudi presvitli cesar pomočnikov in varovnikov imeti; po njih številu tudi davki rastejo. Bi zločincov po cesarstvi ne bilo, ne unanjih sovra-

žnikov, bi tudi davki padali; punti in vojske velike darovnje storé. Kako neumno je torej gosposko čertiti, ktera zemljiške, vžitne, dohodkine in druge davke pobira! — Kako hudobno pri daciji goljufati! Namestu takega goljufa morajo drugi dodati; taka goljufija je naj hujša tatija, po kateri se dežela in cela država okrade. Nam v izgled je Kristus za se in za Petra dacijo plačal in djal: „Dajte cesarju kar je cesarjevega, in Bogu kar je božjega.“

75. Nezadovoljni podložniki.

Imeniten kralj je veliko podložnikov imel, ktere je ljubil kakor svoje otroke; ali ljudje so nezadovoljno živeli in mermrali čez dobrega kralja. Vsak pohteva kaj boljega, in ni s svojim stanom dovoljen; kralja pa serce boli, da jim po volji storiti ne more. Preobleče se kralj v ptuje oblačila, da ga niso spoznali, ter se med nje poda pozvedaje njihove želje. Pervi želi premoženja, si kupiti verlo stanovanje; drugi hoče biti zlahten gospod, tretji misli brez vsega dela srečno živeti, šterti bi se rad po volji oženil, peti bi rad prav dobro jedel in pil; največ je pa takih, kteri želé, naj bi gosposke in nobene dacije ne bilo.

Kralj si podložnikov razne voščila popiše, in jim sklene po volji učiniti. Pervemu podari veliko kmetijo, dosti zemljišča in toliko dnarjev, da si lahko vsega omisli, česar kolj poželi. Drugega postavi gospoda svoje graščine, tretjemu kupi lepo hišo, in mu preskerbí vsega, česar se lahko dan na dan dobro gosti. Štertemu pomaga se oženiti, petemu naroči brez vsega dela živeža in obleko dajati, kar in kolikor sam hoče, ostalim lep kos dežele odloči, naj si zemljišča in posestva brez vse gosposke razdelé, da jim davkov dajati potreba ne bo. Zdaj so mislili, da so srečni, kajti se je vsakemu po volji zgodilo; jeli je pa temu tako bilo?

Bogat kmet nima dni in noči pokoja, družina ga jezi in dva zlodčasta hlapca mora v sredi leta odpraviti. V jezi hudobneža k razbojnikom potegneta, kateri pridejo, gospodarja zvežejo, oplenijo, poslednič še hišo popalijo, da sirotej zvezan zgori. Drugi postavljen gospod, se je prevzél, je svoje podložne toliko gerdo imel, da so ga vsi čertili. Nekoliko robavsov ga po noči pričaka in tako otepe, da v bolečinah umerje. Tretji brez vse mere je in pije, pa tudi hitro boleha. Prenapije se, pijan po gredah pade in si zatilnik ulomi. Šterti ima sicer verlo, pa sila hudobno ženo;

noč in dan se vjedata in tepeta; le smerti si želi. Peti brez vsega dela dobro živi, ali dolg čas mu je, da ne vé kaj začeti; gre spet sam za delo prosit. Šesti brez vse gosposke so bili naj nesrečnejši. Pri delitvi zemljišč so se že jeli klati in si silo delati. Hrame so si požigali; in bi se bili ugonobili, če bi jim vsmiljeni kralj pravične, pa tudi ojstre gosposke ne bil dal. Niso si više želeli brez gosposke biti, in so dacijsko radi dajali.

Tako v nobenem stanu srečen ni, komur se vse po volji zgodi. Vsak stan ima svoje veselje, pa tudi svoje terplenje; le dve reči človeka osrečite: zvestoba in pa ljuba zadovoljnost. Zvestoba je prave sreče mati, zadovoljnost pa varuška; kdor dolžnosti svojega stanu zvesto dopolni, in pa za dobro vzame, kar mu Bog da, pri njem je prava sreča doma; večno srečni bomo v nebesih.

76. Pravilo zadovoljnosti.

Sosed soseda vpraša, kako je to, da je pri vsih svojih stiskah in težavah vedno židane volje? Sosed prijatlu odgovori: „Vsako jutro, poprej ko se po svojih opravilih podam, obrnem svoje oči na tri reči. Pervič oči k nebe-

som povzdignem, ter se spomnim, da le od Boga vse dobro pride. Drugič oči k zemlji obrnem, in pomislim, kako malega prostora človek potrebuje, v kojem bo skoraj počival. Tretjič oči krog sebe obrnem pogledaje, koliko jih je, kojim se huje godi, kakor meni. Potem se podam v sveto voljo božjo, ter s svetom in svojimi v Bogu prav zadovoljno živim. — Stori tako, in boš živel!

77. Hvaležni učenci.

V neki vesi na Nemškem nenadoma po noči ogenj vstane; tudi šola zgorí, in ubogi učenik z ženo in otroci niso družega oteli, ko golo življenje. Živež, obleka, hišna priprava, vse jim je zgorelo, in siromak ne vejo, kamo se bodo s svojo družino podali. — Drugo jutro učitelj, na sosedovem pragu žalostno sedé, vgladajo vse svoje učenčike priti in se jim bližati. Mnogoverstnih stvari so jim prinesli, ení platna, drugi živeža, tretji obleke, ter gospod učitelja tažijo, naj bi prezlo ne žalovali, in pa te marvice vzeli. „Hočemo ljube starše prav lepo prositi, so djali, da vam jutre še kaj več pošljejo.“ Dobrega moža solze polilejo nad hvaležnoj decoj; ljubezen

šolarjev, ki svojega učenika tako radi imajo, in pa njih blago sočutje, je bilo ubozemu pogorelcu naj slaje tolažilo, in je razvedrilo njih otožno serce.

Poslednič še ubogo deklice rahlo pristopi, in učeniku lepo podobico poda, prijazno rekoč: „Oh, gospod učenik! rada bi vam jaz tudi kaj dala, pa sirotle nimam. Mati so se jokali, da vam ne gleštajo česa poslati, ker smo sami toliko ubogi. Djala sim, vém kaj bom dala, da vam bo všeč, in me bote tudi radi imeli, kakor druge otroke. To podobico le vzemite, kojo sim uni dan od gospoda kaplana v dar dobila. Rekli so, da je ova podoba naj bolje tolažilo, kadar kdo v kako nesrečo pade. Učenik podobico radovedno vzemejo, pogledaje poterpežljivega Joba, kako v svoji revščini na gnoju sedi in podpisane zlate besede: **Bog je dal, Bog je vzel; ime Gospodovo bodi hvaljeno!**

„V resnici vstregla si mi s toj podobicoj, in prav serčno oveselila“, so djali šolnik; „ravno za mene prav je ova podoba. Tudi jaz bom molil in prosil kakor poterpežljivi Job, in dobri Bog mi bo pomagal, kakor je Jobu pomogel.“ — Pomagali so starši brez vsega odloga ubogemu šolskemu učitelju; zakaj hvalni učenci so tako dobro za svojega ljubega

učenika prosili, da jim je v kratkem bolje bilo kakor popréj.

**Kaj pa bote vi, preljubi učenci in učenke storili, kadar se bodo vaš učenik postarali, in si ne bodo mogli sami kruha služiti? — Se bote kaj spomnili truda in skerbi, kojo so vaš učenik z vami imeli, kadar bodo zboleli? — Kako zahvalo bote rajnemu učeniku vedeli? — — Hvaležnosti Bog želi — nehvaležnost Bog sovraži: „Dvojne časti zaslužijo zlasti oni, kateri se trudijo v besedi in s podučanjem.“
I. Tim. 5, 17.**

K a z a l o.

	Str.
1. Juterno sonce	1
2. Modróst	4
3. Sv. Lovrenc Justinian in njegova nevesta	—

I. Spoznava sveta.

4. Popis zemlje sploh	6
5. Popis Europe	9
6. Naša draga domovina	18
7. Zunanje deržave v Evropi	20
8. Popis ostalih délov svéta	23
9. Popotnikova pésem	29
10. Krištof Kolon in novi svet	31
11. Popis morja	36
12. Popotnika	39

II. Spoznava prirode.

	Str.
13. Priroda in stvari	41
14. Človeško truplo	43
15. Ozir na človeško telo	47
16. Človeški udi se spuntajo	55
17. Kako za zdravje trupla skerbeti	56
18. Jaka zidar	63
19. Prislovice	65
20. Človeška duša	66
21. Kako se za dušo skerbi	73
22. Česa dušo varovati	79
23. Duše lepota	81
24. Slava	88
25. Imenitnost človeka	89
26. Življenje	97
27. Prislovice	99
28. Čudo živalstva	100
29. Dojivne živali	103
30. Na dalje od dojivk	108
31. Kraljeva zverina	116
32. Ptice	121
33. Sraka in pavovo pérje	125
34. Povodne in popotne ptice	127
35. Vrabeljni in kos	130
36. Golaznice	132
37. Ribe	133
38. Žužki ali mergolinci (insekti)	135
39. Pajek in muha	139
40. Červi	141

	Str.
41. Ozir na živalstvo	142
42. Hodimo v šolo	145
43. Spoznava rastlin	148
44. Drevje	152
45. Sadjoreja	156
46. Germovje	162
47. Tern in vinska terta	164
48. Zelenjad, žito in trava	165
49. Strupne zeliša	169
50. Gobe in mah	173
51. Ozir na rastlinstvo	174
52. Prazen klas	178
53. Spoznava rudstva; od persti in kamenja	179
54. Soli in žgavne rudstva	181
55. Rudnine	183
56. Ozir na rudstvo	186
57. Smerfen strup na mizi	188
58. Čudni magnet	191
59. Sv. Avguštin in mladenčič	193

III. Naravoslovje.

60. Naravoslovje sploh	195
61. Zrak ali podnebna sapa (luft)	198
62. Ogenj in luč	204
63. Kako ognja varovati?	210
64. Kaj je storiti, kadar gori	211
65. Voda	214
66. Ozir na pozemeljsko stvarjenstvo	218

IV. Spoznava svetlega neba.

	Str.
67. Zvezdoslovje	222
68. Zvezdje	229
69. Koledar ali pratika	230

V. Spoznava človeškega društva.

70. Kmetijstvo	237
71. Rokodelstvo	242
72. Vojaštvo	250
73. Špartanka	253
74. Gospostvo	254
75. Nezadovoljni podložniki	258
76. Pravilo zadovoljnosti	260
77. Hvaležni učenci	261

